

KAY JUNGersen

PÅ TOGT MED
NIELS JUEL

H. HIRSCHSPRUNGS FORLAG

KØBENHAVN MCMXLVIII

Tidligere udkom:

Paa Togt med danske Orlogsmænd (1941)
Paa Togt med Eskadren (1945)

OMSLAGSTEGNING EFTER
MALERI AF
FYRDIREKTØR P. E. B. SINDING

COPYRIGHT 1948
BY
H. HIRSCHSPRUNGS FORLAG

BOGTRYKKERIET ANTIKVA A/S. KØBENHAVN V.

FORORD

Staa, Vandringsmand, og sku en Søhelt an i Steen
Og est Du selv ej Flint, ær da hans døde Been,
Thi det er Herr Niels Juel, hvis Marv og Been og Blod
Med fyrigt Hjærte for sin Konges Ære stod.

Igennem mere end to og et halvt århundrede har disse Thomas Kingos myndige mindeord, der med gyldne bogstaver står mejslet ind i Niels Juels gravmæle i Holmens Kirkes tyste og stille kapel, talt til slægt efter slægt og manet de skiftende generationer til stadig at ære mindet om denne gode, danske stormand,

En Mand af gammel Dyd og dansk Oprigtighed
Af Ja og Nej, og hvad man godt og ærligt ved.
Hans Sjæl, den er hos Gud, hans Been i denne Grav,
Hans Navn i Minde, mens der findes Vand i Hav.

Det er ikke med urette, den gamle odensebisp formaner eftertiden til at holde Niels Juels navn i minde, så længe der findes vand i hav, for blandt de mænd, Danmark i dag staar i dybeste gæld til som følge af deres indsats for fædrelandet i svundne tider, hører han til mellem de første. Naturligvis først og fremmest på grund af hans strålende bedrifter i krigens hårde tider, men også fordi han i fredens dage af al sin kraft kæmpede for, at danskerne skulle være herrer i deres eget hus. Hans egen æt stod med dybe rødder i Danmarks muld, og det huede ham ikke at se, hvordan fremmedfolk efterhånden begyndte at spille op herhjemme, ved

hove, i hær og flåde, på de store godser ude omkring i landet og i administrationen.

Niels Juel vidste med sig selv, at danskerne var de fremmede jævnbyrdige og ikke behøvede at stå med hatten i hånden for dem. Og han viste, at han havde ret heri gennem sine strålende sejre på togterne ude til søs, sejre, der naturligvis først og fremmest sikrede landet mod at blive løbet over ende af sin mægtige fjende, men som også gengav danskerne den nødvendige tillid til sig selv, så de forstod, at de, trods alt, ikke var så små og svage endda, når blot enhver gjorde sin pligt.

Og ikke mindst derigennem har Niels Juels virke også bud til os i dag.

I.

DET FØRSTE TOGT

En klar, lidt blæsende sensommerdag i 1656 tordnede og dundrede salutkanonerne over København og kaldte alt folket bort fra dagens arbejde ned til havnen, hvorfra de dumpe drøn lød som tegn på, at Holmens admiral, Kristoffer Lindenov, var ved at lette med sin flåde for at sejle bort mod den polske havneby Danzig.

Det plejede altid at være festlige stunder i byen, når flådens skibe stod ud på togt fra Bremerholm for at vise Danmarks magt på søen, hvor Dannebrog i umindelige tider havde været symbolet på søens hersker. Ganske vist var det ikke længere som i de gode, gamle dage i Christian den Fjerdes straalende storhedstid, da de danske flåder havde været de mægtigste og stærkeste i hele Nord-europa, og da den danske konge kunne kappes på havet med Englands og Hollands sømagt. De tider var forlængst forbi nu, for krigens onde år havde tæret stærkt på Danmarks kræfter ikke mindst til søs. Der var næsten tomt i den lille vig paa nordsiden af Bremerholm, Krabbeløkken, hvor orlogsskibene havde deres leje, når de lå oplagt, og som tidligere havde været fuldt optaget. Mange af de gamle skibe var blevet taget af svenskerne eller ødelagt af dem under den sidste ulykkelige krig, og penge havde der ikke været nok af i den kongelige kasse til at erstatte de tabte svaner, så flåden var skrumpet sørgeligt ind. Men alligevel havde København for blot få måneder siden stået på den anden ende, da Kristoffer Lindenov sejlede bort fra byen med sin flåde for at føre kong Frederik den Tredie og hans ældste søn, den unge prins Christian, på en storslået hyldningsrejse til broderlandet Norge. Flag og faner vajede og blafrede i sommervinden, trompeter og trommer blandede sig med de rungende hurraråb, der bølgede fra strandbredden ud mod skibene, mens de langsomt stod havnen ud på vej nordover.

Men på den sensommerdag, der her er tale om, den 29. august 1656, var det, som herskede der en ejendommelig trykket stemning blandt den brogede skare af gamle og unge, af høje og lave, der strømmede gennem de snævre gader og gyder ned mod stranden. For denne gang var det ikke fredens færd, Kristoffer Lindenov og hans mænd skulle ud på, en fredens og festens færd. Nej, det var mere sandsynligt, at de blanke metalkanoner, der truende stak ud af skibenes rødmaledede kanonporte, på dette togt skulle bruges til andet og mere end blot til at skyde salutter.

Denne gang ventede mere alvorlige dage forude, idet admiralen efter kongens ordre skulle begive sig til den gode stad Danzig og slutte sig til en stor hollandsk flåde, der under kommando af de navnkundige admiraler, Opdam og Ruyter, var blevet sendt til Østersøen for at holde de overmodige svenskere i ave, så de ikke forgreb sig på den fredelige skibsfart, der måtte have lov til at handle på Danzig, selv om også svenskerne og polakkerne kæmpede på livet løs med hinanden om denne store handelsby.

Det mente hollænderne i hvert fald, for de hentede sig mange gode penge her, og for at få de gode svenskere til at forstå, at de mente det alvorligt med deres protester mod de idelige kapringer og opbringelser af rigtlastede, hollandske skuder, havde de sendt 40 svære orlogsskibe den lange vej rundt Skagen til Østersøen. På vejen gennem Øresund var den hollandske armada tyet ind til København, hvor både Opdam og Ruyter var blevet modtaget med store æresbevisninger af kong Frederik, der kunne unde svenskerne at få sat stolen for døren. Kort tid efter gik kongen et skridt videre og underskrev en traktat med hollænderne, hvori han forpligtede sig til at hjælpe dem med en flådeafdeling til Danzigs forsvar, mod at de lovede at afværge de farer, der kunne blive en følge af denne danske optræden.

Eet er jo imidlertid at love noget i et højstemt øjeblik, et andet unægteligt også at holde dette løfte. Og det kneb hårdt, ja endda meget hårdt for kong Frederik at få udrustet den lovede flådestyrke. Mange penge var der ikke i den kongelige kasse, og det kostede mange penge at holde en flåde i søen. Det lykkedes dog at få samlet de nødvendige midler sammen; men så meldte et andet og endnu vigtigere spørgsmål sig, nemlig det at skaffe det nødvendige mandskab til at bemane skibene. Man kunde jo ikke tage

en mand ind lige fra gaden og sætte ham om bord i et skib, hvor han ikke ville kunne gøre mere nytte end en tiårs dreng. Man skulle bruge mænd, der var uddannet på søen, til søens gerning. Flåden havde ganske vist sine egne båds mænd, Holmens faste Stok; men dette glimrende stammandskab, som Christian den Fjerde havde skabt, og som havde givet hans flåde de mænd, der tumlede skibene med mesterhånd i storm og magsvejr, i kamp og på fredens togter, var blevet mere end halveret i de fattige armodens år, der var fulgt efter stortiden, så der nu kun var ca. 600 båds mænd til rådighed mod tidligere 1500. Og da mange af dem endda måtte blive hjemme til arbejde på Holmen, var der ikke nær nok til at besætte de ni Skibe, som kongen havde bestemt, at Kristoffer Lindenov skulle have med sig på togtet mod Danzig. Hververne måtte derfor af sted på jagt efter brugelige folk både herhjemme og i udlandet. Det tog tid, og de mænd, man fik på den måde, hørte jo ikke allesammen til Vorherres bedste børn.

Hen mod slutningen af august måned var alle de trange forberedelser imidlertid lykkeligt tilendebragt. Skibene var færdigudrustede, mandskabet var blevet bragt til veje, og den 29. august fik Kristoffer Lindenov derpå af sin kongelige herre og mester overleveret en højtidelig sejlordre, hvori det hed, „at han skulde sejle til Danzigs Red og lægge sig ved den hollandske Orlogsflaade og anstille sig med Skyden og Saluterer, som det er brugeligt mellem Venner“. Når han så havde saluteret tilstrækkeligt, og der skulde mange skud til, før det måtte anses for at være tilstrækkeligt dengang, skulde han tilkendegive den hollandske admiral, at han efter den indgåede traktat var „hidskikket for at føre Indseende med, at de, der sejlede paa Danzig, ikke led Overlast og for at præcavere og afværge, at nogen forstyrrede Kommercierne dér uden for Byen“. Endelig sluttede den kongelige ordre med, at admiralen skulde blive liggende i 14 dage på Danzigs Red for derefter at gå hjem igen, såfremt han da ikke fik anden besked inden for den tid.

Alle og enhver i København kendte efterhånden denne admirals sejlordre — og lidt til — for rygter løber jo altid hurtigt, og tingene bliver aldrig mindre ved at blive fortalt fra mund til mund. Langt de fleste blandt den store skare, der søgte ned mod havnen for at se flåden sejle af sted, mente bestemt, at det kun kunne betyde

een ting, nemlig krig igen. For godvilligt ville de overmodige svenskere sikkert ikke give op netop nu, da deres hære havde vundet så store og strålende sejre over de vigende polakker. Det var denne snigende frygt for en ny krig, der gjorde skarerne, der fylkede sig nede ved stranden, tavse og stille, så de uden begejstring så skibene gøre klar til at sejle bort. Hvem blandt de mange kendte vel ikke den nød og elendighed, der var fulgt i de sidste kriges kølvand, selv her i København, hvor man dog ikke havde haft krigen lige ind på livet som i Jylland, men hvor man blot ved at gå en tur nede omkring den engang så levende, men nu nærmest halvtomme havn kunne se, hvordan den handel og den skibsfart, som byen skulle leve af, var svundet faretruende ind i nedgangens bitre år.

Ja, afspejlede ikke den lille flåde, der nu var ved at stå til søs, selve armoden i det land, der for blot tredive år siden havde været søens herre, og hvis flåder dengang havde formået at holde fjenderne fra syd og øst stangen på rigets strømme, men som nu kun kunne sende ni gamle skibe af sted på togt mod den triumferende svenske modstander.

Der var mange gamle kendinge blandt skibene derude på strømmen, skibe, der trofast havde tjent konge og fædreland gennem årene. Der var først og fremmest Kristoffer Lindenovs eget skib, Trefoldigheden, fra hvis stortop Christian den Fjerdes flag havde vajet tolv år tidligere, den 1. juli 1644, i det minderige slag ved Kolberger Heide. Der kom Norske Løve med viceadmiral Nikolai Heldt om bord, Hannibal, Lindormen og Pelikanen, et af de få skibe, der den 13. oktober 1644 var sluppet lykkeligt bort fra den frygtelige katastrofe, der ramte Pros Mundts flåde i slaget under Femern, hvor kun fire af sytten skibe undgik at blive taget eller ødelagt af svenskerne. I dets kølvand fulgte Phoenix, Grå Ulv, Snarensvend og Falcken og sidst kom Den Sorte Rytter med den unge kaptajn Niels Juel som chef.

Der var ingen derinde på strandbredden, der kendte noget til denne unge kaptajn Niels Juel, end ikke nyboderkonerne, der dog ellers vidste god besked med flådens sager, og som ikke var bange for at lade deres viden gå videre. De kunne kun fortælle, at den unge søofficer for kort tid siden var kommet tilbage fra udlandet, vistnok fra Holland, hvor han havde gjort krigstjeneste til søs, men udover det vidste de ikke noget.

Der skulle ikke gå mange år, før Niels Juels nu ukendte navn var elsket og skattet ikke blot af skibsfolket i Nyboder, men af alle danske som navnet på den mand, der ved sin strålende sejr i slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677 reddede Danmark fra undergang.

Kaptajn Niels Juel var kun 27 år, som han her i året 1656 stod på Sorte Rytters høje skanse og så byens tårne og tinder forsvinde bag horisonten, mens solen spejlede sig i skibets blanke, brunsorte sider, i den rødmaalede gallion og i agterkastellets forgyldte forsiringer. 27 år gammel havde han nået det mål, der lige fra drenge-årene oppe i Nørrejylland havde været hans højeste ønske at nå, nemlig at stå som kaptajn på et af kongens orlogsskibe. Det var ikke rang og byrd, der havde ført ham til denne ansvarsfulde post, men udelukkende hans eget stædige og vedholdende arbejde på at dygtiggøre sig netop til denne stilling.

Ganske vist havde han gennem sin fædrende og mødrende slægt, de Jueler og Sehesteder, sin rod i den gamle danske adel. Men adelsskab alene har aldrig formået at føre sin mand op til flådens højeste poster. Han var for øvrigt ikke født i Danmark, men i Christiania, hvortil hans forældre, Erik Juel til Nørretorp i Thy, landsdommer i Nørrejylland og befalingsmand på Ålborghus Slot, og Sofie Sehested var flygtet i 1627 sammen med deres syv børn, for at søge tilflugt hos fru Sofies broder, Norges almægtige statholder Hannibal Sehested. Thi Jylland var dengang blevet besat af Tillys og Wallensteins plyndrende og hærgende horder af tyskere, kosakker, kroater og italienere, der med mord og brand i følge var stormet op gennem halvøen og havde plantet den kejserlige fane på Skagens yderste odde efter at have slået og splittet Christian den Fjerdes tyske lejevær i det blodige slag ved Lutter am Barenberg året i forvejen.

Den 8. maj 1629, kort før freden påny kom i stand, havde Erik Juels og Sofie Sehesteds ottende barn, en lille dreng, set dagens lys og i dåben fået navnet Niels Juel. Sådan gik det til, at Danmarks navnkundigste søkriger gennem tiderne, skønt rent dansk i hele sin afstamning, blev født i landflygtighed hinsides landets egne grænser oppe i broderlandet Norge.

Få måneder efter Niels Juels fødsel kunne familien imidlertid påny sætte kursen hjemover mod fædrenergården Nørretorp, der

lå mellem Thisted og Hjørring kun en god halv mils vej fra Jammerbugtens klitkransede bredder. Heroppe voksede, vel nærret af Vesterhavets evige duren, drømmen om livet på søen op i ham og blev til en vished om, at hans opgave måtte blive at tjene konge og fædreland til søs.

Der skulle dog gå en rum tid, før dette hede ønske blev opfyldt, og han måtte som så mange andre af adelens drenge og ynglinge først tjene sin tid som page hos nogle af landets stormænd. I 1643 blev han derfor efter endt skolegang ansat som ædelknaabe hos kongens søn, hertug Frederik, den senere kong Frederik den Tredie; men han havde knapt meldt sig ved hove, før krigens uvej påny brød løs over Danmark, pludseligt og uventet.

Den 12. december 1643 rykkede den svenske general Torstensson ind over Jyllands forsvarsløse sydgrænse og jog nordpå om trent så hurtigt, som en hest kan rende, uden at støde på nogen dansk modstand. Snart efter var størstedelen af halvøen påny i fjendehånd.

Uforberedt, splittet og rådløst mødte Danmark sin skæbne, som det også gjorde det næsten tre hundrede år senere, den 9. april 1940. Ingen herhjemme havde drømt om krig og ufred, da det svenske slag faldt hin gråsvangre decemberdag i 1643. Alle de advarsler, som den danske gesandt i Stockholm, Peder Vibe, havde sendt hjem om svenske angrebsplaner mod landet, blev fejlet til side af kongens almægtige svigersøn, Korfitz Ulfeld, med den hånlige bemærkning, at Peder Vibe altid redte til barsel med krig. Ja, selv efter at Torstensson var gået over Holstens grænse, var der mange danske, der ikke ville forstå, hvor det bar hen, men søgte at foregøgle sig, at den svenske indmarch på dansk område bare betød, at han ville sikre sig vinterkvarter for tropperne.

Kun een blandt landets høje herrer, den gamle kong Christian, lod sig ikke hilde i slige blåøjede fantasterier, men så tilfulde faren, der påny truede riget, og søgte med kraft og iver støttet af den store, brede befolkning, der sluttede op bag kronens bærer til fædrelandets forsvar, at råde bod på fortidens synder og forsømmelser og stable et forsvar på benene i den elvte time.

„Han satte Mod i sine Folk,“ skriver Ludvig Holberg i sin „Danmarks Historie“, „og gjorde sig al Anstalt, som i Hast var mueligt til Defension, han sparede intet, som kunde tjene til Fædrelandets

Frølse, og for hvis Skyld han vovede sig yderligere baade til Lands og til Vands og sandelig, naar vi overvejer ret var Danmark ganske uforberedt til at tage imod nogen Fjende, men blev af intet saa meget bestyrket som af Kongens Tapperhed og hans uovervindelige Courage i Modgang."

Dette strålende kongelige eksempel på mandig storhed og kraft i modgangens bitre dage har utvivlsomt brændt sig ind i den unge ædelknabe Niels Juels modtagelige sind og præget ham for livet, så at også han i de modgangsstunder, som han senere i livet skulle møde så mange af, kunne holde ryggen rank uden at lade sig kue og bøje.

Og Niels Juel lærte også i disse tunge dage at forstå, at havet var Danmarks skæbne, og at orlogsflåden var det bolværk, der ene ville kunne bryde fjendens stormløb, som den tidligere havde gjort det i historien. Han lyttede med begejstring til de mange fortællinger, som fortaltes ved hoffet, om kong Christians bedrifter på søen, om hans sejr ved Lister Dyb i maj 1644 over Martin Thiisens svensk-hollandske flåde, og om hans død i slaget ved Kolberger Heide den 1. juli 1644 om bord i det gode skib Trefoldigheden. Alle de mange, vage drengedrømme om et liv på søen, drømt gennem barneårene oppe ved Jammerbugtens bredder, fik nyt liv her i slottets sale og blev til en fast og urokkelig beslutning om, at han, når tiden var moden, vilde gå til søs og blive en søens kriger, som den gamle konge havde været det.

Først fem år senere, i 1649, var tiden moden for ham til at få sine drømme realiserede. Tyve år gammel sagde han farvel til Danmark for at drage udenlands og i fremmed tjeneste uddanne sig i søkrigens mange mysterier for derigennem at dygtiggøre sig til den opgave, han havde valgt sig her i livet: at blive en af den kongelige majestæts tjenere til søs.

Det skulle blive en lang rejse, der førte ham gennem Tyskland til Frankrig og videre til Holland, og først dér fandt han sit blivende sted for de kommende syv år. Holland var dengang Europas største og stærkeste sømagt, hvis skibsbyggere byggede verdens bedste skibe, og hvis admiraler forstod at føre disse skibe med fremragende sømandsdygtighed. Her fandt Niels Juel sig hjemme, og her blev han og fik den lykke at komme til at tjene under så

strålende læremestre som admiralerne Martin Harpetszoon Tromp og Michael Adrianszoon de Ruyter, to af søkrigshistoriens største og mest kendte navne. Det var ikke mindst Ruyter, der kom til at præge Niels Juel i disse hårde skolingens år, og det var da også under hans kommando, den unge danske adelsmand fik sin ilddåb i et stort og blodigt søslag under Plymouth den 16. august 1652, hvor hollænderne og englænderne mødtes i en heftig kamp om en stor og rigtlastet hollandsk konvoj. Slaget endte med, at englænderne måtte trække sig tilbage og lade Ruyter fare videre i fred med sine skibe.

Slaget ved Plymouth dannede indledningen til en lang række kampe og træfninger ude på søen, som Niels Juel kom til at deltage i under denne engelsk-hollandske krig, og som gav ham rig lejlighed til i praksis at lære, hvad søkrig var, og hvorledes den skulle føres. En lærdom, han forstod at uddybe og udnytte til bunds i årene, der kom, Danmark til gavn og frelse.

Niels Juel blev imidlertid i Holland, efter at krigen var holdt op i 1654. Ruyter havde nemlig under krigen lagt mærke til den unge danske søofficer og forstået, hvad der boede i ham, og da han kort efter krigens afslutning skulle ud på et større togt til Middelhavet for at tugte de nordafrikanske sørøvere, barbareskerne, der huserede mod den fredelige skibsfart i disse farvande, opfordrede han Niels Juel til at tage med ud på togtet. Den unge dansker var selv sagt ikke sen til at tage imod den ærefulde opfordring, der ville give ham store chancer for at lære endnu mere af søkrigens håndværk, end han hidtil havde nemmet.

Barbareskerne eller korsarerne — kært barn har som bekendt mange navne — var en fællesbetegnelse for de folkeslag, der boede langs Nordafrikas kyster, og som hovedsageligt ernærede sig mere eller måske mindre hæderligt ved sørøveri på Middelhavets rige handelsruter. De havde naturligt nok forstået at udnytte tiden godt, mens deres værste modstandere, England og Holland, havde været optaget af at bekrige hinanden fra 1652—54. De havde endog med hele store flåder vovet sig uden for Gibraltarstrædet og hærget i Biscayabugten, uden at det havde været muligt at forhindre det. Men nu fik piben en ganske anden lyd, da Ruyter dukkede op i Middelhavet i spidsen for en flåde på fem svære orlogsskibe, som barbareskerne meget hurtigt lærte at få stor respekt

for, så de holdt sig i skindet, så længe Hollands farver vajede over farvandene.

To lærerige år tilbragte Niels Juel dels hernede under Ruyters kommando og dels i Holland, hvor han til bunds satte sig ind i alt, der angik skibsbyggeriet, så han også kunne få den nødvendige indsigt på dette vigtige område af sølivet. Den mand, der sikkert betød mest for Niels Juel i denne lange og betydningsfulde periode af hans liv, var admiral Ruyter, der var lige så stor som søkriger og menneske. Han begyndte sin strålende løbebane som almindelig matros „foran masten“, som man siger, og steg efterhånden gennem graderne takket være sin eminente dygtighed for tilsidst at blive den hollandske flådes øverste chef.

Men Ruyter glemte aldrig sin oprindelse og de kår, der dengang var blevet ham budt, og han sørgede altid senere for, at hans undergivne fik så gode og menneskelige forhold at leve under, som det nu var muligt at give dem. I hine tider måtte livet om bord i skibene være hårdt og ubarmhjertigt, stuvet sammen som folkene var under meget dårlige og uhygiejniske forhold på månedlange togter til søs uden forbindelse med land. Der skulle en fast og sikker hånd til at styre den brogede skare mænd, der befolkede skibene, og som jo ofte var af en, uden at overdrive, noget stridbar og håndfast type, der ikke havde langt til kniven. Men Ruyter havde, som forøvrigt alle store og virkelige førerskikkelser, fået en forunderlig evne i vuggegave til at kunne holde disciplin blandt sine folk og alligevel vinde deres hengivenhed, så de med ildhu og begejstring fulgte ham uden vaklen, hvor hårdt det end kunne bære på.

Niels Juel var skabt af samme stof som Ruyter, og i det nære samarbejde på de lange togter, hvor den unge dansker en tid vistnok var chef for selve admiralens flagskib, lærte han af Ruyters strålende personlighed til bunds den vanskelige kunst at kunne byde over andre og få dem til at lyde med glæde, hvad der senere i høj grad kom ham og derigennem Danmark til gavn.

Syv lange, men velanvendte år varede Niels Juels udlændighed, og først i juni 1656 genså han sit fædreland. Rigt rustet og velbevandret i alt, hvad der hørte søens underfulde verden til, vendte han hjem og meldte sig til kongens tjeneste. Men til sin store skuffelse kom han ikke straks om bord i flaadens skibe, idet kong

Frederik påny kaldte ham til sig og gjorde ham til hofjunker, hvad der afgjort ikke var efter hans sind. For han havde, som samtiden skrev om ham, „et bevæbnet Sind med Arbejde og Orlog, stod hellere paa sin Vagt i Storm og Uvejr end hvilede paa de bløde Bolstere, hørte hellere Bulderet af de store Kanoner end Klinket af de fulde Pokaler. Det var Ære og Sejr han higede efter, hvorfor hans Hjerter fik som nyt Liv, da han i Sommeren 1656 kom til sit rette Element og fik sin rette Hest at ride, idet Kong Frederik betroede ham Skibet Den Sorte Rytter kaldet, hvilket han skulde føre som Capitain.“

Og nu stod han da hin 29 august 1656 for første gang som skibschef på dækket af et dansk orlogsskib, der for en blid sommerbrise stod sydover gennem Drogden bort mod Polens fjerne kyster. Det var denne dag, han havde drømt om i drengeårene oppe på Nørretorp, og det var denne dag, han havde set hen til med så store forhåbninger under de lange udlændighedens år i fremmed tjeneste. Og dog har sikkert glæden over omsider at have nået målet været iblandet en skuffelse over, at det virkelighedens Danmark, han vendte tilbage til, så afgjort ikke svarede til det billede, han havde dannet sig, mens han var borte fra landet i de syv lange år.

Det var vel gået Niels Juel, som det går de fleste, der må tilbringe mange og lange år borte fra barndommens land: efterhånden kommer dette land til at stå for dem i al eventyrets forjættende glans. Menneskene glemmer jo så let det dårlige og husker kun de gode sider, og alt derhjemme kommer til at stå i et forklaret skær fjernt fra virkeligheden.

Og det var så sandelig ikke noget eventyrland flydende med mælk og honning, der tog mod Niels Juel, da han en junidag i 1656 atter satte foden på dansk jord, men et fattigt, udpint og splittet rige. To tabte krige havde udmarvet pengevæsenet totalt. Statsgælden var svimlende høj, og indtægterne dalede stadig. Hertil kom, at landet sydede af indre uro på grund af folkets gryende modstand mod det hensmuldrende adelsregime, som man med rette lastede for den nød og elendighed, det havde ført landet ud i.

De fortvivlede pengeforhold, landet efterhånden var blevet bragt ind i, sved naturligtvis også stærkt til de væbnede værn. Det har jo altid været god latin herhjemme at skære ned på værnene i tide

og i utide under påskud af, at de var for dyre, og hæren var da også blevet så forsømt, at rigsmarsken Anders Bille i 1657 umiddelbart før krigen atter brød ud, bekymret udtalte i en rapport til kongen, at „Landsens Defension var slet og ringe“.

Også flåden stod det såre ilde til med. Dette rigets naturlige bolværk havde det uduelige rigsråd ladet forfalde gennem mange år. Holmens faste Stok havde man som allerede nævnt halveret, så der ikke var folk nok, og nye skibe havde man næsten ikke bygget til erstatning for dem, der gik tabt ved forlis, eller fordi de måtte udrangeres på grund af alder. I 1655 kunne den svenske gesandt i København hoverende skrive hjem til Stockholm: „Hvorledes den danske Flaade i Krigstider skulde komme i Søen, viser Ekvipagen i den sidste engelske Krig og de tvende Orlogsskibes Udrustning sidste Aar. Admiralen (Rigsadmiral Ove Gjedde) var en Mand, om hvis slette Konduite og Kurage hele Landet ved at tale. Soldaterne var kun Bønderkarle og Matroserne de ynkeligste i hele Danmark, eftersom de jo blev pressede. Skibene var urene i Bunden og til Dels ureparerede.“

Forskellen mellem tilstanden i den vanrøgtede danske flåde, han nu var vendt hjem til, og den fast sammentømrede, veludrustede og kampvante, hollandske flåde, han netop havde forladt efter syv års tjeneste, har sikkert været en kilde til dyb sorg og bekymring hos den unge Niels Juel, men har lige så sikkert været en spore for ham i hans beslutning om at vie sit liv til en genopbygning og sanering af flåden, Danmarks nationale værn, hvis forfald indebar en truende fare for rigets sikkerhed.

Den vilde tage tid, en sådan genopbygning, men Niels Juel forstod kunsten at bie, at vente. Han fulgte allerede her i sin ungdom valgsproget, han havde kåret sig som en livets ledetråd: Nec temere, nec timide, hverken dumdristig eller frygtsom. Han havde af sine store hollandske læremestre lært, at man aldrig her i livet skal handle overilet og hovedkulds, men altid efter nøje omtanke og en nøgtern afvejning af, hvad der kan siges for og imod i det foreliggende tilfælde. Men også at man på den anden side heller aldrig frygtsom skal prøve på at vige tilbage for eller krybe uden om de vanskeligheder, der nu engang skal overvindes.

Niels Juel fulgte gennem hele livet dette klare valgsprog, omend det vel af og til har knebet for ham at tøjle sit lidt utålmodige sind,

som da de uundgæelige skuffelser satte ind, — både her ved hjemkomsten efter udlændigheden og senere, da kongen nogle gange vragede ham og satte andre mænd ind på de poster, som han var selvskreven til at blive betroet. Men han tog mod modgangen med oprejst pande, hjulpet over de vanskelige stunder af det lune, danske humør, som han i så rigt mål besad, i sikker tro til, at blot man ikke lod sig slå ud, fordi det gik lidt skævt i øjeblikket, ville alt engang før eller senere vende sig til det bedre. For hvor der var vilje, ville der også være en vej fremover.

Og vilje til fremgang havde Niels Juel mere end nogen anden. På tomterne af den gamle, vanrøgtede danske flåde, han nu var trådt ind i, ville han være med til at rejse et nyt og bedre værn for Danmark. Det var drømmen, han drømte, da han i denne sensommer i 1656 på Sorte Rytters høje skanse så Københavns tårne og tinder svinde bag horisonten, mens Køge Bugt åbnede sig for ham og tog ham i sin favn. Og det var denne drøm, han 21 år senere så blive til virkelighed netop i Køge Bugt, gennem hans strålende sejr over svenskeflåden den 1. juli 1677. —

Vinden viste sig fra sit venligste hjørne, da Kristoffer Lindenovs lille flådestyrke kom ud i Østersøen, og for en strygende medbørskuling holdt skibene østerover mod Danzig, som de nåede frem til allerede den 1. september. Dundrende salutter hilste de danske skibe velkommen, og med ligeså dundrende svarsalutter meldte Kristoffer Lindenov sig til tjeneste hos de to hollandske admiraler. Det skulde dog hurtigt vise sig, at heller ikke på dette togt kom kanonerne til at tale andet sprog end salutsproget, for det var overhovedet ikke hollændernes ønske at kriges med svenskerne. Allerede før den danske flåde var afsejlet fra København for efter hollandsk krav at møde op ved Danzig, havde de begyndt at underhandle med Karl Gustav, og netop samme dag, som Lindenov ankrede op med Opdams og Ruyters flåder, havde de to partier indgået en traktat, der for en stund i hvert fald manede de strids-spørgsmål, der var landene imellem, i jorden.

Indgåelsen af denne svensk-hollandske traktat, Elbingertraktaten, kom som et hårdt og sviende slag for alle danske forhåbninger om at kunne sætte svenskerne stolen for døren med hollandsk hjælp. Hårdt blev også Niels Juel ramt. Den sårende hensynsløshed, vor allierede udviste overfor det land, de selv havde opfordret til at

sende en flådestyrke til fælles optræden mod svenskerne, slog et dybt skår i hans ærbødighed og hengivenhed for det Holland, han gennem sin syvårige læretid var kommet til at skatte højt, og som nu svigtede så totalt. Han lærte gennem denne bitre oplevelse, at det ikke nyttede at ville bygge fremtiden op på andres hjælp, men at Danmark kun kunne genvinde sin styrke og kraft ved at hjælpe sig selv.

Mange og lange kampe måtte han stride med Danmarks egne myndigheder, før han for flådens vedkommende nåede målet, der vel allerede her udfor Danzigs Red i 1656 dæmrede for ham, nemlig at få skabt en rent dansk flåde uden fremmed islæt. Men han nåede det 22 år senere, i 1678, og fra hans dage har den danske orlogsflåde i modsætning til så mange andre af vore institutioner været dansk ind til marv og ben.

Den svensk-hollandske traktat gjorde flåderne forbliven udfor Danzig inderlig overflødig. Det varede da heller ikke ret længe, før hollænderne lettede og stod bort, kort efter fulgt af de danske skibe, der imidlertid fik en lang og møjsommelig hjemrejse. Vinden, der på udrejsen havde været så fjøelig, viste sig nu fra sin kontrære side. Efterårsstormene satte ind fra vest, og først den 4. oktober nåede et par af skibene tilbage til København, mens resten ikke kom længere end til Falsterbo i denne omgang. Her måtte de ligge en uge til og afvente en bedring i vejret, før de den 11. oktober omsider kunne stå ind til København og lægge sig til hvile i Krabbeløkken ved Bremerholm.

Sådan endte Niels Juels første togt under Dannebrog. Nogen særlig gloriøs affære for Danmark havde det så sandelig ikke været; men det var først og fremmest de lidt lunkne hollænderes skyld, der ganske havde ladet deres allierede i stikken. For Niels Juels vedkommende fik dette i sig selv resultatløse togt imidlertid den betydning, at hans første virke som skibschef viste, hvilken fremragende søens mand, han havde udviklet sig til under læreårene i Holland. Det varede da heller ikke længe, før han blev kaldet til en af flådens højeste poster som Holmens admiral, da hans gamle chef fra Danzigtogtet, Kristoffer Lindenov, i februar 1657 fik sin afsked på gråt papir, vistnok fordi han på det indstændigste frarådede kongen at inlade sig på det påtænkte krigerske eventyr mod Sverige.

II.

NEDERLAGETS ÅR

Skuffelsen over hollændernes lunkne og valne optræden i Danzigaffæren havde nemlig ikke formået at knække krigslysten herhjemme hos landets ledende mænd, men kun lagt en foreløbig dæmper på den. Man vågede stadig med spændt opmærksomhed på begivenhedernes udvikling på krigsskuepladserne i Polen, hvor svenskerne og polakkerne sloges bravt med hinanden. Man nærrede det stille håb, at lykken dog engang ville svigte den hidtil så sejrrige Karl Gustav, så Danmark kunne få en chance for at vinde tilbage, hvad der var gået tabt ved den ulykkelige fred i Brømsebro i 1645, gennem et hurtigt og fremfor alt billigt felttog.

Allerede omkring årsskiftet 1656—57 begyndte kong Frederik på sine krigsforberedelser. Hæren blev forstærket dels gennem udskrivning blandt landets egne sønner og dels gennem hvervning af lejetropper, og i slutningen af januar udgik der en alvorlig kongelig befaling om, at hele flåden skulle gøres færdig så hurtigt som muligt.

Det skulle dog vise sig lettere at udstede en sådan befaling end at få den gennemført, for skibene var næsten alle sammen i en såre ynkelig forfatning. Mange af dem lækkede som sold, så de kun kunne holdes flydende ved ihærdigt brug af pumperne, mens andre var så urene i bunden, at de knapt kunne sejle. Man måtte derfor i største hast søge at skrabe sammen, hvad man kunne få skrabet sammen, af tømmermænd både i Danmark, i Norge og i Lybæk for at få repareret skaderne. Sømænd kneb det naturligvis også med at få tilstrækkeligt af, og da det endelig lykkedes at få hvervet og presset 900 bådsfolk og 1000 andre matroser, havde man et frygteligt mas med at holde sammen på denne brogede skare. Mandskabet måtte nemlig installeres i land, indtil skibenes udrustning var så langt fremskreden, at man kunne sende folkene

om bord, hvor det var betydeligt nemmere at håndhæve den nødvendige disciplin.

Det var jo en kåd og sprælsk skare, man havde fået samlet med det forestående krigstogt for øje, og det gjaldt først og fremmest for disse brave søkrigere om at få så meget som muligt ud af dagene, inden afrejsens time slog — et fænomen man forøvrigt også kan møde i vore dage, — for livet om bord var ikke særligt opmuntrende. Skibene var ikke store, og mange mænd skulle de have indenbords, så det var trangt med pladsen, ikke mindst nede om læ under dækket, hvor folkene måtte opholde sig på de lave banjer, og hvor osen fra bundvandet og saltetønderne og de mange sammenstuede mennesker blandede sig til en ubeskrivelig dunst, der gjorde luften tæt og tung. Det var intet under, at sygdomme og epidemier huserede om bord i datidens skibe og krævede endnu flere ofre blandt besætningerne end selve slagene mod fjenden.

Hertil kom, at kosten om bord var så ensformig og trist, at man må undres over, at ikke den alene fik taget modet fra søkrigerne. Men fordringerne til livet var naturligvis ikke så store, som de senere blev. Om morgenen fik folkene grød og øl, lidt harsk smør og godt med hårdt brød, og til middag vankede der fem gange om ugen bergfisk, ærter, hårdt brød, smør og øl. På de to resterende dage var bergfisken erstattet af salt kød for dog at få en lille afveksling i traktementet; men så var opfindsomheden også opbrugt, og alle ugens syv dage vankede der bergfisk, ærter, hårdt brød, smør og øl til aften.

Det skulde heller ikke virke fremmede på flådens udrustning, at kongen som nævnt i februar fjernede admiral Kristoffer Lindenov fra den vigtige post som Holmens admiral uden foreløbig at udnævne nogen ny — Niels Juel fik først sin bestalling i juni måned — så der var i lang tid ikke nogen mand, der med kraft kunne tage sig af flådens klargøring til orlog. Kristoffer Lindenovs bratte afsked bevirkede endvidere, at man ikke rigtig vidste, hvem man skulle sætte i spidsen for flåden, når den skulle ud. Flådens daværende øverste chef, rigsadmiralen Ove Gjedde, var efterhånden blevet så svag og affældig, at han ikke ville kunne påtage sig denne byrdefulde post. Tilsidst faldt kongens valg på Henrik Bjelke, der den 16. april blev udnævnt til som rigs-viceadmiral at kommandere orlogsflåden under de forestående krigsoperationer,

idet han i henhold til den kongelige ordre „skulde stille sig, som det en vel forfaren Rigernes Viceadmiral og Kavalier af Adel egner og vel anstaar“.

I de første forårsmåneder af 1657 voksede krigsstemningen således i Danmark og fik efterhånden mere og mere overhånd over de mere forsigtige og nøgterne stemmer, der forstod, at Danmark absolut ikke var i stand til at føre krig mod det stærke Sverige, selvom også Karl Gustav i øjeblikket var kommet slemt i klemme i Polen. I april måned fik kongen da omsider rigsrådets samtykke til at erklære den af ham så hedt attråede krig mod arvefjenden hinsides Sundet.

„Uagtet vi noksom betænker og overlægger, hvad stor Ulejlighed og Fare Krigen vil forvolde, og hvor ringe Middel her findes til den at kontinuere og udføre, kan vi Eders kongelige Mayestæt ikke fraraade at tage denne Tid udi Agt“, svarede rådets flertal desværre på den kongelige henvendelse. Det havde utvivlsomt båret land og rige bedre, om de høje herrer havde overtænkt endnu en gang, hvor stor ulejlighed og fare, krigen ville medføre, og hvor dårligt Danmark var i stand til at føre den. Ikke mindst fordi vi ikke kunne forvente at få hjælp fra noget andet land, men måtte kæmpe kampen mod Nordens stormagt, Sverige, ganske alene. End ikke vore allierede hollænderne kunne vi forvente at få hjælp fra, da deres tilsagn om støtte kun gjaldt, hvis Danmark blev indviklet i en forsvarskrig, hvorimod de ville forblive neutrale, såfremt det var Danmark, der erklærede krigen.

Og det var netop det, der skete. Det var Danmark selv, der, yderst slet forberedt militært, diplomatisk og økonomisk, satte den lavine i gang, der i løbet af det kommende halve år skulle knuse ikke Sverige men Danmark selv, og føre det frem til den ydmygende fred i Roskilde den 26. februar 1658.

Den 22. april 1657 gav rigsrådet sit minde til, at kongen måtte begynde krigen, og skønt den officielle krigserklæring først blev sendt den svenske konge i juni måned, begyndte flåden allerede sine indledende operationer ganske kort tid efter, at rigsrådet havde givet sit samtykke til det letsindige eventyr. En mindre flådeafdeling blev sendt ned til Elben, dels for at støtte rigsmarsken Anders Bille, der med en del af den danske hær skulle støde frem mod de svenske besiddelser Bremen og Verden, og dels for at arrestere

alle svenske skibe, skuder og bojerter, man måtte møde i disse farvande. Strandvagter blev sat ud ved Store Bælts kyster for at holde øje med, om svenske orlogsskibe skulle prøve på at passere ned gennem Bæltet, og i Sundet blev der posteret en lille flådestyrke under Niels Juels kommando.

Selv rejste Niels Juel sit første admiralsflag om bord i det gode skib Norske Løve under dundrende salut fra flotillens fire andre skibe, Graa Ulv, Pelikanen, Phoenix og Fælcken, alle gamle kendinge fra Kristoffer Lindenvovs togt mod Danzig året forud, og stod derpå op i Sundet for at kapre de svenske skibe, han måtte møde, og standse alle nordfra kommende skuder, for at de ikke skulle sejle videre til svensk havn og røbe noget om de hemmelige danske krigsforberedelser.

Tre rigtlastede, svenske handelsskibe faldt hurtigt i hans hænder, deriblandt Svenske Løve og Svenske Lam, der senere blev indlemmet i den danske flåde. Mandskabet om bord blev tvunget til at gå i dansk tjeneste — det kneb jo med at få de nødvendige sømænd herhjemme, så man måtte tage, hvad der bød sig, uden at hænge sig for meget i den bagatel, at de mænd, man fik på denne måde, tilfældigvis var svenske. Skibenes skønne laster af citroner og pomerantsler blev solgt i byen, og overskudet ved salget blev fordelt som prisepenge blandt de bådsfolk, der havde deltaget i opbringelsen. Prisepenge var altid et såre kærkomment tillæg til den sparsomme hyre, folkene fik for deres strenge tjeneste til orlogs, og de blev fordelt efter et ganske nøje reglement, først af fire byttemestre senere af admiralitetet. Først skulde admiralen have en tiendedel af pengene, så tog skibschefen sin andel, og derefter fik hver mand sin part, der blev mindre og mindre, jo lavere manden stod på rangstigen, — alt efter princippet, at når det regner på præsten, vil det også dryppe lidt på degnen.

Jagten på de svenske skibe var de eneste lyspunkter, der skabte lidt afveksling i den ensformige, månedlange vagttjeneste til søs, hvor flåden holdt gående næsten lige udenfor Københavns vinduer uden at få lejlighed til at få et lille, forfriskende besøg i den kære by. Men den 3. juni kom der et ilbud sejlen de ud til Norske Løve med ordre til admiral Niels Juel om omgående at afgang til København, da kongen ønskede at tale med ham i en såre vigtig sag.

Niels Juel lettede med det samme og stod sydover endnu uvis om, hvad skæbnen havde i behold til ham; men uvisheden skulle ikke vare længe, for knap var han kommet til ankers inde på reden, før han lod sig ro op til Københavns Slot, hvor kong Frederik kunne overbringe ham den store nyhed, at han var udset til at overtage posten som Holmens admiral, der nu havde stået ledig et par måneder, siden Kristoffer Lindenov i februar var blevet entlediget fra sin stilling.

Det var et stort og stolt øjeblik for den unge admiral, der kun 28 aar gammel nåede op til en af flådens højeste og mest ansvarsfulde stilling. Dog skulle det hurtigt vise sig, at den menneskekloge konge også her så rigtigt, da han betroede ham denne vanskelige opgave, for Niels Juel var, som årene der kom skulle vise, ikke alene en fremragende og enestående søens kriger, men også en organisator og opbygger af format i fredens ofte lige så vanskelige dage.

Den 14. juni aflagde Niels Juel derpå eden som Holmens admiral. Der skulde dog gå en rum tid, inden han kom til at virke i sit embede, for allerede samme dag han havde aflagt den højtidelige ed og lovet, at han ville være rigens hofmester og admiral såvel som rigens viceadmiral hørig og lydige, „foer han ud mod Rigens Fjender“. Det blev Holmens viceadmiral Jørgen Bjørnsen, der maatte tage sig af de sidste forberedelser med at få den danske hovedflåde gjort søklar.

En uge senere, den 20. juni, var flåden omsider rede, og admiral Henrik Bjelke kunne hejse sit flag om bord i gamle Trefoldigheden og stå til søs med sine knap tyve skibe for at gå til Østersøen og jage nogle svenske skibe, man havde fået efterretning om skulle være blevet observeret ved Bornholm.

Mange gode ønsker og stolte forhåbninger fulgte de danske sejl, da de stod sydpå gennem Drogden mod Østersøens vande, men billedet skulde desværre snart skifte fra det lysteste lyse til det mørkeste mørke.

Karl Gustav havde modtaget den danske krigserklæring nede i Thorn. Den kom ham utvivlsomt som en stor og inderlig lettelse, fordi han derved med i hvert fald noget af æren i behold kunne trække sig ud af en meget ubehagelig klemme, han var kommet i under kampen mod polakkerne. Han sluttede omgående våben-

stilstand med sine polske modstandere og marcherede derpå i ilmarcher vesterover mod Holstens grænser, som han overskred den 22. juli. Anders Billes hær, der med så stor sejrssikkerhed var rykket sydover, blev slået og splittet og tumlede snart i vild forvirring vesterover mod Glückstadt og nordover op gennem Jylland, fulgt i hælene af Karl Gustavs tropper, der først standsede sejrsløbet udenfor den endnu ufuldendte fæstning Frederiksoddes (Fredericias) volde.

For tredie gang i løbet af kun en menneskealder var Jylland oversvømmet af fjender, og for tredie gang standsede igen de danske stræder fjenden. Frederiksodde modstod i lang tid med held alle svenskernes angreb, og danske fregatter under kaptajn Peder Bredal hævdede herredømmet over Lille Bælt, som ingen svensker kunne komme over.

Det uventede svenske slag sydfra kuldkastede ganske alle danske planer. Kong Frederik, der havde troet, at Karl Gustav ville søge hjem til Sverige fra Danzig, var i al hemmelighed, kun ledsaget af en kammertjener, en læge og en kirurg, gået om bord til Henrik Bjelke i Trefoldigheden for at kunne møde sin kongelige modstander paa Østersøens vande i det samme skib, som hans fader havde kæmpet på ved Kolberger Heide tretten år tidligere. For at bevare hemmeligheden om den kongelige færdså længe som muligt fik Niels Juel påny ordre til at standse al sejlads ned gennem Øresund, men hele færdens løb hurtigt ud i sandet. Karl Gustav prøvede ikke på at komme hjem til Sverige ad søvejen, og det eneste, man opnåede, var at overhale en stralsundsk skude nær Rygen. Skipperen blev taget om bord i Trefoldigheden, hvor han blev beværtet festligt, hvorpå han igen blev skicket bort med en kongelig hilsen til sin bys øvrighed og med en god rus.

Karl Gustav fik man imidlertid af gode grunde ikke fat i, og ved efterretningen om, at den svenske konge var søgt mod vest mod den holstenske grænse, ilede kong Frederik tilbage til København for at træffe anstalter til rigets forsvar.

Nu begyndte ulykkesbudskaberne at strømme ind, og de satte yderligere fart i bestræbelserne for at dæmme op for den storm, der var ved at blæse op over landet. Først og fremmest blev der nedsat en stor kommission — også dengang anså man nedsættelsen af en kommission for et universalmiddel mod alt ondt og nederdrægtigt

— med den opgave „at befordre denne store og ekstraordinære udrustning til lands og til vands og for at ordinere, hvad der betragtedes tjenligt til Fædrelandets Konservation“. Men hvor meget end den brave kommission arbejdede og sled for at befordre den påkrævede udrustning til lands og til vands, kunne den dog ikke i den tolvte time råde bod på fortidens synder, der var mange og store. Den 15. august skrev kommissionen således mistrøstigt: „I Dag paa en Times Tid ere vi blevet søgte af disse efterskrevne: Tøjmasteren ved hans skriftlige Indlæg, at Batterierne paa Toldboden ere ganske brøstfældige, saa man ikke kan bruge Kanoner derpaa. Proviantskriveren lægger og skriftlig ind, at han har hverken Ved at brygge og bage ved, foruden meget andet som udkræves. Bager-svendene løber bort, Møllerne vil ikke male mere, Hestene, som slæber til og fra Møllen, fordærves, og nogle ere døde, for han haver intet at købe Hø til dem for. Admiralen haver beslaglagt Skibe og Skuder til at hente Korn i Jylland efter K. Majst. Befaling, men de maa blive liggende af Mangel paa Penge.“

Sort i sort var det hele. Den kongelige kasse var tømt for penge, netop nu da der var hårdt brug for dem. Jylland var i fjendehånd, hertug Frederik af Gottorp, kong Frederiks lensmand, var åbenlyst gået i svenskens sold, og i selve landet steg splittelsen mellem borgere og bønder og adel faretruende som følge af den krigerske modgang.

Men så kom der omkring midten af september et solstrejf i al det meget mørke, og det kom, som så ofte før, ude fra søen.

Trods proviantmangel og sygdom og andre viderværdigheder var det lykkedes Henrik Bjelke at holde sin flåde i søen. Han lå nu nær Rygen, da han fik underretning om, at hele den svenske storflåde, 38 skibe ialt, i slutningen af august var stået til søs fra den svenske skærgård under kommando af Klaes Bjelkenstjerna, for efter Karl Gustavs ordre at slå den danske flåde ud og jage den bort fra bælteerne, så den svenske hær kunne komme over på øerne og fuldbyrde Danmarks undergang.

Henrik Bjelke havde kun 28 skibe med sig nede ved Rygen og valgte da, for ikke at møde den svenske overmagt alt for langt borte fra sundet, hvor han vidste, at Niels Juel befandt sig med elleve skibe, at trække sig nordpå op mod den sjællandske kyst. Her ville han være nærmere København, bag hvis kanoner han kunne

trække sig tilbage, om svenskerne skulle vise sig at være alt for overmægtige igen, ligesom også Niels Juel ville kunne komme ham til undsætning.

Bjelkenstjerna, der først havde søgt danskerne ved Rygen, fulgte efter, og den 12. september tørnede de to flåder sammen i et forbitret slag ud for Møn.

Der blæste en svag nordøstlig brise, da svenskeflåden med alle klude sat halede ind på den danske styrke, der i en tætsluttet kampformation holdt nordover for små sejl, klar til kamp. Ved tretiden var svenskerne nået så langt op, at kanonerne kunne række, og snart efter buldrede og bragede skuddene fra begge sider, mens den blåhvide krudtrøg drev som tunge tågebanker over bugtens vande.

Langsomt bølgede kampen nordover under hidsig og heftig skydning. Svenskerne var langt overlegne med deres 38 svære skibe mod Henrik Bjelkes 28; men det skulle hurtigt vise sig her i slaget under Møn, at var de svenske end danskernes overmænd på landjorden, kom de til kort, når de ville bides med dem på søen, og det lykkedes ikke Klaes Bjelkenstjerna at bryde den tætsluttede, danske slaglinie og vinde den sejr, han så hedt ønskede at kunne bringe sin konge.

Hen imod aften gled chancen for en afgørende sejr endeligt den svenske admiral af hænde, for da kom Niels Juel strygende sydover med sine 11 skibe for at komme rigets viceadmiral til undsætning.

Niels Juel havde som nævnt ligget i Sundet for at vogte på skibsfarten. Men ved efterretningen om, at de svenske var for opgående, og at de var ved at lægge an til slag, satte han straks alle sejl til for at nå ned og kaste sit lod i vægtskålen. Thi nu stod alt, ja hele Danmarks skæbne på spil. Sejrede Klaes Bjelkenstjerna i striden, der blev udkæmpet ud for Møns hvide klinter, ville Sjælland ligge åben for en svensk invasion, og hvad skæbne Danmark da ville få med hovedstaden i fjendehånd, var ikke svært at se. Det ville betyde landets udslættelse som en selvstændig stat. Man vidste nemlig, at den sejrrige svenskekonge allerede havde sin plan for Danmarks sønderlemmelse færdig. Selv ville han tage de østensundske provinser, Skåne, Halland og Blekinge, Båhuslen og Trondhjem Len oppe i Norge og sandsynligvis også Christiania,

medens England skulle have Nørrejylland, og den forræderiske hertug af Gottorp hele resten af Jylland samt Fyn.

Kun een ting stod mellem Karl Gustav og fuldbyrdelsen af disse store og dristige planer, nemlig den danske flåde, Henrik Bjelkes og Niels Juels flåder, der forenede sig hen imod aften, så de sammen kunne holde svenskerne stangen.

Kort efter Niels Juels ankomst til kamppladsen faldt mørket imidlertid på og skilte de to kæmpende parter ad, og i den månelyse nat holdt begge de to flåder nordpå op mod Falsterbo. Et par af de svenske skibe forvildede sig i nattens løb ind blandt danskerne og blev modtaget på en så ublid måde, at de hurtigst muligt måtte holde bort for at slikke sårene. Da solen stod op den næste morgen, lykkedes det imidlertid Klaes Bjelkenstjerna påny at få samling på sin spredte flåde, og snart efter begyndte kanonerne igen at spille op til dans. Hedt gik det til, og hårdt gik det ud over begge parter. Bjelkenstjernas flagskib Maria blev så forskudt, at det måtte holde ud af linien for at reparere de alvorlige skader, de danske kugler havde forvoldt på skrog og rig og takkelage. Men også Bjelkes skib, gamle Trefoldigheden, fik mange grundskud, og „det ganske Overløb bortskudt“.

Dagen igennem varede slaget, men henimod aften havde Bjelkenstjerna fået nok af legen og stod i den stærkt opfriskende kuling bort fra kamppladsen ned mod Rygen. Det viste sig imidlertid snart, at hans skibe havde lidt så stor skade, at han ikke turde blive liggende her på den åbne red og bøde skaderne, og i stedet for søgte han ind til Wismar, hvor han mente at kunne være i sikkerhed.

Danskerne havde klaret sig heldigere ud af det blodige favntag og ankrede om morgenen den 14. september på reden mellem København og Køge for at „reparere Frederik, Trefoldigheden og de andre Skibe, som havde fanget Skade“. Samtidig benyttede man lejligheden til at få suppleret besætningerne med nye folk. Borgmester og råd i København fik således besked om „med største Flid at udransage alle ugifte i Byen boende Skibsfolk, aldeles ingen undtagne og straks skaffe dem til Bremerholm, hvor de skulde modtage Haandpenge og træde i Kongens Tjeneste“, ligesom en afdeling af den sjællandske adels soldater og gøngerne blev fordelt til skibene.

Septemberslaget under Møn var det første egentlige slag, Niels Juel deltog i under Dannebrog, og at samtiden var tilfreds med hans indsats, viser de gamle gulnede papirer tydeligt. For de fortæller, at han viste sig „mærkelig kundbar af Forfarenhed, behjertet af Manddom og koldsindig Forstand til vel at anføre og mandig forsvare sin anbettede Post udi saa hed og heftig et Søslag.“

Den unge admiral havde omsider fået lejlighed til at vise, hvad der boede i ham af forfarenhed og koldsindig forstand, og derved understreget det berettigede i, at kongen havde foretrukket ham til posten som en af flådens øverste admiraler fremfor flere af de ældre søofficerer som Nikolaj Heldt og Børge Rosenkrans, der dog ellers havde gjort kongen og landet store tjenester både i krig og i fred.

For blot et år siden havde kaptajn Niels Juel, Sorte Rytters unge chef, været et ukendt navn for borgere og skibsfolk i København, men nu havde billedet ændret sig efter hans strålende indsats i slaget ved Møn; nu vidste alle og enhver, hvem han var, og hvad han dueede til på søen. Og dog skulle der gå omtrent tyve år, før Danmark helt og fuldt forstod, hvilken søkriger af guds nåde, landet havde fostret i ham.

Henrik Bjelke blev liggende ud for Dragør en lille uges tid og reparerede sine medtagne skibe. Derpå stod han atter sydover mod Wismar, hvor man vidste, at svenskerne var søgt ind. Kunne man blot holde dem lukket inde der, ville alt være såre godt, for så ville vandene stadig være sikkert i de danskes hænder, og Karl Gustavs hær kunne ikke komme længere end til Lille Bælts bredder på Jyllandssiden. Med øerne sikret mod svenske anslag håbede man i Danmark at kunne vinde tid til at vende lykken, der hidtil var gået så ganske imod.

Men tiden arbejdede desværre ikke for Danmark denne gang. I begyndelsen gik alt efter programmet. Henrik Bjelkes flåde holdt trods store vanskeligheder den svenske flåde blokeret inde i Wismar havn, hvor den ørkesløs måtte ligge og dreje rundt for sine ankre uden at kunne bringe Karl Gustav over Lille Bælt til Fyn. Let var opgaven ikke at løse for Henrik Bjelke og hans mænd. Efterårsstormene var allerede ved at sætte ind med fygende uvejr i følge, og det var ofte meget farligt for skibene at ligge på den

åbne red uden for den blokerede by, stærkt udsatte som de var for at drive på land, hvis det blæste op til storm fra nord.

Det kneb også stærkt med at skaffe flåden den nødvendige proviant. Mange af skibene måtte dage igennem sejle rundt uden øl eller brød om bord, fordi de ventede proviantskuder ikke kunne komme frem på grund af dårligt vejr. Det satte naturligvis ondt blod hos folkene, for uden mad og drikke duer selv en søhelt ikke, og officererne havde ofte det største besvær med at holde dem i ave. Profossen eller mestersvenden måtte gang på gang i virksomhed med at slutte genstridige fyre i bolt og jern, kølhale dem eller nagle dem til masten efter datidens noget hårdhændede straffemetoder. Der skulle skarpt lud til skurvede hoveder, mente man dengang og sikkert med rette; men tiden var allerede så småt ved at løbe fra Christian den Fjerdes gamle „Søkrigsartikler“ og deres rigoristiske straffebestemmelser. En lidt mere human vind var så småt ved at blæse op, særlig blandt de yngre søofficerer som Niels Juel, og da han mange år senere kom til at stå for flådens styre, fik han da også ændret og mildnet den gamle, noget barbariske strafferet.

Trods alle vanskeligheder holdt Henrik Bjelke og hans mænd imidlertid ud på deres trælsomme post foran Wismar, dag efter dag, uge efter uge. Sygdomme og soter hærgede om bord i de tætpakkede skibe og krævede ikke færre end 700 ofre. Da så efterhånden også vinteren satte ind med sviende frost og fygende snestorme i kølvandet, måtte Henrik Bjelke give op og søge tilbage til København, fordi flåden, som han erklærede, ikke længere var bastant til nogen hovedaktion.

Det var vinteren og ikke svenskerne, der sejrede over den danske flåde, og det var også vinteren, der skulle vise sig at være Karl Gustavs bedste forbundsfælle i kampen mod Danmark. Knap var flåden vendt tilbage til sit sikre leje ved Bremerholmen i København, før isen slog bro mellem de danske øer og skabte landet om til et fastland. Karl Gustav var ikke sen til at benytte sig af denne enestående chance til nu, da den danske flåde var blevet sat ud af spillet, at foretage den af ham så længe og så hedt ønskede invasion på øerne.

Den 30. januar 1658 gik han over isen med 12000 mand fra Hejls paa jyllandssiden til Iversnæs nord for Assens. Det svage

danske forsvar på Fyn blev hurtigt rendt over ende, og snart efter var hele øen i hans hånd. Kun Nyborg forsøgte at sætte sig op mod svenskerne. Ude paa Nyborg Fjord lå kaptajn Peder Bredal med fire skibe. Men da svenskerne nærmede sig, bragte han dem længere ud paa strømmen og skabte sig en hel lille isfæstning, som fjenden gang på gang forgæves løb storm imod, og til sidst lod de den halsstarrige karl blive liggende i fred. Da isen hen på foråret påny brød op, slap han ud af fjorden og nåede velbeholden tilbage til København, hvor han blev modtaget med begejstring, mens kongen som tak for hans dåd udnævnte ham til viceadmiral.

Imidlertid rullede begivenhederne videre med dramatisk fart. Karl Gustav lod sig ikke nøje med erobringen af Fyn. Han måtte over til Sjælland for at fuldbyrde Danmarks totale nederlag, og den 5. februar satte han påny sine hære i bevægelse. Ned over Langeland gik færden, og derfra over isen til Lolland, hvor Nakskov faldt uden sværdslag, fordi byens borgere blev grebet af panik og åbnede portene. Og den 11. februar stod den sejrriige svenske konge med sine mænd i Vordingborg.

Spillet var uigenkaldelig tabt for Danmark.

Regeringen i København havde naturligvis været klar over, at også København ville kunne komme i farezonen, således som situationen udviklede sig, efter at isen havde meldt sig på Karl Gustavs side. Allerede i januar måned begyndte man så småt at træffe forskellige forsvarsforanstaltninger. Niels Juel fik således som Holmens chef ordre til, at han skiftevis med admiral Laurits Galtung skulle være ved flåden ved Bremerholm og sørge for, at den i givet tilfælde kunne forsvare sig mod al fjendtlig attacke, og samtidig fik han den opgave at organisere flådens folk i bådsmandskompagnier. Disse skulle deltage i et eventuelt forsvar af byen fra landsiden, da skibene jo ikke kunne bruges på grund af isen, der bandt dem i sin hårde favn. Andre af Holmens folk skulle ise i voldgravene og holde dem åbne eller anlægge batterier og anden defension omkring København. Men det skulle hurtigt vise sig, at alle de mange forberedelser til forsvar var ganske nytteløse, for ved efterretningen om, at Karl Gustav stod i Vordingborg, brød forsvarsviljen sammen i København i råbet om, at freden måtte købes for enhver pris, for at i hvert fald livet kunne reddes.

Prisen, vore underhandlere i Taastrup præstegård nær Roskilde

måtte gå ind på, var også svimlende høj. Kong Frederiks riger og lande måtte afstå Skåne, Halland og Blekinge, Bornholm, Båhuslen og Trondhjem Len, og samtidig måtte kong Frederik love at gå i forbund med sin triumferende modstander og sammen med Sverige spærre Sundet for alle fremmede krigsskibe. Karl Gustav skulle ikke have noget af igen at se hollandske flåder spille op paa Østersøens vande som i 1656, når han påny genoptog det afbrudte felttog i Polen.

Det var bitre og tunge dage for Danmark og for alle danske, hine februar dage i nederlagets år 1658, da Østersøens tidligere herre så sig reduceret til at være Sveriges portner ved Øresund. Ingen anede på dette tidspunkt, at endnu tungere og bitrere dage ventede forude.

III.

KØBENHAVNS BELEJRING

Freden, den dyrekøbte fred i Roskilde, varede ikke længe. Karl Gustav fortrød hurtigt, at han ikke i februar 1658 havde gjort skridtet fuldtud og taget København, mens byen lammet lå og ventede på at blive taget, og knapt et halvt år senere søgte han ved et kup at gøre godt, hvad han dengang havde forsømt. Den 7. august landede han med sin hær ved Korsør og begyndte straks at rykke frem mod København i sikker tro på, at byen ville falde som et modent æble i hans turban; men tiden skulle heldigvis vise, at den brave svenskekonge denne gang havde forregnet sig.

Det svenske stød mod Danmarks hjerte var vel forberedt. Allerede den 18. juli havde Karl Gustav givet sin rigsadmiral Karl Gustav Wrangel ordre til at søge op i Sundet for at holde øje med byen fra søsiden. Først og fremmest skulle han anholde alle fartøjer, der ville søge at sejle ud fra byen, for derigennem at sikre sig, at kong Frederik ikke undslap til Norge for eventuelt at fortsætte kampen derfra.

Disse svenske flådebevægelser i Sundet vakte naturligvis en del opsigt i København, hvor de fremkaldte allehånde gisninger og formodninger om, at noget var i gære fra svensk side. Man begyndte så småt at træffe forberedelser til at forsvare sig mod et eventuelt svensk angreb, først og fremmest fra søsiden, hvorfra man kunne forvente de første stormløb.

Arbejdet med at sikre byen og havnen mod angreb fra søen påhvilede i første række Holmens admiral Niels Juel, der havde overtaget sit høje og ansvarsfulde embede straks efter, at han i december 1657 var kommet hjem med flåden fra blokaden af Wismar. Nu satte han alle sejl til for at kunne berede den svenske admiral en varm modtagelse, hvis han skulle forsøge at løbe København over ende fra søsiden.

Ganske vist var der ikke tid og stunder til at gøre selve orlogsflåden, der lå aftaklet i Krabbeløkken, søklar, så skibene kunne stå til søs og tage kampen op mod svenskerne, men man måtte på anden måde bruge dem og skibsfolkene til stadens forsvar. Alle tømmermænd, der befandt sig i København og paa Christianshavn, fik derfor ordre til at møde på Bremerholm og arbejde der med at gøre så mange skibe og stykpramme, en slags kraftigt armerede flydende batterier, som muligt klar til, at de kunne blive lagt ud som en svømmende kæde af forter omkring byen. Samtidig hermed mobiliserede man så mange små kanonbåde, man kunne få fat på, særlig til forsvaret nede i Kalleboderne, hvor den slags lavtstikkende fartøjer ville kunne gøre fortrinlig fyldest.

Midt under disse ihærdige forberedelser kom så den lammende efterretning om, at den svenske konge trods alle højtidelige forsikringer virkelig som frygtet havde brudt freden og var gået i land i Korsør med en stor hær og var på march frem over Sjælland mod hovedstaden.

Til at begynde med fremkaldte denne efterretning naturligt nok en næsten panisk rædsel hos alle Københavns borgere. Men snart efter vågnede den danske modstandsånd, ildnet og skærpet af kong Frederiks mandige beslutning om ikke at svigte i farens stund, men at blive og om fornødent dø i sin rede. Alle byens borgere fra den højeste til den laveste forenede sig i en fælles beslutning om at holde ud så længe som muligt i håbet om, at vore allierede, hollænderne, denne gang ikke ville svigte, som de havde gjort ved Danzig, men komme os til hjælp, således som den dansk-hollandske traktat bød dem. Med feberagtig hast blev byen nu sat i forsvarsstand også fra landsiden.

Det var imidlertid et såre brydsomt arbejde, for voldene var enten meget forfaldne, eller også var de ikke blevet helt færdige endnu. Skønt man allerede under Christian den Fjerde havde påbegyndt bygningen af de fæstningsværker, der skulle gå fra Nørreport til Kastellet og skærme den nye bydel, St. Annæ Kvarter, som den gamle konge havde drømt om at rejse her, lå alt stadig hen i landskabelig uberørthed med haver og marker og med den lille sømandsby, Nyboder, som en ensom bebygget enklave i alt det grønne. Hele den østlige del af den vold, der skulle dække det nye kvarter, var ikke højere end et ganske almindeligt dige, og graven

udenfor ikke andet end en grøft. Længst ude østpå, nær den nye Østerport, var der endda et stort hul i volden, som man med fjenden lige uden for byens vinduer hurtigst muligt måtte gå i gang med at stoppe ved hjælp af væltede vogne og nedrammede pæle.

Værre endnu var det dog, at man ikke havde det nødvendige antal veluddannede soldater til at besætte de halvfærdige og halvt forfaldne volde med. Store dele af hæren stod i Jylland eller på Fyn og var således ude af stand til at komme den truede hovedstad til undsætning, fordi svenskerne beherskede farvandene og kunne forhindre enhver troppeoverførsel over Store Bælt. Ja, selv de afdelinger, der lå i garnison på Sjælland, nåede ikke frem til København med undtagelse af en afdeling skånske gønger, førend den svenske ring omkring byen var blevet sluttet tæt og uigennemtrængeligt. Alt ialt fandtes der af virkelige soldater kun ca. 2000 mand, hvad der selvsagt var alt for lille en styrke til at besætte det vidtstrakte veldområde.

Kongen udsendte derfor en manende appel til byens borgere og håndværkssvende, til studenterne, til høje og lave om at slutte op bag ham og møde på voldene til stadens forsvar. Og appellen bar frugt, så man efterhånden nåede op på en styrke af 4—5000 mand, der med begejstring fylkede sig om forsvarets førende mænd, Københavns borgmester, Hans Nansen, kommandanten Hans Schack og kongens tapre halvbroder Ulrich Christian Gyldenløve og om Niels Juel, der som Holmens admiral stod i spidsen for de bådsmandskompanier, der blev dannet af de af flådens folk, der ikke var anvendelse for andetsteds. Bevæbnet med entrebiler og morgenstjerner skulle de gøre deres indsats i den anstrengede voldtjeneste dag efter dag, nat efter nat igennem belejringens lange måneder.

Karl Gustavs fremrykning over Sjælland gik heldigvis kun langsomt, så København fik den fornødne tid til at forberede sig på at tage imod ham og hans 12000 mand på en så værdig måde som muligt. Med luende begejstring gik alle, der blot kunne gøre den mindste gavn, i gang med arbejdet med at sætte byen i forsvarsstand. Ingen skånede sig, men tog hvilket arbejde der bød sig, for den fælles fare knyttede alle sammen i dyb forståelse af, at nu var alle lige, og at den ene ikke var bedre og finere end den anden.

Ingen blev skånet, og intet blev skånet, hvor kært og dyrebart det end var, hvis man mente, det ville virke svækkende på for-

svaret. Med dyb og inderlig sorg måtte kongen og hans råd give ordre til, at de mange smilende forstæder, der var skudt op uden for voldene i de seneste år, og som husede omtrent en trediedel af byens 25000 indbyggere, skulle brændes af for ikke at give svenskerne ly og læ. Mange små, tidligere lykkelige hjem måtte ofres, for at byen kunne reddes, men ingen knyede derover i denne Danmarks tunge skæbnestund.

Mens byens mænd og kvinder således satte alt, hus og hjem, tid og kraft, ind på at bygge forsvaret op i den elvte time, rykkede svenskerne nærmere og nærmere, gled i lange, tungtmarcherende kolonner frem over Sjællands veje, forbi Roskilde og videre mod København, indtil Karl Gustav omsider den 11. august fra Valby Bakke kunne se ind over den by, han så bestemt håbede snart ville være i hans magt. Den sorte, kvalmende røg, der fra de brændende forstæder bølgede op mod den sommerblå himmel, gjorde det imidlertid hurtigt klart for ham, at hans lyse håb ikke uden videre ville gå i opfyldelse. Denne gang ville byen åbenbart ikke, som for et halvt år siden, kapitulere næsten betingelsesløst, men bide fra sig, og mismodigt udbrød han: „Nu sværger jeg til, at vi får modstand.“

Og han fik også modstand — endda en modstand, han ikke formåede at bryde.

Da Karl Gustav blev klar over, at byen var forberedt, opgav han sin oprindelige plan om straks at forsøge en storm, og bestemte sig i stedet for til at ville sulte staden ud gennem en snærende belejring til lands og til søs. Han begyndte straks at sætte de nødvendige belejringsarbejder i gang, samtidig med at hans store orlogsflåde blev samlet i Sundet for at blokere Københavns havn, så at ingen tilførsler kunne nå den belejrede by ad søvejen. For øvrigt var denne blokade ikke helt effektiv til at begynde med, og det lykkedes således en lille hollandsk galiot med en dansk sendemand om bord, der skulle til Amsterdam for at bede Holland om at komme til Danmark til hjælp i henhold til de to landes højtidelige forsvarstraktat, at slippe igennem de svenske linier og nå sit bestemmelsessted i sikkerhed.

Kong Frederik og hans mænd så ikke med korslagte arme på, at svenskerne lavede sig til at belejre byen, men satte med det samme en række dristige udfald ind mod dem både til lands og til vands.

Hensigten med dem var at sinke fjendens arbejder så længe som muligt for derved at vinde tid til, at hollænderne kunne nå at komme frem med deres hjælpeflåder.

„Hold ud, til hollænderne kommer,“ var det mundheld, by og borger kæmpede under gennem belejringens første, skæbnesvangre måneder, da det skulle vise sig, om de første dages luende begejstring kunne bære de kommende tiders tunge belastning, eller om den ville afløses af en selvopgivende håbløshed og deraf følgende kapitulation.

Det gik hårdt til omkring København i disse belejringens indledende hede uger. Allerede den 13. august, to dage efter at Karl Gustav var kommet foran stadens porte, jog Ulrich Christian Gyldenløve i spidsen for sine rytterskarer som en stormvind mod de svenske stillinger foran Vesterport og tromlede deres værker sønder og sammen. Og en uges tid senere gentog han sin strålende våben-dåd gennem et endnu større og dristigere udfald med ikke mindre end 3000 mand, hvoriblandt der også var flere kompagnier af Niels Juels brave bådsmænd. Trods tapper svensk modstand rullede den danske flodbølge hen over deres skanser og anlæg. 150 svenskere blev taget til fange, og deres øverstbefalende oberst Svante Banér blev hugget ned.

Et par dage senere, den 24. august, kom der som endnu et solstrejf i den mørke tid også et sejrsmelding fra søfronten. Natten mellem den 23. og 24. august stod to admiraler, Peder Bredal og Nicolai Heldt, ud fra havnen med en mængde små kanonbåde bemandede med 180 mand for at ødelægge nogle småskibe, svenskerne havde samlet i Kalleboderne for at føre deres tropper over til Amager, Københavns spisekammer, hvis erobring yderligere ville slutte ringen om den belejrede by.

Ekspeditionen slap lykkeligt ned i Kalleboderne, og lige ved dagry faldt de danske sømænd over svenskerne, der blev fuldkommen overraskede. 19 svenske skuder og et par mindre krigsskibe blev taget, og kun et enkelt skib lykkedes det at slippe bort fra kamppladsen. Affæren vakte stor begejstring i København, hvor en poetisk præst digtede følgende, såre malende digt om begivenheden: „De svenske sov for Anker lagt, Neptunus brænder Vrangels Jagt, men vores gjorde deres Flid ved Middelmidnats stille Tid, og 8 Stykker kom i Land ved den søfarne danske Mand.“

Men alle de mange heltemodige udfald kunne ikke hindre, at de svenske løbegrave kom nærmere og nærmere, og at de svenske kanoners „brummergilde“ spillede stærkere og stærkere op, ikke mindst efter at det var lykkedes Karl Gustav den 6. september at blive herre over Kronborg, hvis kommandant, oberstløjtnant Beenfeldt, tabte hovedet og åbnede fæstningens porte praktisk talt uden sværdslag.

Det var et meget alvorligt tab, Danmark her led. Ikke alene havde svenskerne nu begge de to stærke fæstninger ved sundets snævring, Helsingborg og Kronborg, i deres magt og derigennem muligheder for at kunne stoppe den hollandske hjælpeflåde, som vel måtte komme engang før eller senere; men svenskerne fik også meget svært artilleri til deres rådighed ved Kronborgs fald, og det blev nu sat ind mod København og begyndte snart efter at dundre løs mod voldene.

I næsten fyrretyve dage hamrede den svenske trommeild ind over staden med død og store ødelæggelser i følge. Men hverken de svenske kugler eller sulten, der så småt begyndte at melde sig, fordi de sparsomme forrråd, byen havde ved belejringens begyndelse, var ved at slippe op, formåede at bryde den københavnske befolknings standhaftige modstand.

Fra søsiden søgte den svenske flåde at komme så langt ind mod byen, at den kunne komme til at yde sit bidrag til ødelæggelserne; men den løb forgæves storm mod de danske skibe og stykpramme, som var blevet lagt ud til havnens forsvar. Det var særlig Arche Noe eller den tænkte pram, der under kaptajn Søren Ornings kommando laa paa yderreden ud for Vartov sammen med Højenhald, der var svenskerne en torn i øjet. Det var dem ikke muligt at bryde igennem her og nå ind til havnen. Omkring midten af september søgte de dækket af nattens mulm og mørke at foretage et overraskende angreb på de danske skibe med en mængde armerede skærbåde; men det gik angriberne såre ilde, for „de gik alle paa hverandre paa de Pæle, som staar udi Stranden paa Revlen ved Indgangen“, og Højenhald „hilste dem saa lydeligen, at de ikke sagde Farvel“, men hurtigst muligt søgte bort i sikkerhed, ikke mindst efter at Trefoldigheden, Tre Løver og Hannibal, der lå på post uden for bommen ved Toldboden, havde blandet sig i legen.

Svenskerne opgav dog ikke håbet om at kunne sætte den halsstar-

rige stykpram ud af spillet, og lod ved daggry kanonerne fra et batteri, de havde stillet op ved Vartov, foranstalte et kraftigt brummegilde mod den i overværelse af selveste Karl Gustav. Men „Prammen brøled som en Tyr, han saa de vilde svenske Dyr“, som en samtidig rimsmid skrev, og der kom ikke noget resultat ud af de store svenske anstrengelser. Tre dage igennem hundrede svenskerne løs mod Søren Ornings skib uden at få det ødelagt, omend det blev „fluks forskudt“ og mistede sit beskyttende tag. Hver morgen, når solen stod op, skød det ufortrødent det danske løsen som tegn på, at nu var man igen klar til at begynde festlighederne, og da de tre dage var gået, opgav svenskerne at spille mere krudt og flere kugler på den tilsyneladende usårlige modstander og lod archen ligge i fred.

Dagene gik, og ugerne gik, uden at man spurgte nyt om den hollandske flåde, der dog måtte være på vej, men som man stadig ikke så noget til. Af og til kunne det naturligvis knibe med at holde modet oppe i den belejrede by, og det kunne også knibe lidt med at holde den fællesskabets ånd vedlige, der var blevet skabt i de bevægede augustdage, da belejringen begyndte. I slutningen af september tændtes håbet dog påny, da det lykkedes kaptajn Markvor Rodsten at bryde gennem den svenske blokade med sit skib og nå ind til staden med en sikker efterretning om, at en stor hollandsk hjælpeflåde var undervejs.

Nyheden udløste en stormende glæde i hele byen, og den 6. oktober befalede kongen, at der i alle stadens kirker skulle bedes for, at vinden ville føje sig sådan, at den hollandske flåde „ikke nødedes til at udeblive formedelst kontrarie Vind“.

Hollænderne fik imidlertid, trods alt, ikke lutter medbør på deres togt gennem de danske vande. Først den 23. oktober kunne admiral van Wassernaer van Opdam ankre oppe nordpå mellem Gilleleje og Lappegrunden med sine 35 orlogsskibe og sin mægtige transportflåde, der havde de hårdt tiltrængte levnedsmidler og 2200 soldater om bord. Længere kunne han foreløbig ikke komme på grund af modvind.

Dagene, der var gået, havde Niels Juel benyttet vel til i hast at udruste 9 danske orlogsskibe, der under kommando af admiral Henrik Bjelke skulle støvne nordpå i Sundet for at hjælpe hollænderne mod den stærke svenske flåde, der efterhånden var blevet

samlet lige syd for Kronborg. Den stod under kommando af rigsadmiralen Karl Gustav Wrangel, og med 45 store og veludrustede orlogsskibe til sin rådighed måtte man vente, at han ville sætte alt ind på at forhindre Opdam i at nå ned til København.

En lang, lang uge stod vinden stædigt i det sydlige hjørne, så Opdam ikke kunne komme ned i Sundet. Først den 29. oktober blæste det kraftigt op fra nordvest. Nu var chancen, den længe og hedt ønskede chance, der endelig for den hollandske admiral, og han var da heller ikke sen til at benytte sig af den, men gik sejl med det samme. Både Kronborgs og Helsingørs kanoner dundrede op for at hindre ham i at komme gennem snævringen, men forgæves, og først lige syd for Helsingør kunne svenskerne sætte modstand ind for alvor.

Det blev en hård og bitter strid. På dækket af sit flagskib „d'Eendracht“ sad admiral Opdam i sin lænestol, værkbruden af gigt, og ledede sine skibe i kampen mod den uforsonlige modstander. Fem hollandske og fem svenske skibe gik ned med vajende flag og vimpler, og på hver side faldt mellem 500 og 600 mand. Men midt under slaget så den hollandske transportflåde sit snit til at slippe forbi kamppladsen og styre ned mod København, hvor Henrik Bjelke, der på grund af den stive modvind ikke kunne nå at komme op og deltage i selve slaget, kunne dække den mod svenske angreb og føre den sikkert i havn.

En udhungret, laset, men jublende tusindtallig skare modtog skibene, da de stod ind i havnen. Jubelen blev ikke mindre, da Opdams arrede og skrammede flåde dagen efter slaget nåede ned til København, hvor takkesangen tonede i alle kirkerne, mens gader og gyder myldrede med mennesker. Det var, som om hele byen vågnede op efter et ondt og nagende mareridt til en skøn og strålende dag.

Men alle forstod også, at prøvelsernes dage trods alt ikke var omme. Endnu lå der strenge og hårde tider forude og ventede, for vel var byen blevet undsat, men den var ikke blevet befriet. Svenskehæren lå stadig som en kompakt mur uden for voldene. Fra lejren derude ved Brønshøj, Karlstad, som den kaldtes, steg den blåhvide røg fra lejrballene stadig op mod efterårshimlens drivende skyer som et praj til danskerne om ikke et øjeblik at slippe af med

den strenge vagttjeneste, hverken dag eller nat, for ingen kendte timen, da uvejret ville bryde løs.

Slaget i Øresund hin 29. oktober havde imidlertid ikke alene banet vejen for den hollandske transportflåde til København, men det havde også sprængt den blokadering, den svenske flåde havde smedet omkring byen fra søsiden. For Karl Gustav Wrangels skibe havde, ilde tilredt på skrog og rig, måttet trække sig tilbage til Landskronas sikre havn og dermed overladt herredømmet over Sundet i danskernes og hollændernes hænder. Skibene kunne nu frit sejle frem og tilbage til København med dyrebare laster af hårdt tiltrængte forsyninger fra landets øvrige egne.

Svenskerne udnyttede tiden godt, mens de lå i Landskronas havn, til at reparere deres medtagne skibe, så de kunne være klar til atter at stikke til søs i det belejlige øjeblik for påny at jage det danske og hollandske flag bort fra Sundet og igen lukke ringen omkring København.

Fra dansk side var man naturligvis klar over faren, der lurede, så længe svensken kunne blive liggende i ro og mag i deres sikre tilflugtssted i Landskrona havn, „hvilken Gud dér som et Underværk af Naturen haver lagt“, og man gik i København svanger med store planer om at sænke nogle stenlastede skibe i indløbet til den fjendtlige havn for at lukke svenskerne inde i den,

Seks store skibe blev udset til aktionen. Borgerskabet i København måtte køre sten ud til Bremerholm, for at „Synkeskibene“ kunne få last nok, og den 14. november fik Niels Juel ordre om at afgå til Landskrona med tre orlogsskibe og de seks „Synkeskibe“ for at forsænke havneindløbet. Men da han ikke kunne undværes paa Holmen, hvor der arbejdedes dag og nat med at reparere de havarerede hollandske skibe og med at udruste danske, blev kommandoen overgivet til kaptajn Rikardt Andersen, der derpå den 18. november afsejlede fra København mod Landskrona. Svenskerne var dog forberedt på et angreb. De havde patruljefartøjer ude, som det lykkedes at bugsere nogle af „Synkeskibene“ bort, mens andre sank uden at spærre sejlløbet, så hele aktionen mislykkedes til stor sorg og kvide for kong Frederik, der selv var til stede om bord i en lille bøjert.

Man forsøgte derpå at blokere havnen ved at lægge skibe uden for den, men heller ikke hermed var man heldige. Det lykkedes

den tapre kommandør Clas Uggla, der senere faldt den 1. juli 1676 i slaget ved Øland i en ærefuld kamp mod Niels Juel og den hollandsk-danske admiral Cornelius van Tromp, at slippe ud med 12 skibe, hvormed han afgik til de sønderjydske farvande for at evakuere den svenske besætning i Sønderborg, der truedes ved vore forbundsfællers, de kejserlige troppers, indmarch i Jylland. Ved Als tørnede han sammen med en lille dansk eskadre under kommando af Peder Bredal, der faldt, da han „fuld af Iver“ ville entre et svensk skib.

Kort efter satte vinteren ind i al sin strength med is og fygende sne i følge, så vandene atter frøs til, og skibene måtte gå i hi for at vente på bedre tider. Det var den chance, Karl Gustav havde ventet på, lige siden hollænderne havde brudt hans ring omkring København og undsat byen. Frosten og isen skulle igen være hans trofaste forbundsfæller, som de havde været det året før. Med deres hjælp håbede han at kunne få bugt med den halsstarrige by.

Det skulle blive en lang og drøj tid for Københavns tapre forsvarere, de måneder, der gik, inden udløsningen omsider kom hin 11. februar 1659, da Karl Gustav kastede sine 10.000 mænd i storm mod byens volde. Dag gik efter dag med en opslidende vagttjeneste på voldene i bidende frost, for man måtte stadig være på post mod svenske overfald, der blev sat ind snart her og snart der for at trætte forsvarerne.

Det var ikke mindst nyboderfolket, Niels Juels båds mænd, der måtte holde for i disse frostsvangre vinterdage, mens byen ventede på slaget, man vidste måtte falde engang før eller senere.

Det var nogle hårde halse, de gode båds mænd, der dengang befolkede Nyboders lave, gule længer. På kongens bud var de kommet her til København fra alle rigets egne, fra Jyllands stormsvøbte kyster, fra øerne og fra Skåne, ja, de fleste vel endog helt oppe fra Norges skærgård, for at tjene i orlogsflåden. Det ferske landliv huede ikke rigtig disse mænd, der var vant til søens saltvandsfriske dage, og gang på gang flammede det hede røde blod op, der flød i deres årer, til skræk og rædsel for Københavns mere astadige borgere, som afgjort ikke satte pris paa nyboderfolkene og mente, at alt, hvad der var af det Onde, kom fra „Baadsmændene i Nye-Boder“.

De strenge tider, der fulgte efter Christian den Fjerdes ulykke-

lige krige, havde heller ikke gjort tilværelsen lettere for nyboderfolkene. Mange var blevet afskediget, og de, der blev tilbage, måtte ofte kigge langt efter hyren. Den kongelige kasse, der lønede dem, havde en kedelig tilbøjelighed til at løbe tør, så pengene, de skulle leve af, udeblev. Så blussede lidenskaberne op som et bål derude i flådens lille by, og dens indvånere gik i sluttet trop ind til byen og lavede tumulter. Således blev selvste rigets hofmester, Korfitz Ulfeld en dag, da han kom kørende fra slottet, standset af en flok båds mænd, der truende forlangte at få deres penge, og senere forulempede folkene „end och voris fornemste Tienere paa Gaden og udi deris Huse i Haabetal at søge, forfølge och med ubeskedelige Ord offwerfalde.“

Megen støtte fik de arme folk ikke hos deres overordnede, de høje admiralitetsråder; men billedet skiftede ganske, da den unge admiral Niels Juel i 1657 overtog sin post som Holmens chef. Niels Juel havde i Holland lært af sine store læremestere Ruyter og Tromp, at man kommer længst med folk, når man farer med lempe over for dem, og han havde lært, at også manden foran masten, den menige matros, er et menneske med ret til at leve livet. Da han greb roret derude på Bremerholm, søgte han straks at forbedre kårene for sine undergivne. Ved sit retsind og sin åbenbare forståelse af og omsorg for folkenes ve og vel fik han hurtigt samling på den urolige skare og vandt sine mænds hengivenhed, så de med ildhu fulgte hans bud og trodsede alle farer, da det gjaldt i de skæbnetunge vinterdage, da svenskekongen og hans hær forberedte sig på at give Danmark dødsstødet.

Og det var haarde strabadser, de brave båds mænd kom ud for under Københavns månedlange belejring. Nogle af dem, det var særlig tømmermændene, havde nok at gøre med at reparere skibene inde på Holmen, for at de kunne være klar til at stå til søs, så snart isen gik af vandet ved forårstid. Smedene lavede økser og bådhager, som andre båds mænd skulle bruge til at „vække“, d. v. s. ise, omkring de skibe og kanonpramme, der var et led i byens forsvaret, ligesom der skulde ises brede render i voldgravene og ved havnen for at forhindre fjendtlige overgange. Gang på gang blev disse arbejder udført i så „gruelig Himmelknog“, i fygende snestorm, at hele verden ligesom blev visket bort, så der ikke var andet at se, end den hvide, hvirvlende sne, der piskede syleskarp ind i ansigtet

på mændene; men de gav ikke op, for de vidste, at den „gode Ridder Niels“ var med dem og fulgte dem i deres arbejde.

I begyndelsen af februar 1659 var man i København klar over, at svenskerne forberedelser til en generalstorm var ved at være tilendebragt, og at slaget kunne falde, hvad dag det skulle være. En vished, der blev yderligere bestyrket ved de efterretninger om de svenske planer, som det lykkedes to heltemodige ridefogeder Lorenz Tuxen og Hans Rostgaard at få smuglet ind i byen, så den var beredt.

Allerede natten til den 9. februar satte svenskerne det første angreb ind mod en „liden Pram“, der kun lå et musketskuds afstand fra tøjhuset, og som var armeret med 9 kanoner. Angrebet kom ganske overrumplende, og mens nogle svenske styrker stormede løs mod Kongens Bryghus, gik andre over isen mod prammen, hvis besætning på 12 mand enten blev dræbt eller taget til fange, hvorpå svenskerne satte ild på den erobrede prise.

Det flammende bål, der lyste op gennem den mulmmørke nat, alarmerede imidlertid forsvarerne inde på voldene og gav dem et sikkert mål at skyde efter. De åbnede en så kraftig og velrettet ild mod angriberne, at disse tilsidst, som de gamle beretninger siger, „fløj bort som Krager“, fulgt af en lille flok danske soldater, der gjorde udfald fra bryghuset, og som snart kunne erobre den tabte pram tilbage og slukke ilden.

Den næste nat, natten mellem den 10. og 11. februar 1659, skulle det imidlertid blive alvor med det svenske generalangreb. Fra dansk side var alt forberedt til at møde det uundgåelige og længe ventede slag. Holmens tømmermænd havde hele dagen hugget vågerne og isrenderne i voldgravene bredere, krudt og kugler var fordelt i tilstrækkelig mængde til alle de 334 kanoner, der spækkede voldene, og da mørket faldt på efter den korte februar dag, stod alle mand på post rede til at gøre deres yderste for hovedstadens frelse. I kastellet stod Holmens bådsmandskompagnier med deres morgenstjerner og entrebiler under Niels Juels kommando, mens admiral Opdams matroser og soldater havde besat Østervold. Længere vesterpå ud for tøjhuset, omtrent der, hvor nu Politigården ligger, lå den lille fregat Højehald og den „liden Pram“, som svenskerne uvist af hvilken grund kaldte for „Svinetruget“, isbundet som et såre vigtigt led i forsvaret.

Der var tyst og stille overalt på voldene i denne skæbnsvangre stund, stilheden før stormen. Det var bitterligt koldt med piskende snefog, der bed og sved i de mange øjne, der spændt stirrede ud i det hvirvlende mørke. Der skete stadig intet. Time gik efter time i endeløs venten. Så flammede pludseligt nogle luende bål op ude vesterpå. Det var svenskerne, der tændte bavnerne på Valby Bakke som tegn til storm, og i samme øjeblik brød en orkan af ild løs fra voldene.

Kampen om København var begyndt.

Det var, som om mørket derude pludseligt blev levende. Hvidklædte skikkelser strømmede i tætte skarer frem over isen nede i Kalleboderne, modtaget med et uvejr af kanonkugler fra de danske stillinger. Den lille pram, Svinetruget, var snart i svenskernes hænder, og kampen rasede nu om fregatten Højenhald, som 180 svenske musketerer entrede efter en bitter og blodig strid, der kostede begge parter svære tab. Videre rullede den svenske stormbølge ind mod slottet. Men nu skulle det vise sig, at vågerne, som bådsmandene havde haft så travlt med at ise bredere dagen igennem, skulle gøre deres store nytte. De svenske isbroer var for korte til at nå over dem, og hele angrebet brød sammen i batteriernes kuglekaskader, der gjorde lyst blandt de svenske rækker og tvang angriberne til at tage flugten. Danskerne satte efter de vigende fjender og tog påny Højenhald i besiddelse. Men så rullede en ny svensk angrebsbølge frem og skyllede det danske forsvar over ende. Fregatten skiftede atter ejermand, og svenskerne nåede helt ind til hovedvolden nær Vandkunsten. En tid lang syntes det, som om heldet skulde følge deres faner, men så blev forsvaret omsider det stærkeste gennem en næsten overmenneskelig anstrengelse. Musketererne oppe på volden fordoblede deres ild, og kvinderne hældte kogende vand og beg og tjære ned over de stormende. Kun fire svenskere lykkedes det at nå op på volden. Den første blev gennemboret af generalvagtimester Claus Ahlefeldt, der kommanderede på stedet, og også de tre andre måtte bøde med livet, og til sidst måtte svenskerne opgive kampen og trække sig tilbage over Kallebodernes is, tæt fulgt af danske soldater, der nu for anden gang fik tilbageerobret Højenhald, den lille fregat, hvis skæbne hin blodige februar nat i 1659 til sene tider vil stå som et flammende symbol på den stædige danske modstandsånd, der vel kan

vige for overmagtens pres, men som alligevel aldrig giver op. Tre gange ialt skiftede Højenhald ejermænd i denne kampens nat, men da solen stod op den 11. februar, vagede Dannebrog fra dens top.

Hen imod 4-tiden om morgenen stilnede angrebet både her og på Christianshavn af, som om det svenske uvejr havde løbet pusten af sig. Men pludselig satte de svenske angrebsbølger ind påny, denne gang på et helt nyt sted, mod Østervold, hvor Niels Juels bådsmandskompagnier og Opdams matroser og soldater holdt vagt. Der var dødsensstille på voldene, da de svenske stødtropper begyndte at snige sig frem gennem mørket. Ikke en lyd røbede, at forsvarerne var på deres post, og svenskerne har utvivlsomt troet, at alt, hvad der kunne skræbes sammen af folk, tidligere var blevet sendt hen til kvarteret omkring slottet og Gyldenløves bastion, hvor angrebets tyngdepunkt hidtil havde ligget, og hvor stillingen for de danske en overgang havde været yderst alvorlig.

Den dybe stilhed på den stejle Østervold, der rejste sig foran dem, syntes også at vise, at der næsten ingen mænd var tilbage på dette sted. Men svenskerne skulle hurtigt blive revet ud af denne vildfarelse, for knap var de kommet ned i stadsgraven mellem to bastioner, før fæstningen foran dem flammede op i en morderisk musketild, der gjorde lyst i deres rækker og tvang dem tilbage i en hovedkulds, panikagtig flugt, hvor stormstiger, isbroer og våben blev efterladt i massevis. Men svenskerne var imidlertid gjort af et sejt og stædigt stof, der ikke lod sig gå på af modgangen. De samlede sig påny til et nyt, kraftigt angreb i håbet om derigennem at kunne overvælde modstanderne. Det fik dog samme kummerlige resultat, og bag et brystværn af faldne måtte de tilsidst opgive det hele og trække sig tilbage mod Sortedamssøen, hvorfra de var kommet.

Slaget ved Østervold satte punktum for svenskernes storm på København, og i den grå morgendæmring, der kort efter satte ind, måtte Karl Gustav give ordre til tilbagetog efter at have mistet op mod 3000 mand i nattens blodige kampe. Fra Københavns volde tonedede takkesangen op mod den grå februarhimmel, og alle byens kirkeklokker, der havde tiet under hele belejringen, kimedede og klemte påny som en tak til sejrens herre, der havde stået de danske bi.

Stormen på København danner et vendepunkt i denne krig, for fra nu af er det ikke længere danskerne men svenskerne, der kæmper en desperat kamp for livet. Sydfra var vore forbundsfæller, de kejserlige tropper, nu ved at rykke op i Jylland og truede allerede med at gå derfra over til Fyn, og hvis det skete, ville hele den del af Karl Gustavs hær, der stod på Sjælland, svæve i en overhængende fare for at blive fanget som rotter i en fælde. Endnu kunde svenskekongen dog være rolig. Sålænge hans skibe holdt herredømmet over Bælterne fast, ville det være umuligt for de kejserlige tropper at slippe over til Fyn, men gled søen først ud af hans hænder, ville alt dermed være tabt.

Endnu en gang skulle kampen på søen altså afgøre Danmarks skæbne. Begge parter var da også klar over, hvor krigens brændpunkt nu var, og begge parter søgte at styrke deres flåder det mest mulige med den kommende kamp for øje.

På Bremerholm summede det af liv de første forårsmåneder igennem. Og under Niels Juels inspirerende ledelse gik arbejdet med at få gjort skibene i orden, både de danske og de hollandske, også så hurtigt fra hånden, som det var muligt under de vanskelige forhold efter den lange tid, da byen havde været helt afskåret fra omverdenen. Det kneb med at få materialer, og det kneb med at få besætninger. Også isen, der lå længe det år, gjorde vanskeligheder. Først i slutningen af marts måned kunne viceadmiral Heldt afgå med 12 skibe til Flensborg Fjord for at føre de kejserlige tropper over til Fyn.

Kort efter at Heldt var sejlet til de sønderjydske farvande, lykkedes det imidlertid hele den store svenske flåde at slippe ud fra Landskrona, næsten 30 skibe stærk under kommando af Klas Bjelkenstjerna. Han satte kursen over mod Lille Bælt, så Heldt med sin underlegne flåde så sig nødsaget til at søge ind i Flensborg Fjord, hvorved håbet om at føre vore allierede over Lille Bælt brast.

Denne bitre efterretning satte naturligvis yderligere fart i arbejderne på Bremerholm, for det gjaldt jo om at få så mange skibe ud som muligt for igen at jage svenskerne bort fra Lille Bælt. Søfolk og styrmænd blev hvervet eller presset til at gøre tjeneste om bord i skibene, og selveste Københavns højlærde universitet betalte en rum sum penge til søfolkenes sold. Hen imod slutningen

af april måned kunne rigsviceadmiralen Henrik Bjelke hejse sit flag om bord i Trefoldigheden, medens Niels Juel gik om bord i Svanen. Det var planen, at disse skibe sammen med en tredje dansk orlogsmand skulle forene sig med 18 hollandske skibe under Opdam for at befri den blokerede Heldt. Derpå skulle, ifølge den kongelige ordre til Bjelke, den svenske flåde „søges med den samlede magt, hvor den end var, og ruineres totaliter“, hvilket var kongen meget magtpåliggende.

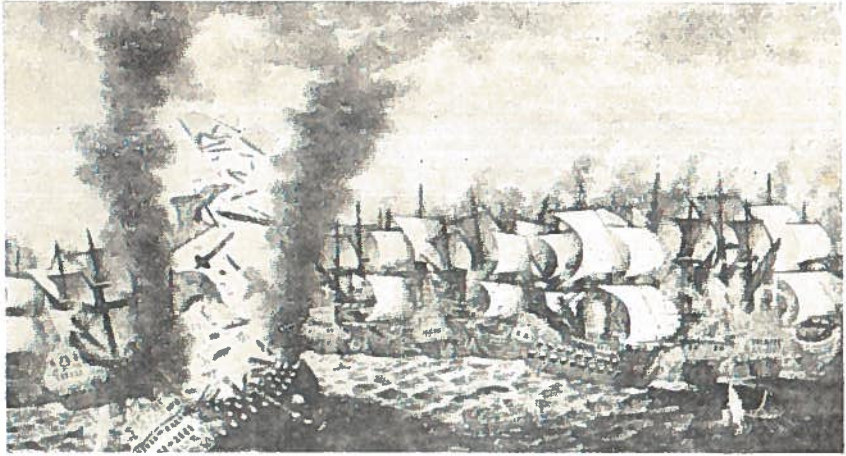
Den 26. april afsejlede Henrik Bjelke og Niels Juel fra København og mødte dagen efter Opdam nede under Møn, hvorefter den samlede flådestyrke stod vesterover rundt om Gedser for at møde fjenden, som kongens ordre bød.

Allerede den 30. april tørnede de to flåder sammen i slaget ved Rødsand tæt vest for Gedser. Klas Bjelkenstjerna lettede straks med sine 22 skibe, da han så de fjendtlige sejl komme østfra, dannede slaglinie, og kort efter tordnede og dundrede kanonerne fra begge sider. To gange passerede de kæmpende flåder forbi hinanden under en livlig kanonade. Straks ved kampens begyndelse blev den svenske øverstkommanderende Bjelkenstjerna dræbt, og kommandoen overgik derefter til Gustav Wrangel, der ved femtiden afbrød kampen og stod østerover i den opfriskende kuling. Opdam gjorde ikke noget forsøg på at genoptage kampen, men nøjedes med det, der allerede var opnået, nemlig at Heldt var blevet befriet, så han kort efter kunne forene sig med de hollandsk-danske styrker.

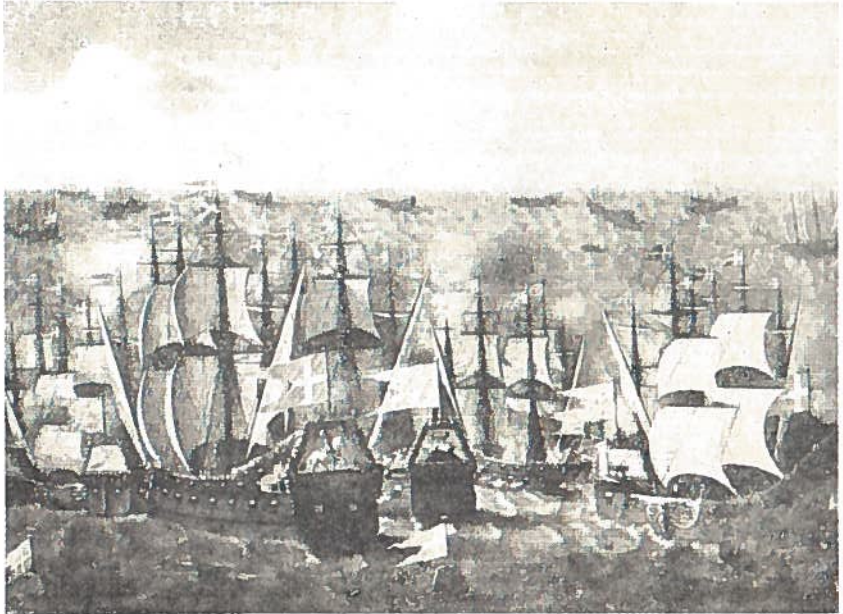
Slagets udfald var utvivlsomt en svær skuffelse for danskerne, der måtte se chancerne for at ruinere svenskeflåden „totaliter“, som kongen havde ønsket det, forsvinde som et skønt og uopnåeligt fata morgana. Skylden var først og fremmest hollændernes, fordi mange af deres skibschefer holdt sig valent i baggrunden under slaget for ikke at risikere deres skibe. Disse tilhørte nemlig ikke staten, men private redere, der lejede dem ud til regeringen under krigsforhold for et bestemt beløb, der skulle dække alt, også udgifterne til reparationer efter slag. Det var derfor såre forståeligt, at skipperne om bord var noget forsigtige med at udsætte sig for alt for svære havarier, da det til syvende og sidst var dem selv, der skulle betale gildet. Men for danskerne var det harmeligt at se en oplagt chance til at sætte en stor del af den svenske flåde

Niels Juel. Efter maleri på Frederiksborg Slot.

Slaget ved Øland. Maleri af Claus a Mönichen på Frederiksborg Slot.

Slaget ved Mon. Maleri af Claus a Mönichen på Frederiksborg Slot.

ud af spillet glide sig af hænde, udelukkende af hensyn til private hollandske interesser.

Ikke mindst for Niels Juel var denne valne hollandske indsats en stor og bitter skuffelse. Han selv havde om bord i Svanen kæmpet overordentlig tappert, så selv hollænderne, der ellers ikke havde meget tilovers for fremmede, måtte indrømme, at de danske kæmpede bravt, men især Niels Juel. Fra skibets høje skanse havde han med harme set det ene hollandske skib efter det andet holde sig på så lang afstand fra fjenden, at deres kugler slog i vandet langt, langt fra svenskernes linie uden at gøre skade.

Han havde selv fået hele sin maritime opdragelse i Holland og havde lært at agte og ære denne nation, der med en så stor kraft og udholdenhed havde kæmpet for sit liv og for sin ære under mænd som Ruyter og Tromp. Nu lærte han den her i slaget ved Rødsand — som han også havde gjort det udenfor Danzig — at kende fra en anden og mindre tiltalende side: som temmelig upålidelige forbundsfæller, der satte pengepungen højere end forpligtelsen til med alle midler at støtte den stat, de var i forbund med. Denne bitre erkendelse underbyggede yderligere Niels Juels stærke og uudryddelige nationale indstilling. Fra nu af gik hele hans higen og tragten ud på at fremme danskheden i flåden og fjerne al fremmed og udenlandsk indflydelse.

Først mange år senere lykkedes det ham at nå dette mål, da han efter sin sejr i Køge Bugt i 1677 havde vist verden — og ikke mindst Danmarks egne herrer — at vi herhjemme ikke behøvede fremmedfolk til at stå i spidsen for flåden. Vi magtede udmærket godt selv at løse de opgaver, der skulle løses.

Efter slaget ved Rødsand kom Danmark atter ind i en trang modgangens tid. Stormagterne England, Holland og Frankrig blandede sig i legen for at få Danmark og Sverige til at slutte fred på deres vilkår. Både England og Holland sendte store flådestyrker til Store Bælt. Men mens stormagtsforhandlingerne om fred i Norden fandt sted, lå disse flåder uvirksomme og drejede rundt for deres ankre i de danske farvande, og svenskerne var ikke sene til at benytte den gunstige lejlighed til påny at spille herrer i sund og bælt, og intet sted var den splittede danske flåde i stand til at holde dem stangen. Møn faldt i svenskernes hænder, Falster og Lolland blev erobret; kun Nakskov holdt i to og en halv måned

heltemodigt stand mod tolv svenske regimenter, før også denne by måtte kapitulere.

Fra dansk side havde man planlagt en større ekspedition, der skulle undsætte den belejrede by, og den 23. juli afsejlede Henrik Bjelke med tre skibe, hvoraf det ene var Svanen, der vistnok atter havde Niels Juel om bord, for sammen med adskillige hollandske skibe og en stor transportflåde at afgå til Nakskov. Men alle de mange anstrengelser viste sig at være forgæves, da hollænderne pludselig ikke ville lege med mere efter ordre hjemmefra. Forøvrigt var Nakskov allerede faldet 8 dage tidligere, den sørgelige tidende var blot endnu ikke nået frem til København, da flåden afsejlede.

Der skulle imidlertid ikke gå lang tid, før vinden atter slog om til medbør for det betrængte Danmark. Nogle uger senere afviste Karl Gustav det mæglingforslag, stormagterne havde stillet, og hollænderne, der nu stod under Ruyters kommando, begyndte atter at optræde aktivt på skuepladsen til Danmarks fordel.

Sammen med Henrik Bjelke, Niels Juel og Nikolaj Heldt overførte han en stor hær til Fyn, hvor den blev landsat ved Kerteminde, omtrent samtidig med at de kejserlige tropper gik over Lille Bælt. Snart efter var hele Fyn erobret. Sidst faldt Nyborg efter en heftig kamp, hvori også de allierede flåder deltog. Men så skete der ikke mere. Flåderne vendte hjem og lagde op for vinteren, og Niels Juel overtog atter sin post som Holmens chef for ikke at komme til søs i resten af krigen.

I disse to krige med den svenske arvefjende havde Niels Juel fået rig lejlighed til at vise sig som en fremragende dygtig søkriger og flådefører og som en mand, der i en sjælden grad havde fået den evne i vuggegave at kunne få sine folk til at følge sig, hvor hårdt det end bar på. Han forlangte meget af sine folk både før og under kampen, men sparede heller ikke sig selv og var altid forrest dér, hvor det gik hedest til, hvad enten det nu var i den bidende vinterkulde på Københavns volde eller ude til søs på Østersøens vande. Og når så kampen var forbi, var han utrættelig i sin omsorg for folkene. Han lod de syge og sårede bispise fra sit eget bord, og hans første spørgsmål om morgenen angik dem og deres ve og vel. Han var en sand adelsmand i dette ords bedste

betydning og glemte aldrig, at byrd forpligter mere end noget andet.

Modnet og hærdet gennem sin strålende krigerfærd i disse år trådte Niels Juel efter fredsslutningen i København den 26. maj 1660 frem i forreste række blandt rigets stormænd. Endnu var der en lang vej at tilbagelægge, før han nåede den plads, hans fremragende dygtighed, uegennyttige storsind og dybe menneskelighed gjorde ham selvskreven til at beklæde. Men at samtiden også tilfulde forstod at værdsætte hans indsats i disse krige, viser et af de vers, der blev mejslet ind på hans gravminde i Holmens Kirke, og hvori det hedder:

Det var, da Svenskens Magt al Kjøbenhavn omspændte
 Og, snublende i Blod, med Storm til Kronen rendte,
 Da saa Kong Frederik den Tredie, at Juel
 For Skud, Granater, Sværd og Ild ej gik i Skjul.
 Søkantens Volde blev ham den Tid anbetroede.
 Neptun og Mars de var ham begge lige gode,
 Nu faldt han ud og slog paa Fjenden digt til Lands,
 Nu stod han Stormen ud, nu foer han ud til Vands
 Blandt Kongens Flaade, hvor han Skibet Svanen førte,
 Og ved Rødsand omkring med Sveriges Søhær kjørte
 Og ind til Wismar drev. Som Mænd de Danske stod,
 Og blandt dem Herr Niels Juel med meer end Løvemod.

IV.

PÅ TOGT MOD GOTLAND

Femten år efter at Danmark, hærget og ødelagt af venners og fjenders huseren gennem besættelsens trange tider, omsider havde fået fred igen i 1660, trak krigens onde uvejr påny op over Nordens riger og lande og udløste sig i en forbitret og blodig fejde mellem broderstammerne. Men denne gang var det et andet Danmark, et genrejst, veludrustet og velbevæbnet Danmark, der i 1675 trak sværdet af skeden for at få oprejsning for de svundne tiders ydmygende nederlag, for at de tabte skånske provinser påny kunne vende tilbage til det moderland, de havde tilhørt siden tidernes morgen.

Det nye enevoldsregime, det kongelige diktatur, der greb magten i 1660, havde med kraftig hånd taget fat på og også fået gennemført genrejsningen af det ødelagte og ruinerede land.

Den nye, enevældige kongemagt og dens fremskuende rådgivere havde naturligt nok set genopbygningen af de forfaldne værn som en af de allervigtigste opgaver, der lå for. Dog vilje alene til genopbygningen var ikke nok, man måtte også have de nødvendige penge til rådighed, om opgaven skulle kunne løses, og penge var der til at begynde med ikke mange af hos rigets skatmester, Niels Juels morbroder Hannibal Sehested. I de første vanskelige fredens år var det derfor ikke meget, der kunne afses til flåden. De skibe, man havde tilbage efter krigen, forfaldt efterhånden, og i juli 1661 kunne den svenske gesandt i København med slet dulgt skadefryd rapportere hjem til Stockholm: „Det staar ynkeligt til med Flaaden her. Skibene ligge og raadne. Der er hverken Beg eller Tjære eller Planker til at reparere dem med. De skulde ej i Aar og Dag kunne sættes i Stand til at bruges i Søen. Nogle af de største vil koste lige saa meget at reparere, som de er værd.“

Det var nogle trælse år at komme igennem for Holmens ad-

miral Niels Juel, på hvem det store ansvar for flådens trivsel hvilede. Der var øde og tomt på hans kære Bremerholm. Der lød ingen arbejdets sang ud fra smedierne mere. Øksehuggene klang ikke mere muntert fra beddinger og pladser, og kun sjældent blev nogle af skibene slæbt ind i skibshavnen ved Tøjhuset for at blive udrustet til togter. Men han holdt trofast ud i modgangens år og viste også nu, at han forstod kunsten at bie i bevidstheden om, at engang før eller senere ville vinden vende sig til medbør.

Op det gjorde den da også i 1663, da det atter begyndte at bære opad fra bølgedalens dybe bund. Den kongelige kasse nød godt af landets voksende velstand, og lidt efter lidt begyndte også bevilingerne til flåden at flyde rigeligere og rigeligere, og der kom fart i arbejdet med at bygge søværnet op efter de lange stilstandens og tilbagegangens år. Køl efter køl blev strakt på Bremerholmens beddinger, spant på spant blev rejst, og allerede i maj 1663 kunne den svenske gesandt lidt mindre kry end tidligere rapportere hjem til sin regering, at der nu herskede en betydelig aktivitet på Holmen.

Men netop som det begyndte at lysne for den flåde, han havde viet sit liv og sine kræfter, ramte en stor og sviende skuffelse Niels Juel, idet kongen vragede ham til posten som rigs-viceadmiral og dermed som flådens farende chef til fordel for den unge nordmand Cort Sivertsen Adeler. Denne havde som viceadmiral i den venetianske flåde udmærket sig ved mod og fremragende dygtighed under kampene med tyrkerne, og i 1663 blev han kaldt til Danmark og udnævnt til dansk admiral med sæde over Niels Juel i admiralitetet.

Forbigåelsen gik Niels Juel dybt til hjertet; men loyal og trofast som han var overfor sin konge og sit land, bøjede han sig for den kongelige ordre og gav lige så offervilligt som før alle sine kræfter til genrejsningen af den danske flåde. Nu som før gik hele hans higen og stræben ud på at tjene land og rige bedst muligt på den plads, han måtte blive sat på. Så måtte egen ære og højhed komme i anden række. Beskedenhed og uegennytte var fremtrædende karaktertræk hos ham, og han søgte aldrig gennem kabaler og intriger at albu sig frem til en plads i solen på andres bekostning.

Samarbejdet mellem Niels Juel og Cort Adeler blev da også fortrinligt. Enige var de vel ikke altid om den måde, hvorpå sagerne

skulle gribes an for at nå det bedste resultat, og mening kunne tit stå stejlt mod mening. Særlig vanskeligt var det for admiralitetets øvrige medlemmer at følge Cort Adeler på skibsbygningens område, fordi han på dette gebet var kommet et godt hestehoved foran sine danske medarbejdere gennem sin tjeneste i Venedig og i Holland, datidens mest fremragende skibsbyggernationer. Heftig og hidsig kunne diskussionerne være i det høje raad, når konstruktionen af de nye skibe var under debat, så heftig og hidsig, at uenigheden mellem admiralerne ofte, som den svenske gesandt rapporterede hjem, sinkede arbejdet på Holmen; men som regel sejrede Cort Adeleres standpunkt, og det er hans uvisnelige hæder at have skabt det instrument, som Niels Juel senere i Den skånske Krig kunne spille på med virtuositet.

Der var en dyb kløft mellem Cort Adeler og Niels Juel på mange områder, selv om de havde så mange fælles storslåede karaktertræk. Dog kun på eet spørgsmål var denne kløft næsten uoverstigelig, nemlig på det nationale.

I nedgangens dage var flådens personel blevet stærkt reduceret. Nu da flåden igen skulle bygges op, manglede man mandskab til at sejle med de skibe, der blev skaffet til veje. Man gjorde den samme erfaring, som så mange andre lande både før og senere har indhøstet, at vanskelighederne ved at opbygge en flåde ikke så meget ligger i at bygge skibene som i at skaffe de fornødne søuddannede mænd til at bemane dem. Da man nu ikke kunne skaffe tilstrækkeligt af danske og norske søfolk, måtte man søge udenlands for at finde folk.

Naturligt nok vendte man sig først og fremmest til Holland, der kunne tilbyde folk nok, og da Cort Adeler kom til roret i marinen herhjemme, blev den hollandske islæt både blandt officererne og besætningerne i de danske orlogsskibe stærkt fremtrædende. Denne udvikling var afgjort ikke af det gode, fordi der naturligt nok opstod to partier i flåden, et dansk og et hollandsk parti, med hyppige, bitre rivninger dem imellem som det logiske resultat.

Niels Juel så, dansk som han var i sind og i skind, med dyb bekymring, hvordan hollænderne kom til at dominere mere og mere på danskernes bekostning, og anså det for en af sine fornemste opgaver at modvirke denne for flådens effektivitet skade-

lige udvikling. Det var ikke, fordi han undervurderede hollænderne som søfolk og søkrigere. Han nærrede siden sin ungdoms dage i den hollandske flåde en stor og ægte respekt og ærbødighed for denne stærke, søfarende nation. Men han havde i den sidste krig, særlig da i slaget ved Rødsand i 1659, lært, at vel kunne hollænderne slås med strålende tapperhed, når det var deres eget land, det gjaldt, men at forholdet straks blev et andet, når det var andres interesser, der stod på spil. Derfor søgte han af al sin magt at hemme den fremmede indflydelse i marinen og at fremme det danske element i den. I denne kamp for at gøre flåden så dansk som overhovedet muligt voksede han efterhånden op til at blive det nationale samlingsmærke for alle de mange, høje som lave, der ligesom han med uro og slet dulgt harme så hollænderne brede sig mere og mere og forsøge på at skubbe landets egne børn bort fra al indflydelse på flådens anliggender.

Men bortset fra det ganske vist såre vigtige nationale spørgsmål arbejdede Niels Juel og Cort Adeler fortræffeligt sammen, fordi de begge to var storsindede nok til at kunne anerkende den andens dygtighed. Æren for skabelsen af den stærke danske flåde, der i den kommende krig skulle kaste strålende glans om Danmarks navn, tilkommer begge de to fremragende mænd, der i genrejningsens dage havde viet den danske sømagt deres kræfter.

Det var intensive arbejdsdage, der ventede Niels Juel, da genopbygningen af flåden tog fart for alvor. Ganske vist havde han ikke direkte noget at gøre med selve skibsbygningen ude på Holmen — ansvaret for arbejdet påhvilede Cort Adeler og Nikolaj Heldt — men Holmens chef skulle holde nøje regnskab med alle de materialer, der blev udleveret fra Holmens magasiner, han skulle sørge for folkene, og det var et vanskeligt hverv at skaffe de nødvendige mænd. Også dengang kneb det med at få arbejdskraft. I 1664 fik således lensmændene i Danmark ordre til, at de skulle skikke alle fanger, der var dømt på livet eller i jern, og som befandtes at være arbejdsstærke, til Holmen i de dage. Tre store skibe stod på stabelen, mens en mængde lybske og hollandske skibsbyggere sværmede omkring dem for at få dem gjort færdige. Den 30. oktober løb det ene af dem, Churprinsen, af stabelen, „Bankestokken“, i overværelse af hele kongefamilien og landets højeste dignitarer. Holmens chef Niels Juel drømte vist ikke om,

mens han så det stolte skib glide ud i sit rette element til paukers og trompeters klang, at han tolv år senere fra netop dette skibs høje skanse skulle se svenskeflåden splittet og slagen søge bort fra kampladsen ved Øland for at finde ly og sikkerhed bag skærgårdens skærmende sten og grunde.

For en mand som Niels Juel, der så helt og fuldt følte sig knyttet til orlogsflåden, må disse rige arbejdets år på Holmen trods alle sorger og skuffelser have været en kilde til megen glæde og menneskelig tilfredsstillelse. På sine daglige inspektionsture rundt om på Holmen kunne han glæde sig over de mange skibe, der efterhånden blev samlet derude. Der lå de svære rangskibe med over 50 kanoner strittende ud af bredsidens kanonporte. Klangfulde navne havde de: Norske Løve, Trekroner, Lindormen og den gamle hæderkronede Trefoldigheden, og der var de lette fregatter Flyvende Hjort, Hummeren, og hvad de nu ellers hed, alle de stolte svaner, der lå fredeligt side om side og ventede på en dag påny at få lov til at lægge deres lod i vægtskålen for Danmarks sag. 40 veludrustede skibe rådede flåden over i 1666 med 1836 kanoner og med en besætning på mere end 8460 mand, mod kun 14 orlogsskibe og fregatter og 4 mindre skibe i 1660.

Utrætteligt var Niels Juel på færde i denne travle tid. Snart inspicerede han arbejderne på Holmen, snart sad han som dommer i Holmens ret sammen med Henrik Bjelke og andre af admiralitetsråderne for at gøre ret og skel mellem den faste stoks mange brogede elementer, blandt hvilke de mundrappe og noget stridbare nyboderkoner meget hyppigt var repræsenteret i retten, fordi de havde været implicerede i forrygende slagsmål. Forholdene derude i de lave, gule længer i boderne i St. Annæ kvarter var jo meget trange og snævre, og mange af skipperfamilierne var fælles om de små køkkener. Det var ikke mindst dette fællesskab, der var en kilde til mange, bitre stridigheder. Gang på gang måtte den høje Holmens ret mægle mellem de iltre skipperkoner fra Tulipanstræde og Bjørnegade, og hvad de ellers hed, de små gader og gyder i Holmens egen by.

Men fredens rige arbejdsaar fik en brat afslutning. Dønningerne fra det store europæiske opgør, der var i gang mellem Frankrig, Holland, England og Brandenburg, nåede også omsider op til Norden og rev disse lande med sig ud i malstrømmen trods alle

Griffenfelds forsøg på at holde Danmark og Norge udenfor det store ragnarok.

Krigspartiet, den almægtige storkanslers bitre modstandere, vandt lidt efter lidt terræn herhjemme, og langsomt men sikkert førtes Danmark frem mod den dag, da der kun fandtes een farbar vej, ad hvilken landet kunne vandre, nemlig krigens vej.

Denne længe ventede og af krigspartiet hedt ønskede handlingens dag kom i 1675, da Sverige åbnede krigen mod Danmarks forbundsfælle Brandenburg, der i henhold til forbundstraktaten havde ret til at kræve dansk hjælp, hvis svenskerne gik til angreb.

Der gik dog nogen tid, inden Christian den Femte trak sværdet af balgen, dels fordi de danske forberedelser endnu ikke var helt færdige, dels fordi man endnu var lidt bange for de „uovervindelige“ svenskere. Først da kurfyrsten af Brandenburg gennem sin sejr ved Fehrbellin havde berøvet svenskerne noget af den uovervindelighegls glorie, der havde smykket dem siden Trediveårs-krigens dage, slog Danmark til og gik med ind i krigen i håb om at kunne generobre de tabte skånske provinser og dermed tilbagevinde den førende stilling i Norden, som var gledet os af hænde efter de foregående hæderløse felttog.

Skønt Skåne altså havde været det naturligste mål for et dansk angreb, fik vore allierede sat igennem, at operationerne til at begynde med skulle udspilles nede i Nordtyskland. Efter at have sat den gottorpske hertug ud af spillet og tvunget ham til at åbne sine fæstninger for danske tropper rykkede Christian den Femte da med sin hær over Mecklenborgs grænser frem mod Wismar med flyvende faner og klingende spil.

Fredens dage var uigenkaldeligt omme, og i stedet for tonede krigens sværdtid frem. På Bremerholmen havde der hersket stor travlhed foråret og forsommeren igennem med at få den danske flåde udrustet. Det var et brydsomt hverv, fordi det kneb både med at få hvervet eller udskrevet det nødvendige mandskab til skibene og med at skaffe selve krigsudrustningen, selv om man havde bestemt sig til kun at udruste 16 større skibe. Disse ville i forbindelse med en eskadre på 9 skibe, som vore allierede hollænderne skulle sende op til de danske farvande, være den svenske flåde langt overlegen.

Først i slutningen af juli måned var flåden omsider blevet no-

genlunde klar, så Cort Adeler kunne hejse sin kommando over en styrke på otte større skibe, hvortil kom et hollandsk kontingent på 7 skibe. Eskadrechefer var Niels Juel og den hollandske schoutbynacht Jacob Binckes, og omtrent midt i august forlod Cort Adeler København for i henhold til sin instruks at krydse i farvandet mellem Rygen og Bornholm, hvor han „skulde bemestre sig“ de svenske handelsskibe og kapere og forhindre al sejlads til og fra Sverige og dets provinser i Tyskland. Endvidere skulle han af al magt forhindre enhver troppetransport fra Sverige til Nordtyskland, men hvis han fik efterretning om, „at den svenske Flaade i Søen skulde udkomme, og man ikke mente at være den bastant, skulde han i Tide søge tilbage til København“.

Efterretningen om den danske flådes afsejling vakte stor opsigt i Sverige, og kong Karl gav straks ordre til, at den svenske flåde skulle stikke til søs så hurtigt som muligt for at jage de danske flag bort fra farvandene. Men heller ikke svenskerne havde let ved at få udrustet skibene, og først hen imod oktober måned var flåden nogenlunde sejlklar, så denne 33 skibe stærk med ialt 2,222 kanoner og en samlet besætning paa mere end 10,000 mand kunne forlade Stockholm. Hele den stolte armada stod under kommando af rigsadmiralen Gustav Stenbock, der havde fået sin konges ordre til at slå den danske flåde, så det belejrede Wismar kunne blive undsat ad søvejen. Derpå skulle han true med at gøre landgang på Sjælland for at tvinge den danske hær til at forlade Nordtyskland.

Alle de gode ønsker, kong Karl sendte efter sin flåde, da den for fulde sejl stævnede bort mod Østersøen, hjalp imidlertid ikke noget. Knap havde svenskeflåden stukket næsen udenfor skærgården, før efterårsstormene satte ind for fuldt drøn. Et par af de svenske skibe forliste under en forrygende orkan, andre mistede masterne, og da samtidig epidemierne begyndte at grassere i skibene, opgav Stenbock hele den planlagte aktion og vendte tilbage til Stockholm. Cort Adeler kunne uden kamp hævde herredømmet over Østersøen for de danske farver.

Men heller ikke den danske flåde var gået ram forbi i det „Himmelknog“ af et vejr, dette beske efterår vartede op med. Uge efter uge holdt den søen i en evig, aldrig hvilende kamp mod elementerne. Hårdt og ubarmhjertigt formede livet sig for alt skibsfolket

i disse nådeløse dage på søen. Aldrig var der tid til hvile, altid måtte man være klar til at tørne til, dag og nat, om vejret skulle blive vildere. Det må tages som et tegn på den høje sømandsmæssige standard, det i fredens dage var lykkedes Cort Adeler og Niels Juel at bringe flåden op til, at der ikke i disse stormende uger skete nogen større skader på skibene. Kun een ting kunne man trods al møje og omhu ikke få bugt med, nemlig skibssygen, der under de frygtelige forhold, flåden måtte operere under, blussede op i et faretruende omfang og blev til en hærgende epidemi, der næsten lammede operationerne.

Den 2. november blev Cort Adeler selv ramt af den farsot, der rasede i flåden, og måtte gå i land efter at have overgivet kommandoen til Niels Juel, og den 5. november døde han i sit hjem på Christianshavn.

Ved Cort Adeler's død blev Niels Juel flådens selvskrevne fører; men årstiden var allerede da så fremrykket, at man ikke kunne foretage sig mere på søen. Skibene gik derfor hjem til Bremerholmen for at blive lagt op for vinteren, hvorpå Niels Juel overtog sin gamle post som Holmens admiral.

På hans skuldre hvilede nu det fulde ansvar for, at flåden, når søen igen blev fri ved forårstide, var beredt til at løse sin part af de opgaver, krigen ville komme til at stille landet, — hvis der altså blev krig. Endnu var der nemlig ikke, trods begivenhederne i 1675, blevet erklæret krigstilstand mellem Danmark og Sverige, da Griffenfeld stadig håbede på at kunne få tingene til at glide i lave igen uden et væbnet opgør mellem de to lande. Af den grund lagde han heller ikke så megen kraft i krigsforberedelserne vinteren igennem. Men det skulle hurtigt vise sig, at hans modstandere, krigstilhængerne, var de stærkeste, og allerede i februar begyndte admiralitetet at sysle med planerne for det kommende felttog, der efter regeringens ønske dette år skulle rettes direkte mod Sverige og ikke som i 1675 mod Nordtyskland.

Som et såre vigtigt første led i angrebsplanerne mod Sverige indgik erobringen af den store ø Gotland. Ved at sætte sig fast her kunne man hindre alle tilførsler til Sverige og umuliggøre den svenske flådes udrustning, og den 17. februar vedtog kongens råd, „at Flaaden straks, med allerstørste Il mulig er, udrustes, saa at i

det mindste 16 Skibe bliver færdige inden 14 Dage, dermed straks at forsøge den Entreprise mod Gulland."

Et var jo imidlertid, hvad det høje conseil bestemte, et andet, hvad man kunne udføre i praksis, og trods al Niels Juels iver og lyst lykkedes det ikke at få gjort skibene færdige så hurtigt som beordret, fordi det som sædvanlig kneb med at få folk til flåden.

For Niels Juel har disse forårsdage i 1676 utvivlsomt været en hård belastnings tid, dels fordi arbejdet på Holmen gik lidt trægt fra hånden, og dels fordi spørgsmålet om, hvem der skulle være Cort Adellers afløser som flådens chef, endnu ikke havde fundet sin løsning. Ganske vist havde han selv fungeret som øverstkommanderende over de udrustede styrker efter Cort Adellers død, men ved nytårstide i 1676 begyndte rygterne at tage fart i København om, at man påtænkte at indkalde en hollandsk admiral, Cornelis van Tromp, og sætte ham i spidsen for den danske flåde som generaladmiral.

Rygterne talte sandt, for Griffenfeld havde ved årsskiftet indledet forhandlinger med den berømte hollænder om hans ansættelse i den danske marine, selv om det, som den endnu almægtige storkansler skrev, „højt skulde fortryde Hans Majestæts egne Admiraler“. Griffenfeld mente, at ansættelsen af Tromp ville være til gavn for Danmark både militært og politisk. Militært, fordi Tromp var kendt som en fremragende dygtig søkriger, hvis navn havde klang Europa over, hvorimod Niels Juel — og mange andre end ham kunne der ikke være tale om blandt de danske admiraler — hidindtil, særlig efter 1660, havde haft sit væsentligste virke som chef for Holmen uden mulighed for at høste den krigserfaring, som Tromp i så rigt mål var i besiddelse af. Hertil kom, at man måtte kunne regne med et bedre samarbejde med den hjælpeflåde, som hollænderne havde lovet at sende til Danmark, når også den danske flåde kommanderedes af en hollænder. Politisk set ville Tromps udnævnelse sikkert bevirke, at vore allierede stillede sig mere imødekommende overfor Danmark, bl. a. i retning af subsidier, ligesom de ville have større tillid til, at der blev udrettet noget med flåden, når en europæisk berømtthed stod i spidsen for den.

Foreløbigt skete disse forhandlinger i al hemmelighed, men Niels

Juel har utvivlsomt fået nys om sagen gennem sin broder Jens Juel, der som gehejmeråd deltog i regeringens overvejelser, og forøvrigt var hemmeligheden ikke bedre bevaret, end at adskillige af datidens aviser fra tid til anden kunne bringe smånotitser om Griffenfjelds planer. Den 26. februar kunne en af aviserne således meddele, „at Tromp denne Sommer skal kommandere den danske og hollandske Flaade i Østersøen“, og den 21. marts meddeltes det, „at Tromp præparerer sig stærkt til at bryde op til Danmark og tage 3000 Baadsmænd med sig.“

Niels Juel lod sig imidlertid ikke gå på af alle disse mange mere eller mindre officielle rygter og forlydender, men satte som sædvanlig alle sine kræfter ind på at få gjort sine skibe klar til den forestående ekspedition til Gotland. Den 23. marts fik han instruks om, at han „skal kommandere Eskadren til Østersøen“ bestående af 13 orlogsskibe og 7 mindre skibe. I instruksens hed det endvidere, at han skulle „bemestre sig alle svenske Fartøjer og alle andre, de engelske undtaget, som agter sig til og fra de svenske Lande og sende dem til København“, ligesom han skal søge at forhindre svenskerne i at sende folk og forsyninger til Pommern. Senere skulle han endvidere åbne en „sekret“ ordre i sine officerers overværelse og overveje, hvorledes det deri befalede anslag bedst kunne sættes i værk. Tilsidst indskærper instruksens, at han, hvis han møder en overlegen svensk flåde, som han ikke er bastant, skal beflicte sig på sin „Cours tilbage herhid igen at stille eller hellers efter yderste Evne paa alle mulige og tjenlige Maader saa god og fornuftig Anstalt gøre, at vores Skibes ikke i Utide ved utjenlig Bravour forgæves hasarderes og i Fare sættes“. Instruksens slutter med at lægge admiralen nøje på sinde, at „ingen Lejlighed forbigås til at gøre Fjenden Skade og Afbræk, og i alt bruges Sømandskab og Conduite, som vi os til hans vedbekendte Flid og Troskab forlade“.

Den 1. april var Niels Juel omsider klar til at afsejle, og med flagskibet Churprinsen i spidsen stod flåden ud fra København, mens kanonerne dumpede drøn sendte den sidste afskedshilsen ind over byen, der var ved at vågne op til det skønne, forjættende forår. Begyndelsen på togtet var ikke så strålende, for nogle af skibene rendte på grund i Drogden under farten ned gennem dette vanskelige farvand og måtte sendes tilbage til København; men en uge senere kunne Niels Juel dog ved Bornholm se ud over en stærk og

kraftig flåde på lidt over en halv snes mindre skibe, der ialt førte 540 kanoner og med omtrent 9000 mand om bord.

Niels Juel benyttede tiden vel, mens han lå her ved Bornholm, til at indøve sine besætninger ved sejlmanøvrer og kanoneksercits, så de kunne være beredt den dag, det gik løs. Samtidig hermed søgte han ihærdigt at få oplysninger om, hvordan det gik med udrustningen af den svenske flåde, som han kunne vente at møde i kamp. Allerede den 7. april antastede han en engelsk skude, der kom fra den svenske havn Elfsnabben, og skipperen der om bord fortalte meget beredvilligt, at der lå otte svenske krigsskibe færdigudrustede ved Dalarø, og at svenskerne iøvrigt var fuldt optaget af at få hele deres flåde færdig, så den kunne stikke i søen. Dog mente skipperen, at det ville tage en rum tid endnu, inden de var så vidt. Dette kom Niels Juel vel tilpas, da han jo gerne skulle have ekspeditionen til Gotland overstået, inden han kunne risikere at møde for mange svenske orlogsmænd ude på Østersøens vande.

To små svenske fregatter var dog løbet ud, kunne skipperen videre meddele, men han vidste ikke noget om, hvor de var blevet af. Niels Juel sendte derpå nogle af sine skibe ud for at lede efter de to svenskere, og den 17. april fik man kik på dem; de havde søgt ly bag en lille klippeø, der hedder Utlængen, og som ligger paa Blekinges sydostkyst. Allerede en måned tidligere var de blevet sendt ud på spejdertogt mod Bornholm, men da den store danske flåde viste sig i farvandet, fandt chefen, kommandør Poul Rumpf, det for rådeligst at forsvinde fra arenaen ind bag Utlængens klipper, hvor han håbede at kunne ligge sikkert. Men håbet blev hurtigt skuffet, for den 23. april sendte Niels Juel en mængde stærkt bevæbnede barkasser og chalupper under kommando af den hollandske kaptajn Jan Focken van Embden ind for at angribe de to skibe.

Kampen blev kun kort, da den danske overmagt var for stor, og det varede ikke længe, før svenskerne satte ild på deres skibe, for at de ikke skulle falde i danskernes hænder. Det største af dem, en fregat på 40 kanoner, der hed Constantia, flammede hurtigt op som et luende bål, der ikke lod sig slukke, og med et drønende brag sprang fregatten i luften, efter at besætningen havde reddet sig ind på klipperne. Den unge danske løjtnant Hans Bertelsen Volder entrede dumdrigt om bord i det andet skib, en noget

mindre fregat, Caritas, på 32 kanoner, skønt skibet allerede stod i lys lue. Det lykkedes imidlertid løjtnant Volder og hans mænd at få slukket ilden, før den nåede krudtmagasinet, og således redde skibet, der derpå kom under dansk flag. Niels Juel var såre veltilfreds med hele aktionen og ikke mindst med løjtnant Volders tapre indsats. Han udnævnte ham på stedet til kaptajnløjtnant, for derigennem at animere andre til at følge i hans fodspor.

Et par dage før denne heldige kamp havde Niels Juel åbnet den hemmelige ordre, han havde med sig fra København, og hvori der stod: „Eftersom vi til Sinds er vorden og har resolveret, at mod Gulland noget i Aar tenteres skal da er vor Befaling, at du saadant stiller i Værk og jo før jo bedre efter indhentende visse Kundskaber og tilforne holdte Krigsraad søger med Vejrligets Tilladelse at komme ind i nogen bekvem Havn, der paa Landet Landgang at gøre med medhavende Baadsfolk og Soldater og dig Landet bemægtige, fornemmelig Byen Visby, Slottet og hvis faste Orter og Blokhuse du for dig finder.“

Kongens „secrete Missive“ sluttede med en række anvisninger på, hvorledes Niels Juel efter at have erobret øen skulle indrette dansk styre på den. Han fik bl. a. ordre til at afsætte de svenske præster og erstatte dem med danske skibspræster fra flåden, „om nogen af dem dér paa Landet har Lyst til at forblive“, ligesom han skulle søge at lindre den nød, der herskede, ved hjælp af den proviant og det korn, flåden havde med fra København. Både åndeligt og materielt skulle man søge at vinde befolkningen for danskhedens sag.

Denne kongelige ordre kom ikke som nogen overraskelse for Niels Juel, der jo som medlem af admiralitetet selv havde været med til at gennemdrøfte krigsplanerne. Han havde fra første færd været klar over, hvilke mål kongen og hans råd sigtede mod, og han havde også truffet de fornødne foranstaltninger for at kunne nå disse mål.

Den 13. april havde han således sendt nogle af sine velsejlende fregatter op til de gullandske farvande for at opsnappe alle de svenske skibe, der forsøgte at nå over til øen fra fastlandet. Nu fulgte han den 27. april selv efter med hele sin flåde for at slå til og tage øen, inden den store svenske flåde blev i stand til at forhindre det. Det gjaldt om at være rap i vendingen, for megen

kostbar tid var allerede gaaet tabt, og svenskerne havde fået en anelse om, at der var noget i gære mod den vigtige ø, og var så småt begyndt på at evakuere søfolk, der skulle bruges om bord i de svenske orlogsskibe, samt meget værdifuldt gods og gode sager over til sikkerheden på fastlandet, for at det ikke skulle falde i fjendens hænder.

Vinden viste sig at være særdeles føjelig, og allerede næste aften kunne Niels Juel ankre ved Karlsøen syd for øens hovedstad Visby for at afvente dagens frembrud, da han ikke ville kaste sine tropper i land, mens det endnu var mørkt. Den store danske flådes tilsynekomst vakte selvsagt stor opsigt i Visby, og øens guvernør, grev Gabriel Oxenstjerna, søgte i den elvte time at samle så mange soldater som muligt sammen for at kaste de danskere, der muligvis ville gøre landgang, i søen igen. „Men om Morgenen løbe seks af de største Skibe ind udi Havnen“, fortæller Ludvig Holberg i sin „Danmarks Historie“, „og hilsede med deres Kanoner den svenske Guvernør saaledes, at han straks med de Folk, han havde skrabet sammen for at gøre Modstand, maatte begive sig paa Flugten og salvere sig udi den Stad Visby.“

Svenskernes hastige tilbagetog til byens sikre fæstning gjorde det til en let sag for Niels Juel at sætte sine soldater i land i løbet af dagen. Båd efter båd gled fra skibene ind mod kysten stoppende fulde af mænd og alskens forråd og forsyninger, og henimod aften stod over 2000 danske soldater beredte til at rykke frem mod Visborg, og „omendskjønt det svenske Rytteri som havde retireret sig til Skovene, og sat sig for dér at gøre Modstand, var det dog forgæves, thi de Danske gave saa stærk Ild paa dem, at de i en kort Tid blev adspredte og maatte tage den korteste Vej de kunde“. Kort efter nåede de danske tropper frem til byens mure, hvorpå borgmestrene og de fornemste borgere mødte op for at byde danskerne velkommen, medens de svenskere, der boede på øen, søgte ind i Visborg med al deres habengut for at komme i sikkerhed både for danskerne og for øens beboere, der afgjort ikke var svenskerne venligtsindede.

Men heller ikke det stærke slot holdt længe ud. Allerede tre dage senere, den 1. maj, kapitulerede det, idet kommandanten, „som før de Danskes Ankomst havde talet store Ord, at han vilde forsvare Slottet, saa længe han havde en Mand“, efter et kraftigt

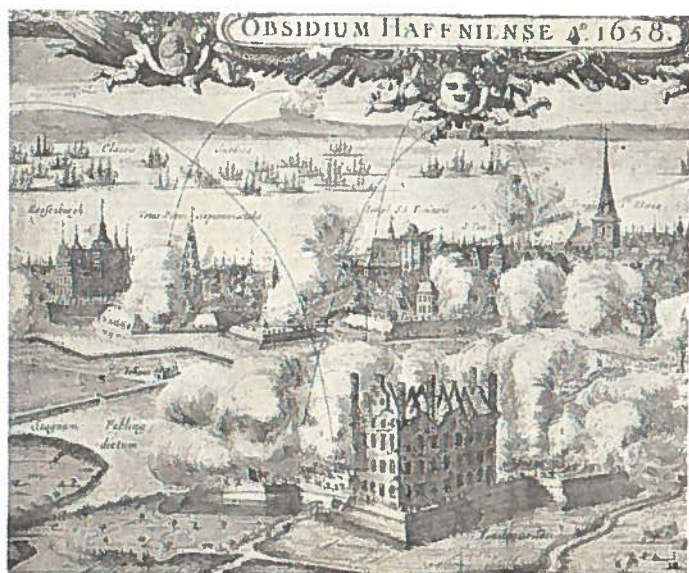
Medaille i anledning af Gotlands tilbageerobring.

Orlogshavnen 1691.

Slaget i Køge Bugt. Niels Juel gennembrøder den svenske lime.

Københavns belejring. Efter Pufendorf. I baggrunden Skaanes kyst og Øresund med den svenske flåde. I mellemgrunden København fra Rosenborg til Frue kirke (Templ. S. Mariæ). I forgrunden Peblingesoen og Ladegaarden.

bombardement fra tre af Niels Juels skibe, der sendte et haglvejr af kugler ind over murene, „nu ikke befandtes saa behjertet, som han havde roset sig af“.

Det var ikke første gang i historien, og bliver vel heller ikke sidste gang, at man hører om en mand, der springer op som en løve og falder ned som et lam; men den brave visborgkommandants hastige og bratte fald fra løve til lam bevirkede, at Niels Juel hurtigt og næsten uden tab kunne erobre og besætte den overordentlig vigtige ø. „Alle maa forundre sig derover,“ skriver Holberg videre, „at de Danske kunde i tre Dage bemægtige sig den hele Ø. Grev Oxenstjerna kom derudover i Unaade“, hvad der i og for sig er ganske forståeligt. Niels Juel blev liggende nogle dage udfør den erobrede by med sine skibe for i overensstemmelse med sin instruks at træffe de første foranstaltninger til at indføre dansk styre på øen, samtidig med at man udlossede de mange fødevarer. Først den 4. maj stod han bort fra reden igen mod Karlsørerne, der bød på en betydelig bedre og sikrere ankerplads end Visby. Major Bilenberg blev efterladt på Visborg med en dansk garnison på 530 mand, der hurtigt blev sat i gang med at anlægge skanser og bygge batterier på de steder, hvor man kunne forvente, at svenskerne ville gøre landgang, hvis de forsøgte på at tilbageerobre den tabte ø, ligesom der blev truffet andre forsvarsberedelser.

Beboerne, der trods tredive års svensk herredømme ikke havde glemmt deres danske herkomst, modtog Niels Juel og hans mænd med stor og ægte glæde, „og lovede at assistere Hans Majestæt af Danmark som een Mand, til hvilken Ende de ogsaa begærede, at dennem maatte gives Gevæhr, ifald de skulde anfaldes af de Svenske igen“. De nye danske myndigheder gjorde da også alt for at imødekomme beboernes ønsker. De forhadte svenske fogeder blev jaget bort og erstattet af indfødte mænd, og det såre vigtige landsdommerembede blev lagt i hænderne på en kendt og agtet gotlænder Thomas Wallenstein, så Niels Juel kunne med god samvittighed rapportere hjem til København, at kongens ordre i det „secrete Missive“ var blevet udført til punkt og prikke.

Efterretningen om Gotlands hurtige og lette erobring vakte stormende begejstring i København, hvor Niels Juels navn påny fløj fra mund til mund, og allermest frydede det menigmand, at det

var en dansker og ikke en af disse lidt opblæste hollændere, der havde fået arvefjenden svenskerne til at trække det korteste strå i denne årets første større fægtning.

For kongen kom efterretningen om Niels Juels våbendåd som en stor og dyb lettelse, og han lod omgående slå en skøn og vægtig sølvmedaille med indskriften: „Ad dominum patriamque redit“, hvad er udlagt: „Det vendte tilbage til sin herre og fædreland“.

Togtet mod Gotland var det første, Niels Juel kom til at lede som øverstkommanderende over en større flådestyrke. Også her viste han sig som i septemberslaget under Møn i 1657, knap tyve år tidligere, „mærkelig kundbar af Forfarenhed, behjertet Manddom og koldsindig Forstand til vel at anføre sin anbettede Post“. Roligt og velovervejet, uden at buse dumdrigt på eller holde sig frygtsomt tilbage slog han til i rette øjeblik og på rette sted og sikrede sig dermed den sejr, som et af digtene på hans gravmæle i Holmens Kirke priser i følgende ord:

Holdt Østersø og bliv et varigt Minde
 For Kongens Vaaben, og kræve Gulland selv til Vidne,
 Hvor kæk og brav og from du Herr Niels Juel fornam
 Den Tid, han bejled til det amalonske Lam
 De Kugler, som han til Fæstning overkasted'
 Med Luevinger, var, som Soldat at haste
 Og blusse lidet for at faa sin Kjærlighed.
 Men, der du nægted den, da blev han fyrig og vred
 Og under Ild og Baal og Brag begyndt' at larme
 Imod de Svenske, som med Hjerte, Blod og Arme
 Forfægte vilde dig med Magt og Herreskjold.
 Det hjalp dog ej, thi Juel han tog dig dog med Vold.

V.

I KAMP UNDER BORNHOLM

Sejren ved Gotland var for Niels Juel selv et solstrejf i denne tid, da både nuet og den nærmeste fremtid måtte fylde hans sind med en vis misstemning. Slet forsynet og slet udrustet var hans flåde stået til søs hin 1. april, og meget bedre var det ikke blevet siden. Ikke mindst provianteringen kneb det stadig stærkt at få bragt i orden, og selv den bedste flådefører kommer til kort, hvis hans mænd skal kæmpe på tomme maver. Gang på gang havde styrelsen i København lovet at sende ham de nødvendige viktualieskibe, og gang på gang blev det ikke til meget andet end fagre løfter, der ikke fyldte meget i de tomme krybber. Den 22. maj skrev han således hjem til admiralitetet og beklagede sig over de svigtende forsyninger: „Jeg kom i Gaar her ved Bornholm og havde haabet at finde Proviantskibe, men synes jeg derudi ulykkelig, at jeg med det bliver stillet udi Glemmebogen. Vor Proviant er snart til Ende.“

Den evige mangel på veluddannede folk red også Niels Juel som en mare i denne tid. Allerede kort efter afgang fra København den 1. april var sygdommene, hine tiders frygtelige svøbe om bord i de tætpakkede skibe, begyndt at vise sig, og midt i maj skrev Niels Juel hjem: „Vi er ganske forlegne for Folk, besynderlig med de Soldater, som er saa slet og falder i Sygdom, 10 eller 12 tillige, saa jeg befrygter, at de fører os en Sygdom iblandt. En stor Del ved ikke at bruge deres Gevær.“

Alle hans nødråb hjalp imidlertid ikke stort, og kort efter sendte han påny brev og budskab til de høje herrer i admiralitetet og klagede over den fortvivlede mandskabsmangel, der kunne blive en katastrofe for flåden, hvis svenskerne skulle komme udenskærs snart. „Jeg har nogle Gange,“ skrev han således den 24. maj, dagen før han virkelig mødte hele den svenske hovedflåde i en

kamp under Bornholm, „skikket Ruller herfra til Holmen, saa at de noksom have kunnet vide, hvorledes vor Tilstand var, men det synes vel, at de ikke haver tænkt paa os. Eftersom de hollandske Officerer beretter, at der vel er mere Folk at bekomme i Holland, saa Gud forlade dem, der haver været Aarsag derudi — om saa er — at vi ikke haver flere derfra, end som jeg nu maa fornemme.“

Men det var ikke alene bekymringerne for flåden, der pinte og nagede Niels Juel i disse ellers så forjættende dage, da Gotland var blevet erobret „uden en Mands Tabelse eller Muskets Løsning“. Tanken om, at han endnu en gang skulle se sig vraget til posten som flådens chef, den post, han gennem snart en menneskealder havde søgt at dygtiggøre sig til, og som han vidste, at han også var rustet til at bestride, men som nu muligvis skulle besættes med en udlænding, en hollænder, den tanke var ham en kilde til megen og berettiget bitterhed.

Han var trods sin lange fraværelse fra København på togtet mod Gotland ingenlunde uvidende om, hvad der udspilledes bag kulisserne i de hjemlige råd. Hans trofaste hustru Margrethe Ulfeld holdt ham stadig vel underrettet gennem sine mange og lange breve om, hvad der spurgtes af nyt i hovedstaden, og da naturligvis først og fremmest i spørgsmålet om admiral Tromps eventuelle ansættelse som flådens øverste chef, et spørgsmål, som hun bedre end nogen anden vidste optog en stor plads i Niels Juels tanker i de dage, og som han stadig kredsede om selv under triumftoget mod Gotland. I et brev til sin gode ven og velynder, den gamle rigsadmiral Henrik Bjelke, skrev han således den 2. maj, da kampen om Gotland var ved at slutte med en strålende dansk sejr, med *hans* sejr, med tydelig hentydning til muligheden af, at kongen ville foretrække en udlænding til posten som flådechef, „at Gud og Lykken vel en Gang vil give den Lejlighed, da Hs. kgl. Majestæt kan se, at han haver lige den samme Tjeneste af hans egne indfødte Undersaatter end af nogen Fremmed“.

Et år efter, i sommeren 1677, gav Gud og lykken omsider den lejlighed, der skulle vise kong Christian, rigets råder og alle danske, at man ikke behøvede at søge udenlands for at finde den mand, der bedst kunne føre den danske flåde til sejr. Man havde ham allerede i den gode ridder Niels Juel, Holmens admiral, Gotlands erobrer.

De mange og mangeartede sorger og bekymringer, der nagede Niels Juels sind i disse dage, kunne dog ikke helt få bugt med hans ægte danske lune, der så tit kommer til udtryk i hans rapporter og breve. I det brev, hvori han fortæller Henrik Bjelke om overrumplingen af Gotland og den svenske garnison dér, skriver han således: „Vi kom de Svenske uadvaret og uformodentlig paa Halsen. Det var en navnkundig Dag, nemlig Philippi Jacobi, da dennem deres Lejevaaning blev opsagt, at de skulde forhuse saasom man paa denne Tid plejer at flytte, og fattes nu ikke videre, end at de ikke et Fjerdingaar tilforn var udsagt.“

Efterretningen om Gotlands fald kom som en bombe i Stockholm, hvor man ikke havde ventet en så hurtig aktion, og alle kræfter blev sat ind på at få flåden færdigudrustet hurtigst muligt. Hidtil var det gået meget trægt med at få skibene gjort klare til at stikke i søen. Vinteren havde været lang og hård det år, og isen var først gået sent af vandet oppe i den stockholmske skærgård. Det havde taget lang tid at komme i gang med flådens skibe, men nu satte det pludselige og overraskende danske slag mod Gotland fart i tingene.

Niels Juel havde stadig søgt at holde sig underrettet om, hvor langt den svenske flådes udrustning var skredet frem. Dag efter dag sendte han sine lettere og velsejlende skibe, fregatter og galioter, ud på lange spejdetogter mod den svenske skærgård for at sikre sig mod, at den fjendtlige flåde pludseligt skulle tone frem med overmagt. Allerede dagen efter at Gotland var faldet, kunne hans spejdere da også meddele ham, at femten større svenske skibe lå færdige i Dalarø, derimellem selveste rigsadmiralskibet Stora Kronan, men man mente ikke, de ville kunne komme i søen før om tre uger på grund af mangel på proviant og mandskab.

Trods denne ret beroligende efterretning følte Niels Juel sig alligevel ikke helt sikker ved Gotland med de få skibe, han havde med sig. Gang på gang sendte han bud og brevskab til rigsadmiralen i København for at få forstærkninger for ikke at blive tvunget til at trække sig tilbage i utide. „Jeg ved nok,“ skrev han således, „at Hs. Majestæts Tjeneste ikke derudi skal bestaa at gøre Bravade her ved Gulland med disse faa Skibe og hazardere dennem, men var jeg saa lykkelig og var det mig betroet, at jeg skulde have

endnu en ti Skibe af Hs. Majestæts hos mig, skulde jeg ikke kvittere denne Post, og jeg skal lade se, at jeg har baade Hjerte og Mod til at gøre Hs. Majestæt den samme Tjeneste, som nogen anden kunde gøre det."

Admiralitetet i København bøjede sig for Niels Juels kraftige henstillinger, og allerede den 6. maj fik den hollandske schout-bynacht Philip van Almonde, der var kommet til Danmark med nogle hollandske skibe, ordre til at afgå østpå for at „konjungere sig med Admiral Niels Juel, der vel var under Gulland eller mellem Øland og Bornholm for sammen med ham at gøre de Svenske Afbræk, som det en retskaffen brav Soldat og Ære elskende Sømand vel egner og anstaar".

Men der var langt fra København til Gotland, og vind og vejr kunne gøre vejen endnu længere, så ingen kunne vide, om ikke svenskerne skulle komme først til målet. Allerede den 4. maj havde Niels Juel fået sikker underretning om, at ikke mindre end 40 svenske skibe var ved at være færdige, og at man snart kunne vente dem udenskærs, men så ebbede efterretningerne ud efterhånden. Det var, som om svenskerne lod et jerntæppe gå ned omkring deres havne, for at der ikke skulle sive meldinger ud om deres sidste forberedelser. Hele skibsfarten langt østkysten blev stoppet, ja end ikke et enligt fiskerfartøj faldt de danske spejderkrydsere over på deres resultatløse togter langs skærgården. Og det var ikke mindst disse fiskere, man tidligere havde fået mange værdifulde oplysninger af, fordi de danske skibschefer efter Niels Juels ordre „omgikkes dem i Enfoldighed" og fodrede dem med penge og især med tobak, „hvilken de Svenske var helt begærlige efter", hvorfor de var mere end villige til at fortælle løst og fast om, hvad der foregik inde i havnene.

Men nu var det slut, og havet lå tomt og stille hen som et varsel om stormen, der var i anmarch. Det varede da heller ikke længe, før den brød løs. Allerede den 12. maj var svenskeflåden kommet i søen, 39 svære skibe stærk med 2196 kanoner og med næsten 11000 mand om bord under kommando af rigsadmiralen Lorentz Creutz. I de følgende dage fik danske krydsere gang på gang føling med svenske fregatter, der var sendt ud „paa Kundskab" for at spejde efter danskerne.

Det var spændende dage for Niels Juel og hans mænd, disse majdage i 1676, for hvem ville komme først til farvandet omkring Karlsøerne, hvor han lå og afventede begivenhedernes videre udvikling. Ville Almonde eller Lorentz Creutz nå først frem? Det blev, som så ofte i hine tider, vinden, der gjorde udslaget. Omtrent en uge igennem blæste der en strid modvind mod svenskerne, der lå indeblæste bag skærene, og i mellemtiden kom Almonde op med sine skibe og forstærkede Niels Juels flåde, men medbragte samtidig ordre til ham fra kongen om at søge ned ad Bornholm til for at forhindre, at svenskerne sendte forstærkninger og nye forsyninger til deres hære, der kæmpede i Pommern. Niels Juel littede med det samme og holdt sydover. Nede ved Bornholm kom der yderligere forstærkninger til ham fra København, så han ialt nu havde 18 store lineskibe, 8 fregatter og 2 brandere med tilsammen 1300 kanoner under sin kommando. Besætningen talte ialt 6000 mand, allesammen veltrænede og veluddannede folk, for Niels Juel lagde altid stor vægt på at øve sit mandskab i skydning og manøvrer, for at han kunne få det mest mulige ud af det materiel, der stod til hans rådighed, når kampens time slog.

Torsdag den 25. maj kom omsider den kampens time, som Niels Juel havde trænet sig selv og sine mænd til at møde så velforberejede som muligt. Den 24. maj fik hans udsendte krydsere kontakt med de fjendtlige „brandvagter“, der var sendt ud af Lorenz Creutz for at spejde efter danskerne, men først den 25. om morgenen fik man fra Niels Juels flagskib Churprinsen øje på den svenske hovedflådes hvide sejl, der dukkede op over horisonten nordpå.

Nu måtte Niels Juel træffe den tunge og skæbnesvangre afgørelse, om han skulle tage mod slaget, skønt svenskerne efter hvad han vidste var omtrent dobbelt så stærke som han selv, eller om han skulle vige og trække sig tilbage ad Sundet til. Hans instruks bød ham jo at trække sig tilbage, hvis den svenske flåde var for stærk, at „vores Skibe ikke i Utide ved utjenlig Bravour forgæves hazarderes og i Fare sættes“. Men på den anden side kunne der måske være så megen „Avantage“ at vinde ved at slå til, at han som „ærlig Mand“ burde forsøge, hvad lykken ville bringe, især da fordi den svenske flådes store overlegenhed efter

hans mening mere fandtes på papiret end i virkeligheden. Dels havde de danske og hollandske besætninger en bedre uddannelse, og dels regnede han sig selv for en bedre søkriger end den svenske generaladmiral, der efter hvad Niels Juel vidste aldrig tidligere havde kommanderet en flåde til søs.

Og deri havde Niels Juel givetvis ret, for generaladmiral Lorenz Creutz, der nu om bord i det gode skib Stora Kronan stævnede frem i spidsen for den mægtige svenske armada, var ikke nogen søens mand, som Niels Juel var det. Han havde tilbragt hele sit nu tresårige liv på landjorden og havde tilhørt civiladministrationen gennem en menneskealder, indtil han ejendommeligt nok i 1675 var blevet stillet i spidsen for den svenske flåde som generaladmiral. Det var en post, han savnede enhver betingelse for at kunne bestride. Det er nu engang nødvendigt for en søens mand, hvadenten der er krig eller fred, at han er dybt fortrolig med det element, hvor han skal virke, og det bliver man ikke ved at sidde i en kontorstol, som Lorenz Creutz havde gjort det gennem de mange år.

Der var altså mange ting, der talte for, at man skulle tage styrkeprøven hellere end stikke halen mellem benene og søge hjem mod Sundet. Hertil kom som en mere personlig islæt, at Niels Juel, som ganske kort forinden havde fået kongens officielle bekræftelse på, at den frygtede medbejler Cornelis van Tromp virkelig var blevet udnævnt til dansk Generaladmiral, utvivlsomt af hele sit hjerte ønskede at prøve våbenlykken, inden han måtte overgive kommandoen i hollandske hænder. Han ønskede at vise, at kgl. majestæt ikke behøvede at vrage „en indfødt Undersaat“ til den høje post som flådens chef til fordel for en udlænding.

Resultatet af Niels Juels overvejelser blev, at han valgte at blive på sin post og tage kampen med svenskeflåden trods sin numeriske underlegenhed, og langsomt stævnede de to flåder derpå hinanden i møde i den flove, nordostlige forårsbrise. Niels Juel forsøgte at krydse op med sine skibe for at vinde den gunstige position til luvart af fjenden, fordi han i så tilfælde kunne afgøre, når og hvor han ville sætte et angreb ind; men det lykkedes ham ikke, fordi vinden stadig trak sig østligere og østligere og gav svenskerne luven og dermed chancen for at kunne angribe. Lorenz

Creutz udnyttede ejendommeligt nok ikke de chancer, skæbnen så ødselt rakte ham, til at slå til mod sin underlegne fjende, men syntes mere optaget af at bringe sin slaglinie i orden end af at angribe de danske. En del af de svenske skibe var imidlertid sakket noget agterud og var blevet skilt fra den øvrige flåde, og Niels Juel prøvede da på at afskære disse efternølere ved at stagne med sine skibe. Dog heller ikke heri havde han heldet med sig. De fleste af de svenske skibe slap fra ham, og kun seks små bøjter måtte over hals og hoved søge tilbage til den svenske kyst for ikke at falde i de danskes hænder.

Snart efter faldt mørket på, og natten igennem holdt begge flåder nordpå for små sejl, klar til at tage kampen, når det gryede ad dag til igen. Heller ikke næste morgen syntes svenskerne imidlertid særlig ivrige efter at slå til og overlod igen initiativet til Niels Juel, der snart efter påny forsøgte at skære den svenske linie over, så han kunne komme til at slås med en mindre del af den fjendtlige styrke. Men, som han skriver i sin rapport til kongen, „vores forehavende Dessein vilde ikke lykkes for os, eftersom de ingen Lyst eller Courage havde at slaa videre end med Kanon, og det var ikke Fjendens Alvor med os at inlade, men syntes nok mere at ville gaa defensive og nødværge sig og ej levere alvorlig Batalje, uanset at de havde langt mere og større Skibe end i Kongens Flaade var“.

I nogen tid fulgtes de to flåder nu under spredt skydning, indtil Niels Juel atter ville forsøge på at bryde gennem den fjendtlige linie. Denne gang var den hollandske hjælpeeskadre i spidsen for den danske linie, og Almonde søgte ihærdigt at komme ind på livet af svenskerne, der imidlertid modtog ham med en så voldsom kanonade, at hans flagskib „fremme i Boven fik et Par Stangkugler, saa at Gallionen gik aldeles i Sønder, senere hen paa Siden af hele Laget og sidst i Agterspejlet, saa at man kunde køre med Hest og Vogn derigennem“, og da samtidig Lorenz Creutz lod sine skibe vende, lykkedes det heller ikke nu at bryde den fjendtlige slagorden.

Kampen fortsattes derpå en kort tid endnu, men klokken to afbrød Niels Juel ilden og stod tilbage til Sundet. Han var blevet klar over, at der ingen chancer var for at vinde nogen afgørende

sejr på grund af svenskernes henholdende taktik, hvorimod han kunne „udsætte Flaaden for den største Perikel“ ved at fortsætte den ulige kamp. Svenskerne fulgte ham kun nølende. De opgav endda det hele, efter at et af deres småskibe, en lille galiot, Konung David, var blevet taget af danskerne, og gik tilbage til Ystad red, hvor de ankrede.

Slaget var uafgjort, men begge parterne fejrede det som en sejr og lod skyde victoria. Efter slaget rettede Almonde imidlertid en række svære anklager mod de danske førere, som han erklærede for at være ganske uduelige, og fik dermed påny den evige strid mellem danskerne og hollænderne til at blusse op i lys lue. Kritikken, der var foranlediget af, at den hollandske eskadre i nogen tid havde måttet kæmpe alene, uden at det havde været muligt for admiral Jens Rodstens skibe at komme den til undsætning, var imidlertid ganske uberettiget. Naturligvis vakte den ved hele sin ubeherskede form stor harme i den danske flåde, hvor misstemningen mod den hollandske allierede efterhånden voksede sig så stærk, at admiralitetet i 1677 så sig nødsaget til at nedsætte en krigsret, der skulle dømme i striden mellem Rodsten og Almonde.

Krigsretten, der havde rigsadmiral Henrik Bjelke til præsident, og som iøvrigt bestod af Niels Juel, Cornelis van Tromp og Albert Guldensparre, fik først forelagt „Schoutbynacht Almondes indgivne skriftlige Attest under sin Haand den 20. Oktober 1677, hvorudi han beskylder Admiralen (Jens Rodsten) for ej at have ladet se sin skyldige Pligt udi Søslaget, som stod den 26. Maj 1676, og vidner sig at have set, der han anden Gang var passeret Fjenden under Læ, Admiral Jens Rodsten omtrent en Mil udi Læ Nordvest for Fjenden, og at han med det meste af sin Eskadre da holdt samme Tid af for Fjenden, hvilket saaledes encouragerede Fjenden, at de strax gik løs paa Hans kongelige M. Flaade“.

Det var jo en såre alvorlig anklage for fejghed, Almonde her rettede mod den brave Jens Rodsten, men denne gav omgående svar på tiltale, hvad der tydeligt fremgår af forhørets videre gang: „Saadan Hr. Schoutbynacht van Almonde og Officerers Angivelse at gjendrive fremstod Hr. Admiralen selv, og mundtlig udsagde, at aldrig skulde Nogen ham overbevise at have gjort Noget imod hans Ed og Pligt til hans Konges og Herres Tjenestes Forretning og Fjendens Afbræk, langt mindre hvis hannem falskeligen paa-

lægges," hvorfor Rodsten krævede, at søfiskalen kaptajn Blens, der havde overværet slaget, „maatte producere sin Journal samme Tid holdet som og skeede, og da lydelig blev læst“, og hvoraf det tydeligt fremgik, at bramstangen på Rodstens flagskib under kampens anden fase var blevet skudt ned, „saaledes at det ej kunde være muligt, at merbemeldte Admiral Rodsten skulde efter Angivelse være veget for Fjenden, men snarere at han continuerligt bivaanede Bataillen, og ej havde holdt af for Fjenden, førend den ganske kongelige Flaade tillige med de hollandske Auxiliærskibe tilsammen holdt af“.

Meget blev der altså ikke tilbage af Almondes graverende anklager, og resultatet af den høje krigsrets overvejelser blev da også en pure frikendelse af admiral Rodsten, en afgørelse, som Almonde loyalt bøjede sig for, „og til Forligelsesmaals Tegn gave de to Admiraler hinanden Hænder, og lovede at tjene hinanden, hvor fornøden gjøres, inden- og uden-Lands og berettede Schoutbynachten til Overflod, at han om Admiralen intet andet vidste end ærligt. Og paa det Sagen ej videre skulde rippes, blev hvis Papirer og Dokumenter, som i Sagen er fremvist for Admiralitetet tilligemed den overleverede Memorial til Hans kongelige Majestæt Sagen angaaende udi begge Parternes Overværelse sønderreven og forbrændt“.

Slaget her ved Bornholm i de sidste majdage i 1676 var altså uafgjort. Alligevel fik det indadtil i den danske flåde en stor og afgørende betydning, fordi Niels Juel gennem sin ledelse både under selve slaget og senere under tilbagoget havde vist, at han til bunds mestrede at føre en flåde under såre vanskelige forhold, hvad der i høj grad styrkede moralen blandt hans folk og gav dem den nødvendige selvtillid og også, hvad der var ligeså vigtigt, den nødvendige tillid til den mand, der skulle føre dem.

„De første Vendinger i Krigene ere som oftest de, der bestemmer Lykken eller Ulykken i de følgende,“ skriver en gammel militærforfatter. „Vindes de første Angreb, bliver Krigsfolket modig, Modet giver Styrke, og Styrken under klog Anførsel vinder igjennem.“ De kommende begivenheder på søen i denne krig viste det rigtige i hin gamle, eviggyldige læresætning. For i dette, det første større sammenstød med den overlegne fjende, fik de danske besætninger takket være først og fremmest Niels Juels dygtige

ledelse en klar forståelse af, at de var modstanderne mere end jævnbyrdige, og at de med tryghed kunne imødesee kommende sammenstød i bevidstheden om, at svenskerne behøvede man ikke at være særlig bange for.

Svenskerne, der havde ladet en så enestående chance til at sætte en stor del af den fjendtlige flåde ud af spillet glide sig af hænde, var selvfølgelig ikke helt tilfredse med slagets udfald trods alle takkefester og al den megen skyden victorie. „Løverdagen den 27. Maj var General-Admiral Creutz udi Land hos Kongen af Sverige og klagede, at Admiral Boye, Admiral Bergh og andre Kapitajner ikke havde gjort deres Devoir. Hs. Majestæt talte disse Anklagede haardeligen til, dog pardonnerede han dem denne Gang med Formaning og Trusel, at de herefter skulde fægte bedre.“

Knap en uge senere, den 1. juni, viste det sig imidlertid, at denne kongelige formaning ikke havde virket synderligt.

I det samme krigsråd, hvor kong Karl „talte sine forsømmelige Søofficerer haardeligen til“, diskuterede man også muligheden for at angribe Niels Juel, mens han lå med sine skibe ved Falsterbo og slikkede sårene efter slaget. En del af de danske skibe måtte efter svensk opfattelse være ret stærkt havarerede, og der skulle derfor være en chance for at slå hårdt til, mens Niels Juel endnu ikke havde fået forstærkninger og således stadig var svenskeflåden underlegen. Kun en af de svenske eskadrechefer, den fremragende admiral Clas Ugglå, der i modsætning til selveste generaladmiralen Lorenz Creutz var uddannet som søkriger, advarede mod så dumdrigtig en plan og sagde: „Eders Majestæt! Fjenden ligger der udi sin større Fordel indenfor de Sandbanker og venter uden Tvivl hastig Secours fra København. Dér ved de alle Kaasene ligesom deres a-b-c, men vi vide ganske intet om dem. Mit Raad er, at vi gaar op under Sverigs Side og fortøver der Fjenden, og om saa var, at vi udi Slaget bleve ulykkelige, da kan vi jo retirere os indenfor Skærene.“

Clas Ugglå havde ret i, at Niels Juel kunne vente hastig secours, for allerede dagen efter slaget ved Bornholm tonede en større eskadre bestående af ni danske og hollandske orlogsskibe op på ankerpladsen ved Falsterbo og sluttede sig til Niels Juels arrede veteraner. Men selv skulle han ikke få lov til at føre kommandoen over denne nu mægtige flåde. Allerede samme eftermiddag kom

den nysudnævnte generaladmiral, hollænderen Cornelis van Tromp, brusende med sit skib ned til flåden og overtog kommandoen over de samlede søstridskræfter, mens hundreder af skibskanoner tordnende sendte deres hilsen til flådens nye chef udover søen.

For Niels Juel må kanonernes dumpe drøn hin eftermiddag i maj have lydt som en sidste afskedssalut til alle de mange strålende drømme, han havde drømt i årene, der var svundet.

VI. ØLAND.

Allerede den 22. maj, mens Niels Juel endnu lå og holdt gående med sin flåde under Bornholm og ventede på, at svenskerne skulle vise sig, modtog han kongens ordre om, at admiral Tromp skulle overtage den øverste kommando over den samlede flåde. Den kongelige ordre, der i hvert fald foreløbigt skrinlagde alle Niels Juels håb, lød som følger: „Kongen forsikrer Admiral Niels Juel om bestandig kongelig Naade i Henseende til hans beviste tro Tjeneste, men tilmelder, at General-Admiral Cornelis Tromp skal kommandere Flaaden i Østersøen en Chef.“

Budskabet kom ikke uventet for Niels Juel, men så længe Tromps ansættelse ikke havde været officielt bekendtgjort, havde der dog været en chance for, at det hele ville løbe ud i sandet, og han har utvivlsomt til det sidste håbet, at forhandlingerne mellem kongen og den hollandske admiral ville blive resultatløse. De var faktisk også en gang ved at bryde sammen på grund af de store krav, Tromp stillede; men den 22. maj stod Niels Juel i sin kahyt om bord paa Churprinsen med det kongelige budskab i sine hænder, der, som det syntes, for stedse skulle slå bom for alle hans ønsker og drømme.

Han var skuffet, bittert skuffet, og i sin harme over tilsidesættelsen skrev han et brev til rigsadmiralen Henrik Bjelke, et brev, der i al sin dybe menneskelighed tegner et smukt billede af den adelsmand, der ydmyget og vraget alligevel ikke glemmer pligterne mod fædrelandet.

„Som jeg ser af den Kopi, Eders Excellence mig haver tilskikket,“ skrev Niels Juel, „at Hans Majestæt allernaadigst haver antaget Tromp for General Admiral og at kommandere Flaaden i Østersøen, saa vil jeg ikke ønske højere end det kunde henstrække til Hans kgl. Majestæts Tjeneste. Men jeg havde dog bleven i den

Forhaabning, at jeg for en 20 Aars Tjeneste, som jeg nu haver været Admiral, havde været saa lykkelig at avancere noget videre frem, eftersom Eders Excellence vel er vittelig, at jeg aldrig haver skaanet min Hud til Kong. Majestæts Tjeneste, enten i Belejring, Udfald eller anden Occasion i Søen, og alt det jeg haver gjort, haver været i Henseende til Hans Majst. Tjeneste og at erlange Ære mer end Penge. Det Eders Excellence forsikrer mig udi Eders Skrivelse, at jeg haver en naadig Herre, saa maa Eders Excellence forlade sig til, hvis jeg ikke havde den Forhaabning, at Hans Majst. skulde være mig saa naadig, ogsaa engang at avancere mig, skulde jeg ikke begjære at blive en Time, men forhaaber, at naar det kommer til Action engang, skal jeg lade se den Troskabspligt, som jeg er Hans Majst. skyldig, og gøre lige saa meget som en Anden, der vinder 10 Gange saa mange Penge som jeg. Ellers formoder jeg, at Eders Excellence hos Hans kgl. Majst. mig altid paa det Bedste recommenderer, og at Eders Excellence ville forsikre Hs. Majst. altid at skal have en tro Tjener i mig, der ikke skal spare Liv og Blod til hans Majestæts Tjeneste." Både kongen og regeringen var naturligvis ganske klare over, at beslutningen om at ansætte admiral Tromp som den danske flådes øverste chef måtte virke sårende og krænkende for så ærekær og fremragende en mand som Niels Juel. Man søgte da også at sukke den beske pille ind så meget som muligt for at få den til at glide lettere ned. Chefen for krigskancelliet Herman Meier, der var en af kongens mest betroede mænd, og som på denne tid spillede en meget betydelig rolle særlig i krigsvæsenet, skrev således den 23. maj et længere brev til Niels Juel og sluttede med disse ord: „Hr. Admiralen kan være sikker paa, at Hs. kgl. Majst. vil finde hans Comportement meget vel, og at jeg stedse vil søge Lejlighed til at anbefale Hr. Admiralen til Hs. Majst.s Gunst og Venskab.“

Også Christian d. Femte sendte sin forbigåede flådefører nogle trøstens skrivelser, hvoraf den ene var et egenhændigt brev, der på een gang indeholdt en anerkendelse af hans hidtidige virke og en faderlig formaning om at holde fred med den nye overordnede, generaladmiral Tromp.

„Med Eders Comportemenet og Conduite er Jeg hel vel fornøjet hidindtil,“ skrev kongen i dette brev, „og Jeg tvivler ej paa, at I og herefter efterkommer Vores Vilje og søger at holde god Enig-

hed med Tromp, Vores nuværende General-Admiral udi alt som han paa Vores Vegne befalendes vorder og som I til Vores Tjeneste for godt eragter, gaar hannem til Haande med. I maa forsikre Eder, at Jeg i alle Maader skal vide det igen at erkende, og forbliver Jeg Eder med Kongelig Naade og Affektion stedse tilgode."

Den anden skrivelse sendte kongen Niels Juel dagen efter slaget ved Bornholm, og heri står der: „Vor Gunst tilforn, Vi have med sær allernaadigst Fornøjelse og Velbehag fornummet den allerunderdanigste Iver, Troskab og gode Conduite som Du udi den med den svenske Flaade igaar forfaldne Aktion til Vores Tjeneste beteed haver, og ville allernaadigst være betænkt saadant med al kongelig Mildhed at ihukomme, og paa det, om Du Dig med Flaaden herhid forføjede, det ej det Navn skulde have, saasom Vores Flaade sig retirerede og de Svenske Sejren ladet have, da er Vores allernaadigste Vilje og Befaling, at Du der ved Falsterbo Ref, som Du for Anker ligger, endnu fremdeles forbliver, indtil Vi Vores øvrige Orlogsskibe, som her udi nogle Dage have ligget færdige og ikkun efter god Vind forvente, Dig til Secours skikke, og I da med samlet Haand Fjenden ved guddommelig Bistand angribe kunde, men saafremt den fjendtlige Flaade paa Dig ankommer, og Du eragte skulde, at Partiet vilde blive altfor ulige, og at Combat ej uden stor Hazard paa Vores Side afløbe, da er Vi allernaadigst tilfreds, at Du Dig heller hidverts føjer end at Vores Flaade ved en unyttig Bravour skulde sættes i Vove. Vores saavel som de Hollandske Admiraler, Kapitajner og andre Officerer, saa mange som udi denne Occasion deres Troskab og Courage haver ladet tilsyne, haver Du om Vores kongelige Mildhed og Naade iligemaade at forsikre, og at Vi saadant efter enhvers Meriter vederlægge og recompensere ville, derefter Du Dig allerunderdanigst haver at rette, og Vi forbliver Dig med kongelig Gunst og Naade bevaagen. Befalendes Dig Gud."

Denne kongelige tilkendegivelse om stedse gunst og nåde har utvivlsomt i nogen grad dulmet Niels Juels sviende sorg og smerte over den ydmygende forbigåelse. Og hvad formaningen i det første brev om at holde god enighed med Tromp „udi alt som han paa Vores Vegne befalendes vorder“, så tog Niels Juel sig den ad notam, hvad der klart og tydeligt fremgår af et brev, han sendte

kongen den 29. maj, og hvori det hed: „Hvad og Eders Kongl. Majestæt allernaadigst har behaget at formelde om den med Hr. General-Admiral Tromp allernaadigst gjorde Anordning, saa forsikrer jeg allerunderdanigst Eders Kongl. Majestæt, at som mit eneste Øjemærke og Henseende altid haver været, og herefter uforanderlig til min Død være skal til Eders Kongl. Majestæts Tjenestes Befordring, saa skal jeg ej aleeneste derudi, men og alt andet med skyldigste Underdanighed og Respekt vide Eders kgl. Majst. allernaadigste Befaling at efterleve. Ønsker alene den gode Gud, som hidindtil saa underlig Eders kgl. Majst Vaaben haver velsignet, og fremdeles vil bistaa, saa haaber jeg næst Guds Hjælp i Gjærningen at vise, at mig til Eders Tjeneste hverken paa Mod eller Villie skal fattes.“

Det fattede da heller ikke Niels Juel på vilje til at gøre hvad han kunne for at undgå at komme i misforhold til den foretrukne Tromp. I et brev til rigsadmiralen skriver han således: „Som Eders Excellence mig tilskriver, at Hs. Majst. ikke faar nogen Breve fra mig, da ved Eders Excellence, at jeg ikke kan affærdige noget, uden Hr. Generaladmiralens Videnskab, thi ellers skulde det let give en Challusi, som jeg det mest muligt forekommer, paa det Hs. Majst. Tjeneste ikke derudover skulde forsømmes.“ Når forholdet de to fremragende søkrigere imellem alligevel i tiden, der kom, skulle blive spændt udover bristepunktet, må skylden derfor ikke lægges på Niels Juel men på Tromp, der, stor som han ubestrideligt var i sin gerning, ikke kan siges fri for at lide af det, man i vore dage kalder for primadonnanykker.

Cornelis van Tromp var født i det Herrens år 1629 — han var altså Niels Juel jævnaldrende — som søn af en af Hollands mest berømte søkrigere Marten Harpeetzon Tromp, under hvem Niels Juel jo forøvrigt en kort tid havde gjort tjeneste i sin pure ungdom. Han kom selv til søs, da han næsten kun var en dreng, og steg hurtigt gennem graderne takket være sin eminente dygtighed. Allerede i 1665 ser man ham som viceadmiral og eskadrechef under Opdam og som deltager i det store slag ved Lowestoft, hvor Opdam, Københavns undsætter i 1657, faldt.

Tromp blev nu en kort tid som lieutenant-admiral chef for den samlede hollandske flåde, men måtte derpå vige pladsen for Ruyter. Han led altså samme skæbne, som Niels Juel nu led, at

blive vraget; men forskellen i de to mænds karakterer viser sig tydeligst i den måde, hvorpå de hver for sig bar ydmygelsen. Niels Juel, der endda blev forbigået af en fremmed, bøjede sig loyalt for sin konges afgørelse og gjorde alt, hvad der stod i hans magt, for at undgå gnidninger med sin lykkeligere rival, hvorimod Tromp, der var stolt og ærekær indtil overmål, følte sig så krænket over Ruyters ansættelse, at han omgående forlangte sin afsked, skønt hans fædreland Holland var indviklet i en krig på liv og død og trængte til alle sine sønners indsats. Tromp lod sig dog overtale til at overtage posten som eskadrechef under Ruyter. Men allerede året efter blussede stridighederne mellem de to admiraler igen op i lys lue efter slaget ved North Foreland, hvor de gensidigt beskyldte hinanden for ikke at have ydet den påkrævede understøttelse. Sagen blev bragt for krigsretten i Holland, der afskedigede Tromp, fordi han i sit blinde had til Ruyter havde sat fædrelandets interesser på spil. Tromp trak sig derpå tilbage til privatlivet i en årrække, indtil han i 1673, efter at prins Wilhelm af Oranien havde overtaget magten i Holland, som tilhænger af denne blev genindsat i sin tjeneste som hollandsk lieutenant admiral, og som sådan deltog han — forøvrigt atter under Ruyter, med hvem han havde sluttet forlig — i den kommende hollandsk-fransk-engelske søkrig med fremragende dygtighed. Årene, der var gået, havde imidlertid ikke formået at dæmpe hans heftige temperament, og han blev indviklet i svære stridigheder med en anden hollandsk admiral, Sweers, der dog døde, inden krigsretten, der skulle have dømt de to parter imellem, fik sluttet sagen.

Videnom var Tromps navn kendt, og alle vidste, hvad han var værd som søkriger, han selv ikke mindst. Han stillede da også sine fordringer derefter: 8000 rigsdaler ønskede han i gage om året af den danske stat for at træde i dens tjeneste, en svimlende sum dengang og langt større end den gage, som selv hans nærmeste overordnede rigsadmiralen Henrik Bjelke fik, nemlig 5000 rdlr.; Niels Juel fik kun 2250 rdlr. årligt.

Tromp havde allerede en gang tidligere, i 1665, været i København på et officielt besøg, hvor han var blevet „caresseret ved Hoffet, tracteret paa Flaaden og moret med adskillige Divertissementer, Turneringer til Søs samt Sælhundejagter og andet Mere“, og hvor man havde fået rig lejlighed til at stifte bekendtskab med

hans noget anmassende og plumpe fremtræden. Gang på gang var denne faldet selv hans kongelige velynder Prinsen af Oranien for brystet, så at han, da der var tale om at ansætte Tromp i dansk tjeneste, følte sig foranlediget til på forhånd at undskylde hans lidt for uformelle og noget bramfri optræden, idet han overfor den danske gesandt i Haag, Meyercrone, udtalte, at Tromp som hollænder var vant til at føre et vist frispog, som man ikke måtte tage ham ilde op, for på bunden var han en tapper og trofast mand, der kendte sit metier, og som var meget afholdt af de menige folk.

Stor i dyder og stor i lyder — to ting, der jo forøvrigt så ofte følges ad — var altså den mand, der hin majdag i sommeren 1676 stående på skansen af det gode, danske skib Christianus Quintus under kanonerne dundrende, tordnende salut overtog kommandoen over den stærke dansk-hollandske flåde, der efterhånden var blevet bragt op til at tælle 25 svære linieskibe, 10 lette fregatter, 5 brandere og 6 mindre skibe. Det var en af de kraftigste og bedst udrustede flådestyrker, Danmark havde haft i søen gennem mange, mange år, men på den hvilede også Danmarks fremtidshåb, for hele krigens gang ville bero på, hvem lykken ville smile til ude på søen.

Tre dage efter at Tromp havde overtaget sin kommando, gav han signal for letning, og snart efter var hele armadaen under sejl østerover for efter kongens ordre at opsøge svenskeflåden, slå den afgørende og derefter alarmere Stockholm „ved forstilte Landgange“. Svenskerne skulle bringes i vildrede med, hvor man egentlig havde påtænkt at gøre invasion i Skaane, idet man fra dansk side dette år havde bestemt sig til at gøre endnu et storstilet forsøg på at tilbageerobre denne gamle danske provins.

Generaladmiral Lorenz Creutz havde som tidligere nævnt efter slaget ved Bornholm lagt sig til ankers ved Ystad. Men da man den 30. maj så de danske skibe for fulde sejl runde Falsterbo Rev, lettede han med hele sin styrke for efter admiral Clas Ugglas råd at søge længere østerover mod Øland og muligvis tage et slag her, hvor han ville være langt nærmere Stockholm, og hvor han havde større chancer for at kunne bjerge eventuelle havarister hjem til havn efter den kamp, alt tydede på var uundgåelig.

Det trak op til uvejr. Tunge, sorte skyer tårnede sig op over

horisonten og jog af sted nordostover, pisket af en opfriskende sydvestlig kuling, der henimod aften voksede til en halv storm. Begge de to stærke flåder halsede mod øst under så stor sejlføring, som det mere og mere overhandige vejr tillod. Tromp søgte ihærdigt at nå op og få fat i svenskerne, men da mørket faldt på, tabte han følingen med dem, fordi de holdt en nordligere kurs. Da det atter gryede ad dag, var alle de svenske sejl forsvundet, og der var ikke andet at se end de skumbræmmede søer, der brød med dundrende brag ind over skibssiderne og sendte kaskader af søsprøjt over dækkene.

Tromp gav dog ikke op af den grund, men sendte sine hurtige fregatter af sted forud for de mere tungtsejlende linieskibe, og det lykkedes da også at få bid i fjenden igen den 1. juni, så jagten kunne fortsættes.

Det blæste stadig lige stift med svære byger, der kom farende hujende henover vandet. Det blev en såre spændende kapsejls mellem de to flåder. Nogle af de svenske skibe førte trods vejret så svære sejl, at de sejlede deres mærsestænger og mærseræer over bord under de hidsige forsøg på at slippe bort fra danskerne, der langsomt men sikkert halede nærmere og nærmere ind på dem. Da det snart efter lykkedes Niels Juel takket være hans store sømandsskab og hans intime kendskab til farvandene deroppe nær Øland at knibe tæt til øens nordspids, mens Lorenz Creutz stod længere ud fra land for ikke at rende på grund, kunde hele den dansk-hollandske flåde vinde op til luvart af svenskerne. Dermed brast alle den svenske admirals håb om at undgå kampen.

Terningerne var kastede, og snart efter kunne kanonerne tage ordet og spille op til dans. Den vilde jagt over den oprørte sø havde imidlertid bevirket, at begge flåderne var kommet noget i orden, så skibene sejlede mere eller mindre spredt og ikke som normalt i en tætsluttet kampformation. Da den ene svenske eskadrechef, Clas Ugglå, så, at nogle af de bedst sejlede danske skibe var kommet noget forud for de øvrige, stod det ham klart, at han ved en hurtig manøvre måtte kunne afskære dem fra deres frænder og gøre det af med dem, inden de kunne få hjælp.

Han anmodede derfor sin høje foresatte, admiral Creutz, om tilladelse til at stagvende med sin eskadre, så han kunne nå op at angribe de til luvart liggende danske skibe. Han fik da også

omgående tilladelsen, men knapt var han begyndt på manøvreren, før Lorenz Creutz gav ordre til, at hele den øvrige flåde skulle vende, og viste selv vejen ved at luffe op med sit flagskib for at komme igennem vinden.

Få minutter senere ramte en frygtelig katastrofe imidlertid det stolte svenske lineskib. Det blæste en halv storm, da flåderne mødtes her ved Øland, og netop som Stora Kronan var kommet igennem vinden, hamrede en hujende byge hen over farvandet. Skibet krængede over på siden, og hele den grønne Østersø strømmede i fossende kaskader ind gennem de åbne kanonporte, som Lorenz Creutz havde glemt at give ordre til at lukke før vendingen. Et par af officererne sprang til og søgte at redde skibet ved at hugge store mærsfald los for at tage sejlpresset af, så skibet kunne rettes op igen, men deres heroiske dåd var forgæves. Et øjeblik efter kæntrede Stora Kronan over på bagbords side, og samtidig gik der ild i den styrbords side, der flammede op som et luende, blussende bål. Med en forrygende fart forplantede ilden sig over skibet og nåede snart efter krudtmagasinet. En rødgylden, flakkende ildsøjle sprang svøbt i en kvælende sort røg op mod himlens jagende skyer fulgt af et drønende brag, der rungende rullede hen over kamppladsen. Og da røgen trak væk, var der kun nogle forbrændte vragester tilbage af Sveriges stolthed, Stora Kronan. Af de omtrent 840 mand, der havde udgjort dets besætning, lykkedes det kun tililende skibe og fartøjer at redde 40 mand, mens resten, deriblandt selveste generaladmiralen, gik med ned i dybet.

Clas Ugglå kom brusende med sit skib Svärdet klos i læ af Stora Kronan, da ulykken indtraf, og måtte straks bakke sejlene om og stoppe farten for ikke at løbe op i vraget. Denne manøvre fremkaldte i forbindelse med flagskibets undergang stor forvirring i hele den svenske flåde. Nogle af skibene stagvendte og optog kampen med de danske, mens andre fuldstændig opgav ævred og søgte at redde sig ind bag den skærmende skærgård. Forvirringen i den svenske flåde kom Tromp og hans mænd særdeles vel tilpas, og han lod straks sine skibe holde af for vinden og angribe fjenden paa klos hold. Det gjaldt jo om så hurtigt som muligt at udnytte denne enestående chance, som lykken — og den svenske admirals manglende søkyndighed — havde kastet i den danske turban. Både Tromp og Niels Juel gav sig i lag med Clas Ugglås flagskib

Sværdet, der imidlertid ikke blev svar skyldig; men som Tromp skrev i sin rapport til kongen, „efter at have fægtet rigeligt i 3 Glas (1½ time) havde vi den Lykke at skyde hans Stormast over Bord, hvorpaa han strøg og bad om Quarteer, hvilket han havde fortjent saavel ved sin Tapperhed som ved sit ualmindelige Forsvar“.

Tromp sendte sit fartøj over for at hente den svenske admiral, efter at denne havde overgivet sig; men i samme øjeblik tonede en hollandsk brander frem og lagde sig på siden af Sværdet for at stikke det allerede erobrede skib i brand, „omend han,“ for at bruge Tromps beretning, „vel saa, at den fjendtlige Admiral havde strøget, hvilket vi tilkendegav ham baade ved Signal og ved at raabe til ham“. Skipperen på branderen hverken så eller hørte imidlertid noget i kampens hede og var åbenbart kun bjergtaget af een tanke: at få ødelagt det fjendtlige skib, der lå havareret uden stormast foran ham, så han stak „det herlige Skib med sit kostbare Metalskyts og 650 Sjæle“ i brand. Clas Ugglå forbød sine folk at slukke ilden, og kort efter sprang det i luften med hele sin besætning, af hvilke kun 50 mand, „hvoriblandt der var en Præst“, blev reddet af danskerne og hollænderne.

Efter denne katastrofe brød enhver svensk modstand sammen, og alle de øvrige skibe søgte at redde sig ved en ilsom flugt. Tromp satte signal for at forfølge fjenden af al magt, men det var ikke alle danske eller hollandske skibschefer, der var lige ivrige efter at fortsætte kampen, og det lykkedes de fleste svenske skibe at redde sig ind bag skærene, hvor deres fjender ikke turde følge efter dem. Et af de svenske lineskibe, Äpplet, løb forøvrigt på grund i skærgården og blev vrags, så at de svenskes tab ialt kom til at beløbe sig til fire svære lineskibe og en 3—4000 mand, mens de allieredes tab kun var små.

Hverken Tromp eller Niels Juel var tilfreds med deres skibschefer optræden under slaget. I sin rapport til kongen skriver Tromp således: „Den Ærgrelse og Skam jeg haver over de danske og hollandske Officerers almindelig slette Opførsel i sidste Bataille, har gjort mig uskikket til at gjøre nøjagtig Undersøgelse desangaaende, og ifølge Eders Majestæts Befaling af 23. Juni sidstleden at give udførlig Relation om enhver Opførsel, thi ved at nedsætte en Krigsret derover vilde de fleste Officerer findes skyldige i Fejhed

og Mangel paa Conduite. Jeg har siden denne lykkelige og mirakuleuse Sejr havt en Kaptajn og 2 Brander-Kommandører i Arrest og i Bøjen paa mit Skib, dog af forangaaende Aarsager ikke kunnet nedsætte nogen Ret eller sammenkaldt Krigsret over dem, som jeg ifølge samme vilde minde mig lidet embarraseret ved." Det var hårde ord, den gode Tromp her opvarter med, og efter disse udtalelser skulle man forvente, at han mindst vilde afskedige samtlige chefer i flåden. Han ender dog sin klagesang til kongen med at udtrykke håbet om, „at det ifølge Eders medfødte kongelige Naade og Mildhed" måtte være muligt at „akkordere en almindelig og general Pardon", da de fleste af disse officerer er ærlige folk.

Niels Juel udtalte ogsø, om end ikke så kategorisk, sin skuffelse over sine skibschefers optræden i dette slag. I sin rapport til Henrik Bjelke skriver han således: „Vore Skibe have ingen synderlig Skade faaet, fordi de mest kom dem ikke saa nær, ellers havde det vel gaaet bedre end det gjorde, og skulde de Svenske ikke have bragt saa mange Skibe derfra havde hver gjort, som han bør at gøre."

I en anden rapport til rigsadmiralen vender han atter tilbage til sin harme over, at det ikke var gået bedre i slaget. „Eders Excellence paa det tjenstvilligste forstændiges, at jeg i Dag med en Del af Hans Majst.s Skibe er lykkeligen kommen under Borringholm, og som vi haver havt en haard Vejr, er Gen-Adm. Tromp med de andre Skibe kommen fra os i Søen. Det er ellers Gud være lovet vel med Flaaden og fattes Intet uden Øl og Mad, alt saa som vi ikke haver Tid til at tage noget over. Jeg fornemmer, at de andre Proviantskibe, som er udsikkert, haver Ordre at opsøge os enten under Gulland eller ogsaa i de svenske Skær, saa ved Gud, at det ikke er min Skyld, at vi jo gerne skulde have været i Skærene, eftersom jeg fastelig tror, at vi skulde have jaget de Svenske saadan Feber paa Halsen, at alle de Doctores i Stockholm ikke skulde været gode for at kurere dem i Aar og Dag igen. Vi faar saa have Patience, efterdi det ikke er sket. Jeg haver ligget en fire Dages Tid i Sengen, men dog Gud være lovet er nu op igen og det er intet andet end af Viderværdighed og Fortræd, saa en ærlig Mand maa fortære sit Blod i sit Liv, at man maa se, at vores gode Konges Tjeneste er gaaen i sidste Slag saa slet til. Hvad Skibe de Svenske haver mist, kan jeg ikke fuldkommen skrive, eftersom Flaaden siden ikke haver været

sanket, igaar var en Engelskmand her ombord, som for fire Dage siden var sejlet udaf Skærene, som beretter, at han haver set 22 Skibe indkommen, og at det Skib Rigens Æble i Indløbet var falden omkuld paa en Klippe, saa det er en ond Omen, at de paa en Tid haver mistet Kronen, Sværdet og Æblet."

Det var utvivlsomt et såre ugunstigt varsel til svenskerne, at de, som Niels Juel skriver, i dette slag havde mistet de tre kongelige insignier. Værre var det dog for dem, at Niels Juel også havde ret i, at de havde fået jaget en „alvorlig Feber paa deres Hals“, for det store nederlag, — og et stort nederlag var slaget for de svenske farver, selvom katastrofen altså både efter Tromps og Niels Juels mening kunne og burde have været endnu større, — vakte vild opstandelse og furore overalt i landet. Den 7. juni blev der således skrevet et brev fuldt af jammerklager fra Stockholm til Karl den Elvte: „Fjendens Flaade har for to-tre Dage siden lagt ved Hufvudskær udenfor Ormøn og er nu gaet did tilbage, blot to og en halv Mil fra Dalarøen. Her er stor Consternation. At hazardere en Bataille, før Flaaden er blevet rensat for de letfærdige Kommandører og Officerer, vilde være utilraadeligt for vore. Alt er blottet, der er ikke sørget for noget, ingen Ordre, ingen Metode. Stiger Fjenden i Land med 3000 Mand er der Fare for at Høj og Lav flyr.“

Nederlaget ved Øland sved hårdt til svenskerne, ikke mindst fordi deres flådes moral var blevet så dybt rystet, at skibene overhovedet ikke viste sig udenskærs mere det år, skønt svenskeflåden materielt set var den dansk-hollandske jævnbyrdig. Svenskerne blev liggende inde bag den stockholmske skærgårds klipper og rev og overlod Tromp og Niels Juel det vigtige herredømme over søen uden flere sværds slag.

I Danmark vakte sejren selvsagt stor jubel, og der blev afholdt en lang række strålende takkefester, mens kirkeklokkerne klemte og kimedede over by og land for at højtideligholde den herlige victorie, som flåden havde vundet. Og festerne og jubelen nåede højdepunktet, da Tromp nogen tid senere ankrede op i Køge Bugt med sine sejrige skibe og fik besøg af kongen, der efter at være blevet „tracteret“ som det sig hør og bør om bord i Christianus Quintus, allernådigst skænkede admiralen og hans officerer en kostelig medaille, der var blevet slået i anledning af sejren ved Øland, og som

bar indskriften: Pietas et justitia victoriam coronant — fromhed og retfærdighed kroner sejren.

Det var Cornelis van Tromp, den danske flådes hollandske øverstkommanderende, der vandt slaget ved Øland. Men Niels Juels andel i denne sejr var så stor og betydningsfuld, at navnet Øland fuldtud med rette er blevet mejslet ind på hans prægtige bronzestatue nær hans kære gamle Bremerholm i København sammen med navnene Gotland, Møn og Køge Bugt, og det er også med rette, at hans gravmæle i Holmens Kirkes tyste og stille kapel priser hans lod og del i denne strålende våbendåd i følgende ord:

Du mindes, Øland, der at Søen om dig brændte,
 Og Nordens Flaader du vel fra hinanden kjendte,
 Da Tromp og Juel og Creutz og Uggla sammen brød,
 Saa Himlens Tordenild kom ud af deres Skjød,
 Da Skibet Cronan sprang med Creutz i Luft og Lue
 med meer end tusind Mand. Dog lod ej Uggla kue
 Sin Tapperhed, men bandt med Tromp frimodigt an.
 Men Juel stod ærligt bi, som han var altid van,
 Til Uggla saa sit Sværd, det store Skib at brænde,
 Og fire andre gaa den danske Flok til Hænde.
 saa rømte han udaf den blodiblandte Strand,
 Og Juel han holdt sig her som en fuldkommen Mand.

VII.

SLAGET VED MØN.

Det er jo imidlertid ikke nok at holde takkefester og slå medail-
ler, når man har vundet en sejr. Man må også udnytte sejren, for at
den kan bære varige frugter, og fra dansk side søgte man da også
at smede, mens jernet var varmt. Det betød i dette tilfælde, at man
måtte søge at bruge tiden, mens den svenske flåde lå lammet og
slikkede sårene efter nederlaget ved Øland, til at foretage den så
længe planlagte og hedt ønskede invasion i Skaane.

„Den herlige Victorie,“ skriver Holberg, „Flaaden havde be-
kommet under Admiral Tromp, befordrede ikke lidet Hans Maje-
stæt at gøre Landgang i Skaane. De høje Generals-Personer, saavel-
som andre Officerer og Soldater vare saaledes opmuntrede af den
store Fremgang, de danske Vaaben havde haft, at de med bræn-
dende Attraa begjærede under Hs. Majsts. Anførsel, der søgte igen
at bekomme de forliste Provinser, saa som rette Lemmer af det
danske Rige og forene dem med Danmark igjen, at gaae Fjenden
under Øjnene.“

Store og strålende forhåbninger fulgte den danske hær, da den
den 29. juni dækket af orlogsflåden stod over Sundet og gik i land
lidt syd for Helsingborg, men desværre fulgte lykken ikke de dan-
ske farver. Ganske vist havde kongen og hans høje generals-perso-
ner til at begynde med stor fremgang og kunne trænge langt ind i
landet med hæren, fordi svenskerne trak sig tilbage. Men ved vin-
terens frembrud rykkede de påny ind i Skaane og marcherede frem
mod Lund under idelige kampe med de skaanske partisaner, Snap-
hanerne, der ved stadige angreb søgte at hindre hans fremmarch
så meget som muligt. Den 4. december 1676 tørnede den danske
og den svenske hær sammen i det blodige slag ved Lund, hvor bl. a.
1300 danske bådsmænd, der kun bevæbnet med morgenstjerner og
huggerter blev sat ind mod det svenske rytteri, blev mejet ned til

sidste mand, hvad der kom til at svie hårdt til flåden næste år, da man manglede de nødvendige søfolk til at bemane skibene med.

Slaget ved Lund endte med et nederlag for de danske våben og satte en foreløbig stopper for alle danske drømme om en hurtig tilbageerobring af de skaanske provinser. Praktisk talt hele den danske hær blev ført tilbage over Sundet, og kun Landskrona blev holdt besat, for at man kunne have et brohoved ovre i det forjættede land, hvorfra man kunne sætte det næste års operationer i gang.

Hele vinteren igennem forberedte begge parter sig på at kunne genoptage kampen. Fra dansk side søgte man især at gøre flåden så stærk som overhovedet muligt, fordi man, efter at Danmark havde erklæret Sveriges allierede Frankrig krig, kunne forvente, at også franske orlogsskibe ville vise sig i de nordiske farvande.

Alene kunne Danmark ikke stille de store flådestyrker på benene, der i så tilfælde ville blive brug for, og det blev derfor besluttet at sende Tromp til Holland for at udvirke, at dette land sendte endnu flere skibe herop til hjælp end det foregående år.

Niels Juel og de danske søofficerer, der fylkede sig om ham, så imidlertid ikke med nogen større glæde på, at regeringen så ihærdigt søgte at få endnu flere hollændere herop. Forholdet mellem de to nationer, der skulle samarbejde med hinanden i de danske strømme, var absolut ikke blevet hjerteligere i det svundne år, end det tidligere havde været. Tværtimod må man sige. Rivningerne mellem dem var blevet heftigere og heftigere, fremkaldt ikke mindst af hollændernes stridsprovokerende optræden. Med rette eller med urette anså de nemlig dengang sig selv for at være søens herrefolk, der kunne tillade sig at se ned på alle andre søfarende nationer. Danskerne, der dog i dette tilfælde var en slags værter for deres hollandske allierede, følte sig naturligt nok noget brøstholdne over altid at blive behandlet med mere eller mindre åbenlys foragt i deres eget land.

Selv den rolige og absolut loyale Niels Juel så sig i 1676 nødsaget til skriftligt at besvære sig over Tromp og hans hollændere i en skrivelse til admiralitetet, hvori det hed: „De hollandske Skibe holde sig tilbage og passe, at de Danske komme i den største Hede, thi Skibskaptajnerne have fra Admiraliteterne i Holland en vis aarlig Accord at holde Skibene vedlige med Sejl og Tougværk. De vogte sig da for, at dette ikke spoleres. Desfor uden have de visse

Hvervepenge for deres Matroser, de ville nødigt sætte disse i Vove. Ja, de have endog en Belønning i Vente, naar de bringe deres Skibe hjem til deres Rhedere eller Byerne i Holland saa lidt beskadigede som muligt. Hertil kommer endnu Hollændernes slette Kost, grove Behandling og Foragt imod de danske Officerer og Søfolk, fordi de ikke altid haver været paa saa lange Sørejser som en Deel af de Hollandske, skjönt de dog ret godt kunne forstaa at sejle i vore Farvande, hvor vi dog skulle møde vores Fjende."

Det nye år, 1677, skulle hurtigt vise, at Niels Juel havde ret i, at de danske søfolk ret godt forstod at sejle — og sejre — i de danske farvande, „hvor de skulle møde deres Fjender."

Tromp afrejste imidlertid efter regeringens ønske i begyndelsen af februar 1677 for over Hamborg at begive sig til Holland. I hans fravær måtte Niels Juel så også varetage hans forretninger som flådens chef, samtidig med at han passede sit eget embede som Holmens admiral; på hans skuldre kom således det hele og fulde ansvar for flådens udrustning med årets felttog for øje til at hvile.

Vinteren var hård herhjemme i dette år. Særlig i februar måned satte det ind med en næsten arktisk kulde, der frostbandt farvandede og gjorde arbejdet ude på Holmen så godt som umuligt. Først omkring midten af marts måned var søen igen nogenlunde fri for is, så Niels Juel kunne sende nogle fregatter ud i Østersøen som en slags forårsbebudere for at rekognoscere efter fjenden og beskytte danske og hollandske handelsskibe mod de mange svenske kapere, der sværmede over søen på jagt efter bytte. Men selve den danske slagflådes udrustning tog lang tid, hemmet som den havde været af den lange og trange vinter.

Endnu længere tid tog det for Tromp at få sin mission i Holland tilendebragt, og inden han nåede at blive færdig og komme tilbage til Danmark, var der sket store ting heroppe, der havde gjort ham og hans hjælp inderlig overflødig.

Dagene gik og blev til uger og til måneder, og stadig hørte man intet nyt fra Tromp. Derimod hørte den danske regering til sin store ængstelse nyt fra Sverige om, at svenskerne med største iver og ihærdighed søgte at få deres flåde klar. Både i Gøteborg og i Stockholm, de to svenske flådestationer, stod værfterne på gloende pæle for at få arbejdet med udrustningen af skibene fra hånden så hurtigt som muligt, for at de kunne stikke i søen og slå Niels Juels

flåde sønder og sammen, inden Tromp fik forenet sig med den.

Store og afgørende resultater vinkede forude, hvis svenskeflåden kunne nå dette mål. Stettin, der blev belejret af fjenderne, kunne undsættes ad søvejen, og hele den store danske hær, der påny var begyndt at rykke frem i skåne, kunne afskæres og tvinges til kapitulation, hvis de svenske farver kunne spille herre i Øresund.

Alt stod og faldt imidlertid med, at den kostbare tid ikke blev spildt. Den svenske flådechef i Gøteborg, admiral Erik Sjöblad, fik derfor ordre til hurtigst muligt at stå ud fra Gøteborg og søge gennem Store Bælt over til Stockholm for at forene sig med den dér liggende svenske hovedflåde, der næsten var klar med sine forbedelser.

Den 20. maj stod Erik Sjöblad omsider ud med sin flåde, der bestod af 7 linieskibe, 2 fregatter og 2 mindre skibe med ialt 424 kanoner. Selv var han om bord i linieskibet Amarant. Til at begynde med syntes lykken at smile til ham, for han slap heldigt ud fra Gøteborg og ned gennem Kattegat uden at møde danske skibe. Men da han kom til Store Bælt, vendte bladet sig. Det faldt i med stille vejr, så hans skibe ikke kom ud af stedet, men lå og drev flere dage igennem. Dermed gik kostbar tid tabt, og med den håbet om at nå igennem de danske farvande uden at blive opdaget.

Nu nåede efterretningen om, at svenske skibe var i Store Bælt, over til København. Og da Sjöblad røbede sig ved at gøre strandhugst på de danske øer, hvor svenskerne stjal kvæg og andre gode ting for at få lidt afveksling i den ensformige saltmadskost om bord, lykkedes det den danske regering at få truffet de nødvendige foranstaltninger til at stoppe hans videre færd mod Stockholm ved at sætte Niels Juel, der var i søen med en eskadre på 10 linieskibe og tre fregatter, på sporet efter ham.

Niels Juel havde hejst sit admiralsflag om bord i det berømte linieskib Christianus Quintus, der var et af den danske flådes største og nyeste skibe, og med så stor hæder havde deltaget i slaget ved Øland året i forvejen under Tromps ledelse. Den 23. maj var han afgået fra København med sin flåde for at ledsage en større dansk transportflåde, der med 4000 mand tropper om bord skulle sejle fra Holsten til Skaane for at forstærke den danske hær.

Det gik imidlertid kun langsomt fremover, og fem dage senere, den 28. maj, var han ikke nået længere end ned til Gedser, hvor

vinden løjede helt af, så han måtte ankre op for ikke at drive østerover med strømmen. Hernede blev han samme dag fundet af en lille galiot, der var blevet sendt ud fra København, og som overbragte ham kongens ordre til ufortøvet at opsøge og slå den svenske eskadre, man havde fået underretning om opererede i de danske farvande.

Niels Juel var ikke sen til at følge denne kongelige ordre og gav straks sine skibe signal til at lette og gå sejl. Det var sikkert med en dyb og inderlig lettelse, Niels Juel gav dette signal, for her var endelig den så længe og så hedt ønskede chance for „en lykkelig Rencontre“ med fjenden. Nu fik han omsider lejlighed til at vise de høje „Betjente“ i København, storkansleren Frederik Ahlefeldt, rigsadmiralen Henrik Bjelke og hofmarskallen Joh Christoph von Korbitz, der stedse havde været hans bedste fortalere hos kongen, at han var deres tillid voksen.

Kort før skibene lettede, kaldte han sine skibschefer over til krigsråd i Christianus Quintus for at sætte dem ind i sagerne, så de allesammen var klar over, hvordan landet lå. Samtidig pålagde han hver af dem at gøre sit yderste for at tilintetgøre de fjendtlige skibe i det ventede slag, og da krigsrådet var forbi, satte alle skibe, hvad der kunne sættes af sejl, og for en svag sommerbrise gled flåden langsomt sydover.

Jagten på admiral Erik Sjöblad var gået ind.

Vejr og vind artede sig til at begynde med ikke særligt gunstigt for det danske „Forehavende“. Det var stadigvæk næsten stille, og den lette brise kunne ikke fylde de hvide sejl, der hang slappe ned fra ræerne og kun fyldtes nu og da, når en lille kattepote kom krybende frem over vandet med et ganske svagt vindpust i følge. Det var ikke netop det vejr, Niels Juel helst ville have i dette øjeblik, da hans hedeste ønske var at komme i kast med svenskerne så hurtigt som muligt. For jo længere tid der gik, desto større chancer ville Sjöblad have for at slippe bort fra ham.

Men vejrguderne forbarmede sig ikke over den danske admiral, der utålmodigt vandrede op og ned ad skansen på Christianus Quintus, ivrigt spejdende ud mod den fjerne horisont for at se, om der dog ikke skulle vise sig blot den mindste antydning af kommende kulingstider derude. Der kom imidlertid ikke mere vind af den grund, og først den 31. maj fik man øje på Sjöblads skibe, der

lå til ankers i Kadetrenden nord for Warnemünde. Det vindstille, der havde beredt Niels Juel så mange ængstelige stunder, havde på den anden side også bundet svenskerne til uvirksomhed, så de ikke kunne komme videre på deres færd mod Sveriges kyster, men var blevet liggende for at vente på bedre tider

Der blæste en ganske svag nordvestlig brise, da svenskerne så de danske sejl dukke frem, men Sjöblad bestemte sig foreløbigt til at blive liggende for at se, hvordan situationen ville udvikle sig. Danskerne lå i læ af ham og havde ovenikøbet strømmen imod sig, og det ville vare en rum tid, inden de nåede ind på skudhold. Men uheldigvis for ham sprang vinden kort efter om i sydvest, hvorved danskerne kom til luvart. Nu var der ikke længere nogen tid at give væk, hvis han ønskede at undgå at komme i kamp med sin overlegne modstander, for med syv lineskibe mod ti havde han ingen chancer for sejr. Han lettede derfor med det samme og søgte at undkomme mod nordøst, mens der endnu var lejlighed dertil.

Det lykkedes ham imidlertid ikke at undslippe den tunge skæbne, der ventede ham. Så snart Niels Juel så, at svenskerne var lettet, satte han signal til sine skibe om at gøre deres bedste for at jage dem, og viste selv vejen ved at sætte alle de sejl, der overhovedet kunne sættes på Christianus Quintus; nu gjaldt det om at være hurtig i vendingen, hvis man ikke skulle se byttet, man var ude efter, forsvinde østerude. Det battede dog ikke ret meget med alle de mange hvide sejl, der prangede fra det danske lineskib. Vinden var stadig lige løj, afstanden til de vigende svenskere blev stadig ikke mindre, og man nåede stadig ikke ind på skudhold. Niels Juel gav derfor ordre til at sætte de fartøjer, man rådede over, i vandet, for at de kunne hjælpe til at bugsere det svære lineskib frem.

Det skulle blive en lang og trang rotur for folkene hin sommervarme, stille majdag; men de sled og asede med glæde i deres tunge asketræsårer, for det var jo deres egen „gode, gamle Ridder Niels“, der bød det, og ham ofrede de gerne alt for. Thi de havde den dybe tro og tillid til ham, der får mænd til at gå gennem ild og vand om fornødent.

Time gik efter time i denne næsten endeløse jagt på svenskerne, der også havde sat deres fartøjer ud i et forsøg på at beholde det forspring, de havde, da jagten begyndte. Men alle deres anstrengelser viste sig at være forgæves, og omtrent kl. fem nåede det

første danske skib, det letløbende linieskib Enigheden, der havde den dristige og dygtige kaptajn Andreas Dreyer som chef, op på siden af det agterste svenske skib Wrangells Pallats og åbnede ilden mod det. Fem Timer igennem hamrede de to skibe løs mod hinanden i en hidsig fægtning, før den svenske kaptajn fik nok af legen og strøg flag og vimpel som tegn på, at han overgav sig.

Mørket, der var faldet på, afbrød foreløbig kampen med de andre svenske skibe; men natten igennem fortsatte Niels Juel og hans mænd forfølgelsen af de vigende fjender, og da dagen påny brød frem den 1. juni, gik vinden om i nordost, så danskerne fik den gunstige position til luvart af fjenden. Niels Juel, der som sædvanlig lå i spidsen og langt forud for de øvrige danske skibe, kastede sig over de agterste svenskere og trakterede dem livligt med lag efter lag. I lang tid måtte han kæmpe alene mod overmagten, men omsider nåede et par af de andre danske skibe op, så de kunne understøtte deres admiral, og det lykkedes hurtigt at tvinge tre svenske skibe til at stryge flaget og overgive sig. Det ene af dem, Calmar Castel, var dog så ødelagt, at det måtte sættes på grund, fordi chefen havde affyret alle sine kanoner ned gennem dækket og bunden af skibet. Da han blev klar over, at skibet var fortabt, ville han hellere selv ødelægge det end se det falde uskadt i fjendens hænder.

Admiral Sjöblad søgte imidlertid stadig at undslippe med resterne af sin allerede hårdt medtagne styrke uden at gøre noget forsøg på at blande sig i kampen og komme sine betrængte skibe til hjælp. Han håbede, at Niels Juel ville få så meget at gøre med dem, at det i det mindste ville lykkes ham at redde de øvrige fra undergangen, så han kunne bringe dem i sikkerhed til Sverige. Men også dette håb brast for den ulykkelige svenske admiral. Da Niels Juel blev klar over, at Sjöblads flagskib, Amarant, var ved at slippe bort fra kamppladsen, overlod han den videre behandling af de allerede tagne svenske skibe til et par mindre danske skibe og satte selv resolut efter Amarant med Christianus Quintus for også at tvinge det til at overgive sig.

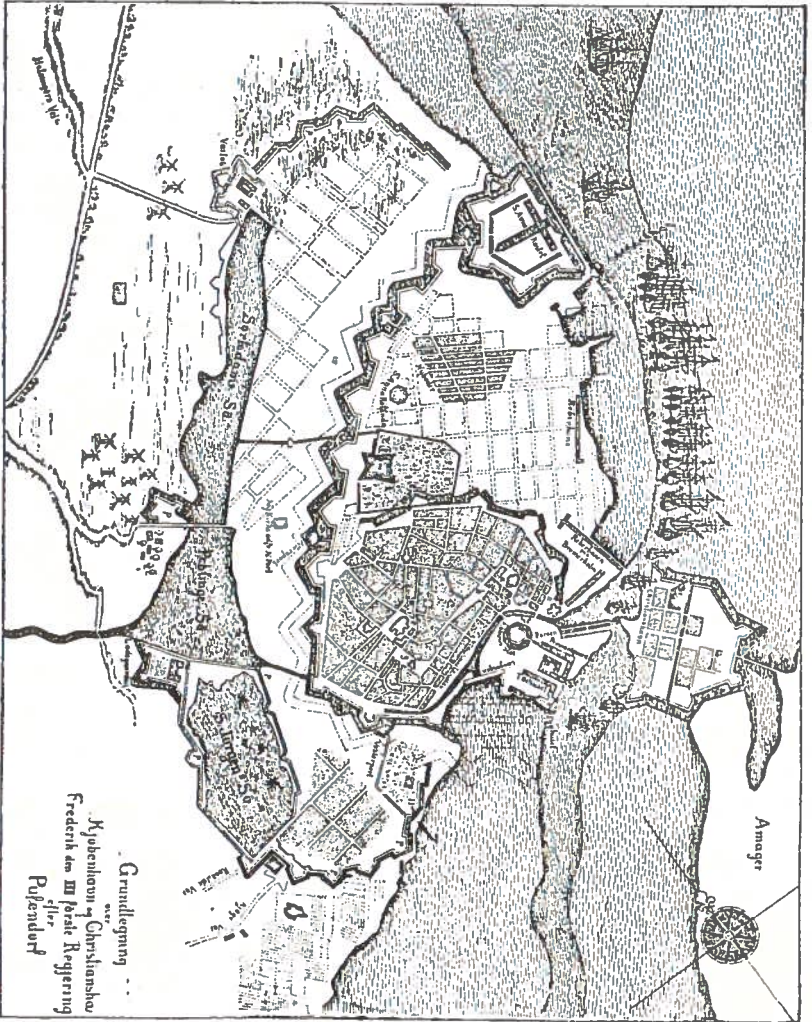
Amarant gav sig dog ikke godvilligt, men bed tappert fra sig. De svenske kanoner sendte det ene lag efter det andet mod Christianus Quintus' stærke egeplanker, men de fik så kraftigt et svar på tiltale, at Sjöblad oppe under Møns hvide klinter opgav videre kamp og

Moes stryger for sin danske modstander.

Jens Juel.

Grundtegning af Kjøbenhavn og Omegningens nye Læstingslinier fra Kristian IV's og Frederik III's Tid.

sætning; også dette skib blev tvunget til at stryge flaget. Dermed strøg sit flag efter tre timers forløb. Niels Juel sendte et fartøj over for at hente sin slagne modstander og gav sig derpå i lag med endnu et svensk skib, der havde søgt at komme sin admiral til undvar det slut med de danske erobringer. Det lykkedes de sidste svenske skibe at undslippe, fordi nogle af de danske skibschefer, trods Niels Juels signaler, ikke lod sig drive til at angribe. Med stor og forståelig harme måtte den danske admiral se det ellers sikre bytte forsvinde østerud bort til sikkerhed bag de svenske skær.

Niels Juels sejr ved Møn var dog stor og overvældende nok endda. Fire skibe mistede svenskerne i dette slag, hvoraf de tre senere, efter at være blevet repareret, kunne indlemmes i den danske flåde, og admiral Sjöblad måtte selv vandre i fangenskab sammen med 1500 af sine mænd. Niels Juel behandlede efter slaget sin fangne modstander med al den respekt, man skylder en tapper omend slagen kriger, og han indbød ham til sin egen kahyt. Da Niels Juel dagen efter slaget fandt Sjöblad om muligt endnu mere nedslået end umiddelbart efter nederlagets bitre time og fik at vide, at grunden dertil var, at svenskeren havde mistet en meget betydelig sum penge i det pure guld, lod han straks denne pengesum eftersøge overalt i skibet og sørgede for, at den blev overgivet til sin rette ejermand.

Sejren ved Møn hin 1. juni 1677 var stor og velfortjent. Der var ingen tvivl om, at den kunne være blevet endnu større og ført til den svenske eskadres fuldkomne ødelæggelse, om alle de danske skibschefer havde fulgt Niels Juels strålende eksempel under kampen i stedet for at holde sig noget for beskedent i baggrunden. En krigsret, der blev nedsat efter slaget, dømte også tre af skibscheferne til pengebøder, mens to hollandske skibschefer blev kaseret. Den ene af dem, Jan de Vogel, blev endda dømt fra livet, men bjergede sin hals ved at flygte fra sit skib, Nellebladet, i en lille jolle.

Sejren fulgtes af nye takkefester i København, og på gravmælet i Holmens Kirke mindes denne smukke våbendåd i følgende digt:

Den kjække Juel fik og Hr. Sjöblad digt i Knibe,
Der han med elleve søprægtig Orlogsskibe
Fra Gothenborg vil med Vindens Yndest gaae

Igjennem Belt, hvor Juel med ti ham passed' paa
Og undfik ham med kartoverfulde Skaale
Af Død og Dræberild. Men Sjöblad stod at maale
Ham Skaalen fuld igjen med Magt og al Forstand.
Men Juel bemestrer ham dog i det stolte Vand.
Selv Sjöblad med sit Skib, der bravt han havde fegtet
Blev fangen. Fem dertil af Flaaden sig bemægted'
Hr. Juel og bragte dem ind i Monarkens Havn
Til hans Søvaabens Roes, sig selv til evigt Navn.

VIII.

KØGE BUGT.

Efterretningen om, at „den kjække Juel havde faaet Hr. Sjöblad digt i Knibe“ nede ved Møn, nåede hurtigt op til København og littede for en stund det knugende tryk, der nagede den danske regering i disse skæbnetunge dage i 1677. Hele foråret og forsommeren havde frygten for den svenske flåde redet de „høje Betjente“ som en mare, fordi man stadigvæk ikke fik det fjerneste livstegn fra Tromp nede i Holland. Mens man altså ikke anede, når den hollandske flåde, som man så hen til som Danmarks eneste frelse, ville være klar til afsejling nordpå, indløb der gang på gang alarmerende meddelelser om de svenske forbedelser, der efter alt at dømme skred hurtigt frem.

Niels Juels sejr ved Møn kom som et lyspunkt i disse mørke tider. Med sejren var den overhængende fare for en forening af de to svenske flådestyrker, der tilsammen ville have været den danske flåde langt overlegen, lykkeligt afværget, og der blev tid til at trække vejret lidt igen, mens man ventede på Tromp. Det kunne vel ikke vare så mange dage, før der kom nyt fra ham, og kunne man, som Niels Juel havde gjort det ved Møn, få bremset svenskerne, ville megen kostbar tid være vundet.

Men dagene kom og dagene gik, og der spurgtes stadig intet nyt fra Holland. Lidt efter lidt forsvandt det lyse, forhåbningsfulde indtryk, sejren den 1. juni havde fremkaldt, og gav plads for en stedse voksende nervøsitet i København, hvor man ængsteligt skævede østover mod de sorte, truende uvejrsskyer, der var ved at trække op over horisonten. Ville den svenske storm bryde løs, inden hjælpen sydfra nåede op, var det store spørgsmål, der optog „de høje Betjente“s tanker. Og hvad ville der i så tilfælde blive af Niels Juels flåde? Det var ikke mindst dens skæbne, dages bekyrninger samlede sig om, hvad der resulterede i, at den ene in-

struktion efter den anden blev sendt ned til Niels Juel, der efter sejren ved Møn lå med sine skibe i Køge Bugt. Omkvædet på alle disse mange instruktioner var bestandig de samme indtrængende formaninger om at holde flåden samlet og ikke indlade sig på alt for vovelige foretagender, men retirere ad Dragør til, hvis han mødte overlegne svenske Styrker, thi før Tromps ankomst „bør intet hazarderes“.

Endelig kom der lidt over midten af juni bud og brevskab om, at Tromp var afsejlet med en stor flåde; men denne glædelige efterretning blev hurtigt opvejet ved, at der samtidig indløb sikre meddelelser om, at også den svenske hovedflåde nu omsider var færdig med sin udrustning, og at den den 15. juni under megen festivitas var stået ud fra Stockholm mod de danske strømme.

Nu steg spændingen i København til bristepunktet, for alle følte, at afgørelsens skæbnesvangre time nærmede sig med stærke skridt. Mange dage kunne det ikke vare, før svenskeflåden optrådte i de danske vande, og hvis den nåede at komme før Tromp, ville resultatet uden al tvivl blive, at det danske flag blev fejlet bort fra havet. Herredømmet til søs, hvoraf alt afgang, ville glide over i svenskerne hænder, og dermed var krigen tabt. Hele den danske hær, der i mellemtiden påny var ført til Landskrona, hvorfra den var begyndt at rykke ned mod Malmø, ville blive afskåret fra Sjælland, hvis svenskerne blev herrer i Øresund. Så kunne den ikke få sine nødvendige forsyninger og forstærkninger ført over til krigsskuepladsen, og selv den største optimist måtte indrømme, at et dansk nederlag var uundgåeligt.

Inde på Bremerholmen arbejdedes der med feberagtig hast dag og nat på at få så mange skibe som muligt søklare, for at de kunne sendes til Niels Juel, der stadig lå nede i Køge Bugt. Samtidig blev andre skibe, der krydsede i Kattegat og Skagerak, kaldt tilbage og dirigeret sydpå, og omkring 20. juni rådede Niels Juel da over en stærk og slagkraftig flåde på ikke mindre end 19 svære lineskibe, 6 fregatter, 3 brandere og 8 små galioter. Han havde stadig sit flag vajende om bord i Christianus Quintus, hans gamle kampfælle kaptajn Beesemacher var flagkaptajn og nærmeste medarbejder, mens han som eskadrechef havde de to danske admiraler brødrene Markvor og Jens Rodsten om bord i henholdsvis Anna Sophia og Tre Kroner.

Det var en ren dansk flåde, Niels Juel havde under sin kommando. Der var intet urovækkende fremmed element i den. Alle skibene sejlede under Dannebrog's rødhvide farver, og intet steds så man Hollands Tricolore vaje fra mastetoppen, hvad der utvivlsomt netop var efter Niels Juels hjerte. Ingen havde som han gennem årene kæmpet en hård og bitter strid for, at dansk skulle komme til sin ret i orlogsflåden, så den udenlandske islæt kunne undgås.

Nu havde han omsider en ren dansk flåde under sin kommando, og nu skulle det vise sig, om han havde haft ret i sin tro på, at den danske søkriger var ligeså god som den hollandske. Den månedlange ventetid i Køge Bugt benyttede han til at dygtiggøre sine skibschefer og sine besætninger gennem stadige manøvrer og evolutioner, ikke mindst gennem en ihærdig kanoneksercits, for at alle fra den højeste til den laveste kunne møde til kampen så veluddannet som overhovedet muligt.

Det var ikke svenskeflådens mulige tilsynekomst på arenaen, der i disse bevægede junidage i 1677 skaffede Niels Juel de største bekymringer, men derimod de svigtende forsyninger fra København til flådens underhold. Det kneb stærkt for admiralitetet at skaffe de store mængder ammunition, sejl, tovværk, tømmer, proviant, og hvad en flåde ellers skal bruge. Det er jo ikke småting en lille svømmende by på 6000 sjæle kan sætte til livs om dagen, både af mad og drikke og andre gode sager. Ikke mindst manglen på krudt foruroligede Niels Juel. Han tordnede og lynede mod de skibschefer, der under øvelserne ødslede med det dyrebare krudt, og i et brev til rigsadmiralen Henrik Bjelke fortalte han, hvorledes han havde foreholdt sine chefer alt det frygtelige, der ville vederfares dem, hvis de stadig soldede med ammunitionen, som de hidtil havde gjort det: „Anlangende Kaptajnerne at formane at de ikke langt fra unyttig skulle forklatte Krudt og Lod, ere de for sidste Gang afstraffede og de nu advaret, hvis de igjen saa gør, at de ikke alene skal betale Krudt og Lod men endog vises fra Flaaden som Skelmer.“

Denne alvorlige advarsel synes at have virket efter sin hensigt, for så vidt man kan se af de gamle gulnede papirer, var der ingen af kaptajnerne, der ville lide den tort at blive vist bort fra flåden som en skelm. Muligvis har også truslen om, at de selv skulle betale

den forbrugte ammunition, virket afsvalende på deres ustyrlige lyst til at høre kanonerne knalde.

Imidlertid kom den store svenske flåde nærmere og nærmere, og den danske regerings frygt for at den „paa Grund af den hollandske Auxiliærflaadens lange Udeblivelse skulde intendere at komme her imellem Landene“, blev større og større og mere og mere berettiget. Den 21. juni fik Niels Juel af sine udsendte krydsere at vide, at den svenske flåde var blevet observeret i farvandene omkring Bornholm. Han sendte da, efter at have inspiceret alle sine skibe og fundet besætningerne velkolede og opfyldt af en fortrinlig og kampberedt ånd, en officer til kongen, der befandt sig ved hæren i Skaane, med melding om, at han ville benytte tiden nu, da hans flåde var så god, som den kunne blive, til at møde fjenden i åben sø, inden svenskerne fik trukket flere forstærkninger til sig. Kongen sendte bud tilbage, at han måtte slå til, om omstændighederne var gode, men om muligt skulle han forhale den endelige kamp, indtil hollænderne, som „numere øjeblikkelig ventes“, kunne komme op.

Det var stadig det samme omkvæd: Intet måtte hasarderes, man skulle vente på Tromp. Spørgsmålet var blot, om også svenskerne ville vente på Tromp, hvad der afgjort ikke var videre sandsynligt. Allerede den 28. juni kunne en af de danske fregatter, der havde ligget ude til søs på brandvagt, d. v. s. på patrulje, rapportere, at den havde set svenskerne passere Ystad, så det ville kun være et spørgsmål om ganske ganske få dage, før de viste sig udfør Sjællands kyster. Ved denne alarmerende efterretning lettede Niels Juel fra Stevns, hvor han havde ligget i nogle dage på grund af vindstille, og stod over under Falsterbo. Han regnede med, at fjenden ville komme op med en østlig vind, og i så tilfælde lå han bedst under Falsterbo, hvor han ville have den gunstige luv position og således selv kunne afgøre, om han ønskede at tage mod et slag eller ej.

Den store, længe ventede afgørelsens time kunne ikke være langt borte, men ventetiden inden udløsningen kom hin 1. juli var lang nok endda at komme igennem for Niels Juel. På den ene side vidste han bestemt, at han magtede at føre den flåde, han selv havde øvet op til at kunne præstere det ypperste, frem til sejr og hæder og berømmelse selv mod en overmægtig fjende som den svenske, —

om han blot kunne få lov og lejlighed til at vise det, førend den foretrukne medbejler Cornelis van Tromp nåede frem og overtog kommandoen. På den anden side sagde hans udprægede pligtfølelse, at han burde lytte til de mange advarsler, der lige til det sidste nåede ned til ham fra „de høje Betjente“ i København, om ikke at risikere noget, men blot at trække tiden ud så længe som muligt til undsætningen kom.

Selv var han nok mest stemt for at prøve, hvad „Gud og Lykken vil give“, og den 29. juni skrev han et brev til regeringen i København, hvori han meddelte „at vores Krydsere beretter, at den svenske Flaade er set her i Farvandet, hvor vi med Hans Majest. Flaade er gaaen under Sejl og haver sat os midt i Farvandet mellem Stevns og Falsterbo, hvor vi Fjenden i Læ under Møen haver i Sigte og skal deres Dessein og Ordre være at gaa ind i Bugten til os. Da haver jeg hermed Deres Excell. gode Raad og Betænkende villet fornemme, om vi skal tage den Resolution at gaa paa Fjenden eller om vi skal forvente mere Succurs (flere skibe) eftersom de ere stærkere af Skibe end vi“.

Kongen befandt sig imidlertid ikke i København på dette tidspunkt, men var ovre ved hæren i Skaane, hvor stillingen forøvrigt ikke var særlig gunstig for de danske våben, efter at en dansk Storm på Malmø var blevet slået tilbage nogle dage tidligere med blodige tab for angriberne. Regeringen kunne ikke træffe nogen afgørelse, men nøjedes med at sende Niels Juels broder, den senere så kendte statsmand baron Jens Juel, til ham med de sidste efterretninger om situationen og om den hollandske hjælpeflåde, der omsider var nået ned i nærheden af Sundet. Det skulle således falde i Jens Juels lod at overvære broderens strålende sejr over svenskeflåden den næste dag.

Efterretningen om, at Tromp lå oppe i nærheden af Nakkehoved og Kullen, huede inderst ikke Niels Juel, der utvivlsomt gerne havde set ham bide lidt endnu, til kampen mod svenskerne var overstået. Og det var vel årsagen til, at han ikke holdt af for vinden og trak sig op ad Dragør til, da han den 30. juni hen på eftermiddagen fik øje på den svenske flåde, der for en frisk sydvestlig kuling stod nordpå for fulde sejl fra farvandet omkring Møn, hvor den havde ligget til ankers en dags tid.

Der havde været rigelig tid for Niels Juel til at „retirere ad Sun-

det til", og en mere frygtsom natur havde vel også gjort det, for det var en stærk og stolt flåde, den svenske generaladmiral Henrik Evert Horn nu stævnede nordpå med den 30. juni 1677. Den bestod af 25 svære lineskibe, 11 fregatter, 6 brandere og 12 galioter med ialt 1804 kanoner, mod Niels Juels 19 lineskibe, 6 fregatter og 11 mindre skibe med ialt 1267 kanoner. Horn havde altså 6 store lineskibe og 5 fregatter med ialt næsten 540 kanoner mere end Niels Juel. Hertil kom, at den svenske flåde havde ikke mindre end 12000 mand om bord, hvoraf en stor del dog var soldater, der var bestemt til at gøre landgang på Sjælland, når først danskerne var blevet slået afgørende på søen. Når resultatet af det kommende slag trods denne store overlegenhed alligevel skulle blive så kummerligt for de svenske våben, skyldtes det ikke mindst, at generaladmiral Henrik Horn lige så lidt som sin ulykkelige forgænger Lorenz Creutz var blevet uddannet på søen, som Niels Juel var blevet det. Henrik Horn var soldat og sikkert en dygtig og personlig meget tapper soldat, men han savnede ganske forudsætningerne for at kunne forstå søkringens særegne væsen og dens ejendommeligheder, der nu engang var og er vidt forskellige fra landkrigens. Derfor måtte han komme til kort, og kom også til kort, overfor sin på søen trænedede modstander

Det kom imidlertid ikke til kamp den dag, da tidspunktet var for fremrykket, og hele den lyse sommernat igennem holdt de to flåder gående for små sejl for at afvente dagens frembrud, inden de lod kanonerne tage ordet. Næste morgen ved 4-tiden lå de da begge med kurs vestover ind mod land en god sømil eller små to kilometer fra hinanden, men uden for skudafstand, da kanonerne dengang kun rakte omkring en kilometer. Det blæste en ret kraftig sydvestlig kuling, hvad der straks gav svenskerne en betydelig fordel, fordi de lå til luvart og således havde i deres hænder at kunne begynde slaget.

En del af de danske skibe under admiral Markvor Rodstens kommando var i nattens løb drevet noget ad læ til; men Niels Juel holdt ikke af med de øvrige skibe for at komme nærmere til dem, fordi han ikke ønskede, at svenskerne skulle tro, han var ved at trække sig tilbage uden den kamp, som det netop var hans hedeste ønske at få i gang.

Han kneb tværtimod endnu tættere til vinden for at komme så

nær til svenskerne som muligt, og da Horn ikke gjorde mine til at ville indlede en almindelig kanonade, skød Christianus Quintus det danske løsen, tre drønende kanonskud, som tegn på, at danskerne i hvert fald var rede til kamp nu.

Med disse tre rungende skud indleddes det berømte slag i Køge Bugt den 1. juli 1677, et slag, der skulle blive af afgørende betydning for Danmarks videre skæbne. Knappt var bulderet fra det sidste skud ebbet ud, før kanonerne på begge sider begyndte at spille op til den makabre dans over Codans bølger, og snart efter bølgede den blåhvide krudtrøg som tunge tågetæpper over kamppladsen. Svenskerne prøvede på at udnytte denne kunstige dis, der lå mellem kamplinierne, til at sende tre brandere fyldt med beg og tjære og andre brændbare ting over mod Niels Juels flagskib for om muligt at få det stukket i brand. Men alle deres anstrengelser var forgæves, da anslaget blev opdaget i så god tid, at man fra dansk side kunne nå at slæbe de tre fartøjer af vejen bort fra den danske linie, og de brændte alle tre op uden at gøre den tilsigtede skade.

Langsomt gled de to lange rækker af lineskibe under heftig skydning vestover ind mod Stevns, hvis bratte klinter til at begynde med kun anedes som blå skyer, der svømmede på den fjerne horisont. Lidt efter lidt ligesom voksede landet op over den blågrønne sø, og da flåderne var kommet så tæt under klinten, at man tydeligt kunne skelne de grønne træer og buske, der kronede de gulgrå skrænter, drejede Niels Juel noget nordover. Det gjorde han dels for at komme nærmere til Markvor Rodstens skibe, der ligeledes holdt ind mod land noget i læ, og dels for at lokke svenskerne, som ikke kendte farvandene tæt under land særlig godt, ind over en grund, Kalkgrunden, der ligger et stykke ude til søs nordost for Stevns Klint.

De snævre og grundede farvande, der kranser Danmarks 527 øer, har altid været vore bedste og mest trofaste forbundsfæller i krigens onde tider, og de svigtede da heller ikke Niels Juel og hans mænd denne julidag. Svenskerne løb lige ind i den fælde, der var blevet stillet for dem, og et af deres store lineskibe, Draken, rendte på grund og stod fast små 800 meter fra land.

Da Henrik Horn blev klar over, hvilken skæbne der havde ramt et af hans bedste skibe, gav han straks ordre til, at den øvrige flåde skulle vende og holde bort fra land sydostover for at slippe

for flere ubehagelige overraskelser af denne art ved at søge ud i rum sø. Men han begik samtidig en skæbnesvanger fejl, som med det samme rev sejren ud af hænderne på ham: han sendte seks af sine skibe til undsætning for den grundstødte Drake i håbet om, at de ved fælles hjælp kunde faa havaristen fri og flot igen.

Disse seks skibe, som han her sendte fra sig for at redde eet skib, kunne muligvis have sparet ham for det sønderknusende nederlag, han stævnedede i møde for fulde sejl, og som kostede ham og den svenske flåde ikke eet, men ti svære og kostbare linieskibe.

Niels Juel udnyttede straks den alvorlige blottelse, Henrik Horn gav sig gennem denne uovervejede disposition, og gav Markvor Rodsten og hans eskadre ordre til at tage sig kærligt af Draken og dens hjælpere, medens han selv med sin hovedflåde fulgte efter svenskerne sydost over. Som den erfarne sømand han var, regnede han med, at vinden i løbet af kort tid ville skage sig vestligere og give Markvor Rodsten luven, så han let senere ville kunne komme ned og hjælpe til i hovedstyrkernes kamp, når han havde fået det gjort af med Draken og dens fæller.

Kanonerne tav en stund, mens de lange rækker af store, tunge linieskibe langsomt drejede rundt i kølvandet på hinanden for at komme ud i åben sø igen. Kun oppe ved Kalkgrunden fortsatte kanontordenen omkring den grundstødte Drake, der måtte stryge flaget efter en tapper men håbløs modstand. To af dens sekundanter led samme skæbne under Stevns, mens en tredie løb på grund under flugten og blev taget af en dansk fregat, der kom fra København. De tre sidste af de skibe, Henrik Horn havde sendt Draken til undsætning, slap over til Malmø, hvor det ene blev brændt af sin egen besætning, medens Tromp, der i mellemtiden var kommet Sundet ind, den næste dag tog de to sidste.

Imidlertid havde Niels Juel hele tiden haft bid i den svenske hovedstyrke, der ved vendemanøvren var kommet noget i uorden, idet der var opstået et hul i slaglinien, ligesom mange af skibene lå og maskerede hinandens ild, så de dårligt kunne komme til at skyde af frygt for at ramme andre svenske skibe i stedet for de danske.

Niels Juel var ikke sen til at udnytte denne enestående chance til at bryde igennem den slet holdte svenske linie og derved dele den i to dele. Kl. ca. 11 gav han sine skibe signal om at luffe til vinden, og i tætsluttet kølvandsorden holdt hele den danske styrke derpå

ned foran om de agterste svenske skibe. Disse måtte stoppe op for ikke at blive løbet ned, og snart efter lå de og drev rundt i en uordentlig klump, mens de øvrige svenskere sejlede sig ad læ til, hvor de ikke kunne komme deres afskårne fæller til hjælp.

Det var denne Niels Juels strålende manøvre, der skaffede ham sejren i hænde. Let blev sejren dog ikke, for de afskårne svenskere kæmpede meget tappert under viceadmiral Sparres kommando mod den danske overlegenhed, som endda blev yderligere forøget, da Rodsten hjulpet af vinden, der som ventet gik om i nordvest, kom til efter at have gjort det af med Draken.

Snart efter nåede slaget sit dramatiske højdepunkt, hvor der fra begge sider blev kæmpet med stor heftighed. På dansk side gik det hårdest ud over Christianus Quintus, for Niels Juel var her som altid forrest i kampen. Seks fjendtlige skibe angreb det danske flagskib og tilredte det så ilde, at det med fem fod vand i lasten og stærkt forskudt på skrog og rejsning måtte trække sig ud af kampen og søge tilbage til København, mens Niels Juel gik om bord i Fredericius Tertius for at fortsætte striden. I den opfriskende nordvestlige kuling trak slaget nu østerover. Svenskerne søgte at komme bort fra danskernes dødbringende favntag, men Niels Juel holdt fast ved sit bytte, så længe det var ham muligt. Endnu en gang måtte han flytte sit flag, da Fredericius Tertius også fik mere af legen end godt var, så det måtte følge i Christianus Quintus kølvand og hinke hjem til Bremerholm. Skibet Charlotte Amalie fik da æren af at huse admiralen i slagets sidste faser under forfølgelsen af den slagne fjende bort mod den svenske kyst.

Hårde tab havde svenskene lidt. Et af deres linieskibe, Saturnus, kom i brand og sprang senere i luften, et andet, Svenska Lejenet, blev taget af kaptajn Andreas Dreyer nede ved Møn, og ialt mistede admiral Horn 7 linieskibe, der blev taget og senere indlemmet i den danske flåde. To sank, medens to mindre skibe og fire proviantskibe blev kapret af danskerne, der selv ikke mistede et eneste skib i den hårde træfning. Personelt havde svenskerne et tab på ca. 4000 mand, hvoraf lidt over halvdelen blev taget til fange, medens danskerne havde et tab på ca. 400 døde og sårede.

Forfølgelsen af den flygtende svenske flåde fortsattes gennem hele den lyse, blæsende sommernat lige til Kl. 8 næste morgen. Da havde svenskerne fået så stort et forspring, at det var tvivlsomt, om

de kunne indhentes, før de nåede tilbage til deres egne havne, og da de danske skibe trængte til reparationer og mandskabet til hvile efter det langvarige slag, vendte Niels Juel om og stod tilbage til København, hvortil han ankom den 4. juli.

Sejren, der var den største og mest navnkundige, den danske flåde nogensinde har vundet, udløste naturligvis en jublende begejstring overalt i landet. Kong Christian den Femte, der selv fra et kirketårn nær den skånske kyst med spænding havde overværet slagets gang, fik straks efter dets lykkelige afslutning en mundtlig rapport om begivenhederne overbragt af Jens Juel, der havde overværet det fra en galiot, og som omgående afsejlede til Skaane efter at have konfereret med sin broder om bord på dennes flagskib Charlotte Amalie. Kongens glæde over sejren, der slog bom for svenskernes store og for Danmark så farlige planer, gav sig udslag i, at han straks udnævnte Niels Juel til general-admiral-løjtnant og sendte ham følgende egenhændige brev: „Vor Gunst tilforn. Som vi det den i hujus imellem Skanør og Stevns begyndte Sø-Kombat selv have anset og dets lykkelige Udgang af Fjendens Retirade lettelig mærket, saa ere vi derom af din allerunderdanigste med din Broder Os tilsendt Relation videre forstændiget, og priser Gud, som Os saadan herlig Victorie uden stor Skade paa Vore Skibe og uden megen Forlis paa Folk, givet haver. Vi ere med din herudi beteede Konduite vel tilfreds, og have dig derfor Vores Admiral-General-Liutenant deklareret, ville og din Gage allernaadigt forbedre, og haver du alle andre Officerer, som deres Troskab bevist haver, om Vores kongelige Naade og Belønning at forsikre.“

Sejren fejredes overalt i landet med store takkefester, og kongen lod slå adskillige medailler til dens forherligelse. Deraf fik Niels Juel selv en stor og pragtfuld guldmedaille med inskriptionen: Sic Codani turbao conciliasse, hvad der er udlagt: Saaledes stilles uroligheder i Østersøen, medens de i slaget deltagende officerer fik sølvmedailler og andre nådesbevisninger. Også digterne gav deres bidrag til sejrens forherligelse, og på Niels Juels gravmæle mindes det skelsættende slag i følgende linier:

Een Maaned løb kun om, fra Sjøblad han blev tagen,
Før Horn, en Søe-Guds-Helt af Juel blev ogsaa slagen
I Kjøge Bugt, endog han heftigt slog igen,

Som Hovedadmiral og Sveriges fuldtroe Ven.
Juel paa tre Skibe blev forpligtet til at stige,
Gud styrked' hannem for Monarken og hans Rige.
Saa lyned' han med Ild og Tordenkuglers Tvang,
At femten Skibe Horn forlored' af sin Rang,
Tre Tusind Fanger med tolv hundred' Død' og Qvæsted'.
Tre hundred danske blev kun døde og lemlæsted'.
Ja uden Skibs Forlis Juel dette Søslag vandt,
Guds Finger til hans Roes selv Sejrskransen bandt.

IX.

SEJRENS FRUGTER.

Efterretningen om den danske våbendåd fløj hurtigt ud over landets grænser og vakte stor opsigt både i Holland og i England, omend nyheden havde forskellig virkning i de to lande. I Holland blev den modtaget med meget blandede følelser, skønt landet var allieret med Danmark, for mange hollandske pengemænd havde anbragt store summer i Sverige, og man frygtede for, at de 14—15 millioner gylden, det drejede sig om, skulle komme i farezonen, hvis Danmark fik for megen magt i Norden. Den danske gesandt i Haag, Meyercrone, måtte derfor, som han skrev hjem i en rapport, undgå at tale for meget om den store sejr, „som den gode Gud har velsignet Deres Majestæts Søvaaben med“, da man ellers kunne risikere at irritere hollænderne for meget.

Den danske gesandt i London, Marcus Gjøe, behøvede ikke at lade sig hemme af slige diplomatiske betænkeligheder, men kunne uden at blinke tale frit fra leveren, hvad han da også gjorde, som efterfølgende brev fra ham til Christian den Femte tydeligt viser: „Saasnart jeg blev vidende om denne herlige Sejrvinding,“ skrev Marcus Gjøe, „gik jeg lige paa Stand til Hove for at kommunikere den Kongen og Duc de York (den senere Kong Jacob II). Jeg mødte først Duc de York, der straks med en sær Hede og Emotion kom imod og spurgte, hvad Particularia jeg havde om bemeldte Sø-Victorie.“ Marcus Gjøe svarede, at han ikke havde nogen officiel rapport om slaget endnu, men havde gjort „en Extrakt af de Tidinger“, han havde fået, og denne ekstrakt forelæste han derpå kongen og hertugen, der begge sammen med deres hofmænd og admiraler var yderst optaget af sagen og diskuterede den med stor iver til langt ud på natten. Under samtalen med Gjøe udtalte kong Karl den lykønskning til den danske konge, „at Niels Juel var den største Admiral nu i Europa“.

Niels Juels mesterlige og overlegne ledelse af kampen mod den overmægtige modstander placerer ham også ubestrideligt i forreste linie blandt søkrigshistoriens førende skikkelser i Fang med mænd som Tromp og Ruyter, hans gamle læremestre fra ungdommens år. Han sejrede først og fremmest her i slaget i Køge Bugt, fordi han var den store og geniale flådefører, der uden vaklen, hverken dumdristig eller frygtsom, slog til, da chancen for sejr var forhånden, og som med virtuositet forstod at udnytte svagheden hos fjenden til at bryde igennem hans linie og derved sikre sig den taktiske overlegenhed, der afgjorde slaget til hans fordel.

Men han sejrede også, fordi han gennem hele sit virke i flådens tjeneste havde forstået at vinde sine undergivnes tillid, så de fulgte ham og hans bud uden tøven. Han fordrede meget af sine mænd og talte ingen afslappelse i den hårde tjeneste om bord i skibene eller i land, men på den anden side viste han altid folkene den største omsorg og søgte at forbedre deres kår så meget som muligt. Netop denne hans udprægede humanitet og retfærdighed bevirkede, at hans mænd med begejstring sluttede op bag ham og gjorde deres yderste, når det gjaldt, som det gjaldt her i Køge Bugt, hvor f. eks. hans kanonbesætning gik op i deres dont med en sådan iver og ildhu, at de skød dobbelt så hurtigt som svenskerne.

Selv veg han, som alle stormænd, aldrig tilbage for at vove sit eget skind. Man fortæller således, at der engang udbrød brand om bord i hans skib, mens han selv var i land. Han hørte imidlertid nødskuddene derude på søen og ilte straks ned til stranden for at gå om bord og se, hvad der var på færde. Men da han kom ud i nærheden af skibet, havde branden allerede taget et sådant omfang, at de øvrige officerer var ved at gå i bådene, da man hvert øjeblik måtte vente, at ilden vilde nå krudtkammeret og skibet springe i luften. Niels Juel var imidlertid ikke i tvivl om, hvad han havde at gøre, da han fik at vide, hvordan landet lå. „Er det så fat,“ udbød han, „da er det Tid, jeg kommer,“ hvorpå han gav sine sluproere ordre til at gå på siden af skibet, så han kunne komme om bord og lede arbejdet med at få slukket ilden, — og han fik den slukket.

Jubelen og takkefesterne og klokkeringningerne landet over i anledning af Niels Juels strålende sejr var såre berettigede. Kun sjældent har landet være i større fare, end dengang Henrik Evert Horn stævnedes mod dets kyster med sin mægtige flåde. Store

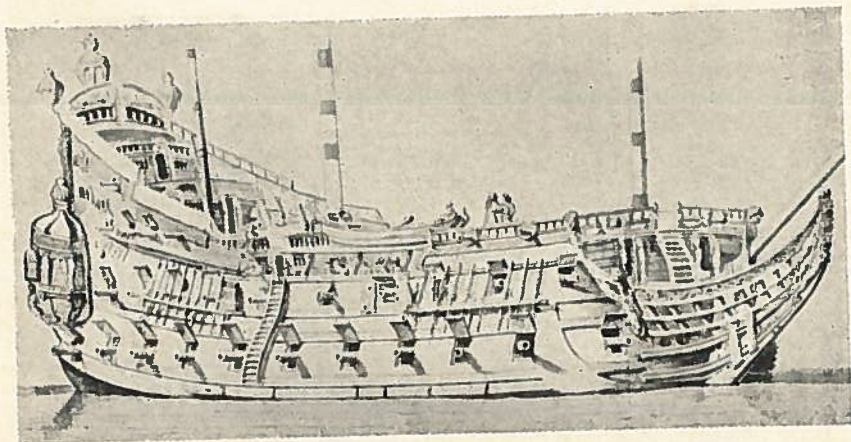
og vidtgående planer havde svenskerne med dette togt. „Den svenske Admirals Ordre,“ skrev Henrik Bjelke til kongen få dage efter slaget, „har været, totaliter at ruinere Eders Majestæts Flaade og lægge sig her for København, hindrende Eders Majestæt al Kommunikation herfra, hvilket alt dem haver mislinget, hvorfor Gud er at takke, som jeg haaber fast og fremdeles bevare Eders Majestæt og konservere Eders Majestæts Armee, saa Alt vil gaa vel og god Fred formodes kan, dog ej for hastig.“

Niels Juels sejr fik de store svenske planer til at „mislinges“ og sikrede Danmark det vigtige herredømme over søen, uden hvilket krigen ikke kunne føres til et for de danske våben heldigt resultat.

Man sagde om admiral Sir John Jellicoe, den engelske flådes chef fra 1914—16, at han var den eneste mand, der kunne tabe Verdenskrigen på en halv time, idet Ententens saga ville være ude, hvis han satte den engelske flåde overstyr i et slag med tyskerne. Det samme kan man sige om Niels Juel her i Køge Bugt i 1677. På hans skuldre hvilede der i disse sommerdage et centnertungt ansvar, der utvivlsomt kunne have tvunget en mindre mand til jorden. For han så vel klarere end så mange andre, hvad resultatet af et tabt slag ville betyde for Danmark og for Danmarks fremtid; men han så også, hvad et vundet slag ville betyde, og derfor slog han til — og sejrede.

Det vundne slag betød foruden det rent håndgribelige, at herredømmet over søen lå fast og urokkeligt i danske hænder, een meget vigtig ting til, nemlig den, at alle, selv de værste sortseere, omsider kunne se, at Danmark ikke var afhængig af de temmelig valne hollænderes hjælp. Landets egne sønner var ligeså gode søkrigere, der glimrende kunne sætte svenskerne stolen for døren uden fremmed assistance. Niels Juel sejrede i slaget i Køge Bugt ikke alene over svenskerne, men også over vore „venner“ hollænderne, hvis indflydelse i marinen fra den dag stadig gik tilbage, så flåden efterhånden blev det, som Niels Juel gennem mange år havde kæmpet for, at den skulle blive: en rent dansk institution uafhængig af al fremmed indblanding.

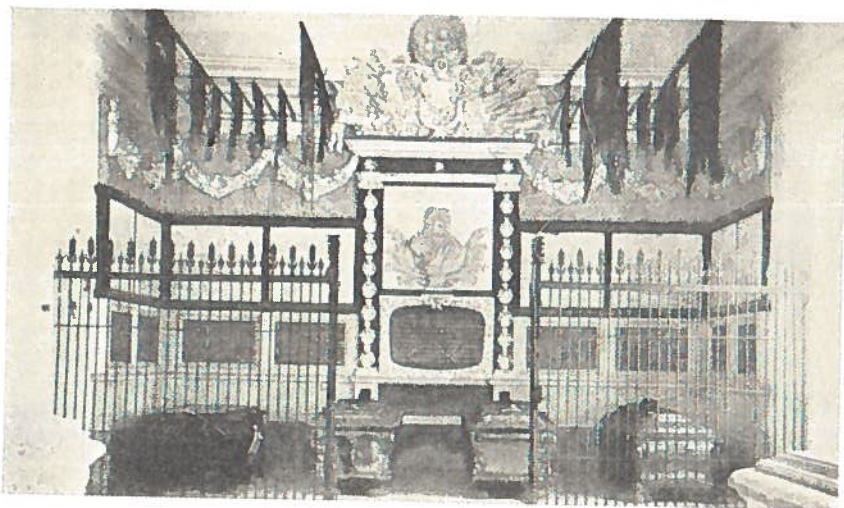
Der skulle dog strides endnu en bitter strid, inden det store mål blev nået helt og fuldt. Endnu mens kanonerne tordnede nede i Køge Bugt, var den tidligere hedt ventede, men nu ganske overflødige hollandske hjælpeflåde ankommet til Sundet under kom-

Orlogsskibet »Tre Løver».

Slaget i Køge Bugt 1677. Gammelt billede.

Niels Juels kapel i Holmens kirke.

Niels Juel om bord på »Christianus Quintus« i Køge Bugt. Efter maleri af Chr. Mønsted ophængt i chefsbeboelsen i artilleriskibet »Niels Juel«.

mando af admiral Bastianszen Scheppers og med general-admiral Tromp om bord. Og dennes ankomst var tegnet til, at stridighederne mellem danskerne og hollænderne igen blussede op i lys lue til stor skade for flådens slagkraft.

Det var særlig to såre vigtige spørgsmål, der satte sindene i op-rør på begge sider, nemlig admiral Bastianszens krav om at få rang over Niels Juel, og spørgsmålet om fordelingen af prisepengene for de i 1677 kappede svenske skibe.

Allerede den 2. juli skrev storkansleren Ahlefeldt til kongen, at han var bange for, at „Admiral Bastianszen vil gøre mange Vanskeligheder og falde Hs. kgl. Majestæts Tjeneste meget til Hinder“, hvad der også hurtigt skulle vise sig at være rigtigt. I mere end fjorten dage lå flåderne uden at røre på sig ved København, mens der blev trukket tov om, hvilken af de to admiraler, Niels Juel eller Bastianszen, der skulle føre avantgarden, d. v. s. være flådens næsthøjeste myndighed med rang lige efter general-admiralen. Først efter langvarige forhandlinger skar kongen igennem al diskussion og resolverede, at Niels Juel ikke skulle vige for den fremmede admiral i krigsrådet, men „fremdeles være umiddelbart under Tromp i Rang“.

Afgørelsen af det andet tvistepunkt, fordelingen af prisepengene, faldt heller ikke ud til gunst for hollænderne. Eller rettere sagt for Tromp, der rejste spørgsmålet, idet han i sin egenskab af øverstkommanderende for den danske flåde krævede at få andel i prisepengene for de skibe, denne flåde havde erobret, mens han opholdt sig i Holland. Allerede få dage efter sin tilbagekomst til Danmark begyndte han at optræde på sin sædvanlige hovmodige og anmassende måde uden at tænke på, at stillingen unægtelig var en anden nu, da Niels Juel uden hans hjælp havde vundet sin store, afgørende sejr i Køge Bugt.

Hans første overgreb mod danske interesser bestod i, at han lod sine folk besætte lineskibet Draken, der som nævnt blev erobret ved Kalkgrunden, hvad der øjeblikkeligt fremkaldte en klage fra Niels Juel. Den 6. juli skrev han til kongen: „Jeg maa Eders Majst. aller-naadigst tilkendegive, hvorledes jeg imod Forhaabning maa fornemme, at Hr. General-Admiral Tromp ved sin Kommando imod al raison haver mine Officerer og Folk befalet at fratræde min Price grønne Dracke og den igen med sine Officerer og Folk ladet

besætte, mens som derpaa kommanderende Schoutbynackt til ingen anden end mig havet villet give sig fangen Beder derfor allerunderdanigst Eders Majst. herudi ville bevise mig den Naade og stille saadan Ordre, at bemeldte Prise mig igen maa indhændiges, og hvis nogen derpaa kan have Prætension, som dog ikke er, kunde det søges efter Eders Majst.s allernaadigste udgivne Søartikler og Generalsejnebrevne." Kongens afgørelse i denne sag faldt heller ikke ud til gunst for den driftige hollandske admiral. Prisen var og blev Niels Juels, resolverede majestæten.

Imidlertid forberedte man fra dansk side, hvorledes flåden skulle optræde i de kommende måneder, og den 9. juli fik Tromp sine instruktioner. De gik ud på, at han skulle benytte sig af sejren og gøre angreb ved Norrkøping, ved Westerwick og tilsidst på Øland, og derefter gå fjenden i møde, hvis han inden 4 uger lod sig se i søen. Hensigten var „at nøde Fjenden til at detachere af sin Armee i Skaane". Desårsag skulle han „brænde, skjænde, brandskatte og bortføre Folk for at Fjenden maatte tænke, at det var Alvor at gjæste ham". Men samtidig med at Tromp fik denne sejlordre, modtog han anden meddelelse, der satte hans hede blod i bevægelse, så han flammede op i raseri. Han fik at vide, at Niels Juels broder, baron Jens Juel, havde fået ordre af regeringen „til at gaa som Kommitteret med Flaaden, idet han skulde bivaane Krigsraadet for at hjælpe til at befordre det ham anbefalede Dessein".

Tromp tog kongens beslutning om at ansætte Jens Juel som kommitteret på flåden meget unådigt op, idet han — forøvrigt med rette — anså den for at være en slags mistillidsvotum, og den 13. juli sendte han kongen en lang række klager over forskellige forhold, som han ønskede rettet, inden han ville begive sig af sted med flåden. Et af klagepunkterne angik ansættelsen af Jens Juel, om hvilket Tromp skrev, at hans nærværelse på flåden og i krigsrådet ville være til „Disrespekt og Ringeagt for ham i Verdens Øjne".

Tromps klager hjalp imidlertid ikke. Kongen stod fast på sit standpunkt, muligvis i håb om, at Tromp så ville trække sig tilbage fra sin tjeneste og overlade pladsen til Niels Juel. — Jens Juel skriver således i et brev, efter at have set kongens svar på den trompske klage, „at min partikulære Mening og Haab er dette, at bliver han fra os, vil jeg haabe, noget kan udrettes, men hvis han

kommer og siden kabalerer med sine Hollændere, saa ser jeg hele Kampagnen infructueux“.

Men Tromp „blev ikke fra“. Han bøjede sig for den kongelige afgørelse og stod den 20. juli til søs med sine skibe for at forene sig med Niels Juels eskadre, der allerede tidligere var sejlet af sted for at forsøge på at ødelægge den svenske flåde ved Kalmar ved hjælp af brandere. I Køge Bugt var den hollandske admiral Bastianszen stødt til ham, så hans styrke kom op på 24 linieskibe, 7 fregatter og adskillige mindre skibe, og med denne stærke flåde var han nået over til farvandet omkring Kalmar, da Tromp den 3. august kom til stede med endnu nogle skibe og overtog kommandoen. Man vovede dog ikke noget angreb på den stærkt befæstede by, efter at Tromp og de to brødre Juel gennem en rekognoscering personlig havde overbevist sig om, at et sådant angreb ikke var gennemførligt. Man indskrænkede sig til efter regeringens instruktion af brandskatte kysterne og blokere Øland for at tvinge svenskerne til at dele deres landstyrker, så modstanden mod den danske hærs operationer i Skaane kunne formindskes. De to brødre Juel var begge i forreste række under disse ofte såre farefulde ekspeditioner mod de svenske kyster, hvor det gjaldt om overraskende og hurtigt at slå fjenden, og hvor det ofte gik hårdt til. Men de sparede sig aldrig og virkede gennem deres lysende eksempel ansporende på folkene og fik dem til at gå på med liv og lyst uden tanke på faren, der truede.

Den 26. august fik Tromp imidlertid ordre til at afgå med en stor del af flåden for at deltage i et af kongen planlagt angreb på Rygen, mens Niels Juel blev ladet tilbage ved de svenske kyster for at fortsætte angrebene på havnestæderne og for at stoppe den svenske skibsfart. Medens han lå og krydsede her, fik han af sine fregatter at vide, at svenskerne samlede forsyninger til flåden i Kalmar, og han rettede derfor et pludseligt angreb på byen, hvorunder det lykkedes hans landsatte mænd at opbrænde de pakhuse, hvor godset lå oplagret. Få dage efter skulle han gøre et endnu større kup, da han faldt over den lille by Vestervig, lidt nord for Kalmar, hvor der var et mindre orlogsværft.

Den 31. august nåede hans styrke frem til byen, hvorefter der blev kastet tropper i land dækket af flådens kanoner, og efter en heftig kamp blev byen erobret og opbrændt, mens to store krigs-

skibe, der stod på stabelen inde på værftet, blev ødelagt sammen med alle værftets øvrige forråd. Kun det bedste af byttet og alle de kanoner, man kunne finde, blev taget om bord i de danske skibe, der derefter afgik til Gotland, „ved hvilket Tøgt Indbyggerne udi Stockholm geraadede udi største Frygt, efterdi nogle Folk vare satte i Land ved Norrkøping“.

Niels Juel blev liggende i disse farvande indtil begyndelsen af oktober, hvorpå han, efter at have sat ny besætning i land på Gotland, gik hjem til København for at lægge flåden op for vinteren.

Det store sejrens år 1677 var til ende. Niels Juel kunne, i bevidstheden om at han gennem sit trofaste, stolte virke havde reddet fædrelandet fra undergangen, med rolig samvittighed selv „lægge op“ og gå i land for i sine kæres kreds at unde sig en kort, men velfortjent hvile, inden søen atter kaldte ham ud til næste forårs togter.

X.

PÅ TOGT MOD RYGEN.

Den lange, trange vinter sled sig så trælsomt af sted med fygende snestorme, med slud og regn og rusk og tindrende frost i følge. Men netop som foråret var ved at bryde frem i al sin forjættende skønhed, modnedes for Niels Juels vedkommende frugterne af det foregående års store, strålende sejr til søs. Efter års tålmodig venten nåede han omsider det høje mål at blive den danske flådes chef, han havde stræbt og higet efter, lige siden han som ung page valgte at vandre ad søens veje, og som han to gange bitterligt skuffet havde måttet se glide fra sig.

Sejren i Køge Bugt havde tilfulde vist kongen og hans råder, at vi herhjemme ikke behøvede nogen fremmed stormand til at føre flåden. Vi havde ikke nødig at gå over åen for at hente vand, og i april måned blev Cornelis van Tromp allernådigst og med store æresbevisninger og megen virak entlediget fra sin høje stilling som dansk general-admiral, og i hans sted blev general-admiral-lieutenant Niels Juel udnævnt til flådens chef. Det har sikkert været med et vist lettelsens suk, admiralitetet den 25. april tog en højtidelig afsked med den bortdragende general-admiral, for med ham forsvandt også den fremmede islæt i flåden, der gennem de sidste år havde været en kilde til så megen uro, kiv og strid.

Med forårets komme begyndte arbejdet på Bremerholmen påny at tage fart. Skib efter skib blev trukket frem af vinterhiet og gjort klart til sommerens togter, og den 30. maj kunne Niels Juel hejse sit flag om bord på sit gamle, hæderkronede flagskib fra Køge Bugt og Møn, Christianus Quintus, og stå til søs i spidsen for en stærk og slagkraftig flåde på ikke mindre end 31 linieskibe, 9 fregatter og adskillige mindre skibe og fartøjer med over 2000 kanoner om bord og med en besætning på 10000 gode danske og norske sømænd.

Dagen efter at flåden var sejlet fra København og var ankret nede i Køge Bugt, kom kongen og dronningen om bord i flagskibet sammen med et stort og strålende følge for at sige det endelige farvel, inden kursen blev sat bort over Østersøens vande mod de fjendtlige kyster. Under inspektionen kunne Niels Juel med rette sige til kongen, „at aldrig havde Eders Majestæts Forfædre bedre Flaade, naar den nu er samlet, aldrig var der bedre Helbred om Bord, og aldrig bedre Samdrægtighed“.

Kort efter at det høje selskab under dundrende salut var gået fra borde for at sejle hjem til København, lettede Niels Juel og stod østerover for at lede efter den svenske flåde. Denne havde 18 linieskibe og 10 større krigsskibe stærk taget station sønden for Kalmar under kommando af admiral Hans Wachtmeister, der forøvrigt under sin senere løbebane, særlig i den Store Nordiske Krig (1700—1720), skulle vise sig at være en af Sveriges mest fremragende flådeførere.

Den flåde, han havde til sin rådighed her i 1678, var imidlertid så underlegen overfor den kampkraftige danske armada, at han måtte opgive enhver tanke om at gøre sig gældende overfor den. Da de danske forpostskibe viste sig i nærheden af Kalmarsund, trak Wachtmeister sig derfor straks tilbage bag skærgårdens naturlige forhindringer uden at vove noget slag. Niels Juel forlod da i juli, efter at have ligget en månedstid og blokeret svenskerne i deres smuthul, farvandene omkring Kalmar og stod sydover for at støtte den danske hær, der ville forsøge på at undsætte den vigtige by Kristiansstad, som blev truet stærkt af en svensk fremrykning.

Alle Niels Juels anstrengelser nyttede imidlertid ikke noget, fordi den danske hærledelse spildte den kostbare tid med endeløse drøftelser og forhandlinger i krigsrådet, mens svenskerne handlede hurtigt og beslutsomt i stedet for at snakke op ad stolper og ned ad vægge. Resultatet var, at byen faldt i deres hænder den 4. august, hvorpå hele den danske hær blev trukket tilbage til Landskrona. De store og stolte drømme om en generobring af de gamle, tabte landsdele blev opgivet, og hele krigsførelsen til lands indskrænkedes derpå fra dansk side til en systematisk ødelæggelse af Skaanes blomstrende byer og gårde, marker og agre i håbet om, at vi gennem den afsvedne jords taktik kunne ramme svenskerne og stoppe deres fremtrængen, til krigslykken påny vendte sig til vor fordel. Det

skulle hurtigt vise sig at være et forfængeligt håb, og det eneste man opnåede gennem denne barbariske krigsførelse, var at få dræbt den sidste rest af danskheden i de så hedt attråede provinser.

Opgivelsen af krigen i Skaane bevirkede imidlertid, at Christian den Femte fik mange tropper til rådighed til anvendelse på andre fronter, og efter forhandlinger med Danmarks allierede, kurfyrsten af Brandenburg, bestemte man sig til at rette hovedanstrengelserne mod en erobring af den vigtige ø Rygen som den første etape frem mod det endelige mål, at drive svenskerne bort fra Pommern.

Felttoget mod Rygen skulle være et fælles dansk-brandenburgsk foretagende, hvis ledelse blev lagt i hænderne paa Cornelis van Tromp, der efter at have sagt farvel til Danmark var gået i kurfyrstens tjeneste. For sidste gang skulle Niels Juels og Tromps veje mødes og krydses her ved Rygen, idet Niels Juel fik ordre til at afgå sydover til Pommernkysten med sin flåde og en stor transportflåde, der havde et norsk troppekorps om bord bestemt til at kastes i land på østkysten af Rygen.

Et større brandenburgsk korps lå samtidig rede til, støttet af en mindre flåde på 11 fregatter under kommando af admiral Benjamin Raule, at gå i land på øens vestside umiddelbart efter, at den planlagte dansk-norske landgang havde fundet sted.

Den 2. september nåede Niels Juel og hans broder Jens Juel, der havde kommandoen over landgangstropperne, ned til Tromper Vig, der ligger på Rygens nordostkyst. Det var surt vejr med en stiv sydøstlig pålandskuling, da skibenes fartøjer tæt stuvet med soldater og alskens udrustning lige i dagbrækningen holdt ind mod kysten i tre angrebsbølger, af hvilke Niels Juel personligt førte den ene, mens hans to trofaste medarbejdere fra slaget i Køge Bugt, brødrene Markvor og Jens Rodsten, førte de to andre. Den stive kuling og den stærke strøm, der løb i farvandet, bevirkede imidlertid, at fartøjerne drev længere og længere bort fra de landingspladser, man oprindeligt havde valgt sig, fordi der var god, flad strandbred at løbe op på med fartøjerne. Da der var stor fare for, at man ikke ville kunne nå at komme i land i det rette øjeblik, ændrede Niels Juel hurtigt og resolut de oprindelige planer for ikke at spille den kostbare tid og give fjenden lejlighed til at samle de nødvendige tropper sammen på landingsstedet til imødegåelse af invasionen. Han sendte derfor sine tre angrebsbølger lige ind mod kysten noget læn-

gere ude i bugten, hvor landgangsforholdene ganske vist ikke var så gunstige, men hvor vind og strøm til gengæld ikke ville sinke ham nævneværdigt, og det lykkedes da også at få alle tropperne kastet i land, før svenskerne var klare over, hvad der foregik. Hele aktionen skete så overraskende og overrumplende, at svenskerne ikke fik løsnet et skud, før de danske soldater havde fået installeret deres brohoved, vel dækket bag nogle hurtigt opkastede skanseanlæg. Tre gange rendte svenskerne forgæves storm på de danske skanser, og tre gange blev de drevet tilbage igen med brodne pander, før de omsider opgav alle forsøg på at jage invasionsstyrkerne ud i søen igen.

Såsnart det danske brohoved på øen var sikret, sejlede Jens Juel ned til kurfyrsten af Brandenburgs hovedkvarter udenfor Stralsund og meddelte ham den lykkelige efterretning om de danske våbens strålende sejr, en sejr, der banede vejen for de brandenborgske tropper, som allerede den næste dag med flyvende faner og klingende spil gik over strædet ved Stralsund for at fuldbyrde det svenske nederlag. Øens forsvarer general Königsmark opgav al yderligere modstand og trak sig tilbage til Stralsund med resterne af sine styrker. Fire dage senere var den svenske modstand brudt og hele Rygen fast i de allieredes hænder, hvad der naturligvis gav anledning til nye takkefester, ligesom kong Christian lod slå en ny medaille til sejrens ære.

Rygens fald afgjorde Stralsunds og dermed også Svensk-pommerns skæbne. En måned senere måtte general Königsmark kapitulere med hele sin hær. I henhold til kapitulationsbetingelserne skulle resterne af den svenske hær overføres til Sverige, men da transportflåden i begyndelsen af december var på vej hjem mod svensk havn, mødte den på højde med Bornholm en forrygende snestorm, der drev skibene ud af deres kurs, så de næsten allesammen gik på land ved Sose Odde på Bornholms sydkyst. Over 1800 mand druknede i denne rædslerens nat, medens resten „faldt udi de Danskes Hænder og bleve tvungne til at overgive sig som Krigsfanger“.

Allerede længe før den tid var Niels Juel imidlertid gået tilbage til København med sin sejrige flåde og havde lagt den op for vinteren. Han kunne med tilfredshed se tilbage på dette sit første år som den danske flådes øverste chef. Ganske vist havde han ikke som det foregående år haft lejlighed til at prøve kræfter med fjen-

den i åben kamp på søen, for det svenske flag havde praktisk talt ikke vist sig udenfor den skærmende skærgård; men han havde med lysende fremgang løst de mangeartede opgaver, der var blevet lagt på hans skuldre, og havde nu tilsidst med sin indsats ved Rygens erobring sat et strålende punktum for årets krigsbegivenheder. Ikke for intet mindes også denne sejr med et digt på hans gravmæle, et digt, hvori det i tidens meget pompøse stil hedder:

Den seierrige Juel endnu med Flaaden sejled'
 Og flux til meer Triumph han for Monarken bejled'
 Den fjendtlige Flaade han dog ei i Sigte faar,
 Den var fast reddeløs og bødte sine Saar.
 Til Rygen imidlertid paa Ordre ved Guds Øje,
 Som saae hans Sinds Kompas og redelige Møje
 Han vender Kaasen hen, hvor under Ild og Damp
 Blev Landgang gjort med en saa brav og blodig Kamp.
 De Danske ved Guds Haand og Juels dødfulde Torden
 Behjertede gik løs, slog Fjenden til Uorden
 Og Flugt, saa Rygen da tilhænde Kongen gik,
 Og Juel sin Palme der med Held og Ære fik.

XI.

KAMPENE VED KALMAR.

Da året 1678 var ved at ebbe ud og blive historie, stod det klart for alle, at den lange og blodige krig omsider var ved at lakke mod sin afslutning. Den ene efter den anden af Danmarks forbundsfæller faldt fra og sluttede fred, og Danmark måtte da frygte at se sig stillet alene over for to så mægtige magter som Frankrig og Sverige.

Størstedelen af den danske hær blev samlet nede i Holsten for at kunne imødegå et forventet fransk angreb sydfra, medens hele flåden under Niels Juels kommando blev liggende i Sundet i forårets første måneder for at tage mod den franske flåde på en standsmæssig måde, såfremt den skulle finde på at komme op til de nordiske farvande til hjælp for forbundsfællen Sverige.

Det var en meget betydelig flåde, Danmark kunne sende i søen i 1679. Ikke mindre end 107 krigsskibe armeret med ialt 3428 kanoner blev udrustet for at stå ud på krigerfærd under det rødhvide splitflag. Æren og ansvaret for, at det trods alle vanskeligheder lykkedes at få klargjort så stor en styrke, hvilede ene og alene på Niels Juel. Han havde gennem sit virke under de foregående krigsår forstået at underbygge den tillid, kongen nærede til ham, og kongens store taknemlighed overfor hans trofaste tjener gav sig også et håndgribeligt udtryk, idet Niels Juel den 11. marts 1679 fik overrakt Elefantordenen, rigets højeste og fornemste dekoration, som en tak for hans indsats for fædrelandets sag.

Imidlertid trak faren for en fransk indgriben i krigen i nord over takket være de forhandlinger, den danske gesandt i Paris, Meyer-crone, førte med de franske myndigheder om en dansk-fransk fred. Den danske flåde var da ikke længere bundet til uvirksomhed i Sundet, men kunne sættes ind mod svenskerne igen, og i maj måned fik Niels Juel derfor ordre til at afgå østerover mod Kalmarsund for at prøve på at få sat den svenske flådestyrke ud af spillet. Han

sejlede selv til Bornholm, men sendte en mindre styrke under admiral Christian Bjelke mod Kalmar i håbet om at kunne lokke svenskerne ud af deres sikre havn for at slå dem ude i rum sø. Planen lykkedes forsåvidt, som admiral Wachtmeister virkelig stod ud af havnen for at jage de danske skibe, der derpå efter Niels Juels ordre lod, som om de flygtede ned mod den pommerske kyst, men som i virkeligheden forsøgte at få trukket Wachtmeister ned i armene på Niels Juel, der var lettet med kurs østerover, såsnart han havde fået underretning om, at svenskerne var stået til søs. Den 25. juni fik han om morgenen de svenske sejl i sigte og begyndte en almindelig jagt på dem, men de svenske skibe sejlede bedre end de danske, og resultatet blev, at Wachtmeister nåede at komme ind bag Kalmarsunds skærmende skærgård, inden Niels Juel havde fået fat i ham. Kun et af de danske linieskibe, det velsejlende Norske Løve med den tapre admiral Henrik Span om bord, fik kontakt med et af de svenske linieskibe Laxen og tilredte det så ilde i en langvarig, heftig kamp, at det, skønt det fik undsætning af fire fæller, måtte stryge flaget, da endnu fire danske skibe kom den hidsigt kæmpende Norske Løve til assistance.

Niels Juel ankrede derpå i den sydlige del af Kalmarsund for at blokere havnen, thi et angreb var ikke tilrådeligt på grund af det stærke svenske forsvar. Også her ved Kalmar fulgte Niels Juel sit valgspog: hverken dumdristig eller frygtsom. Da det, han kunne opnå ved et direkte angreb på den svenske flåde inde i skærgården, ikke stod i forhold til de tab, et sådant angreb ville koste, afstod han klogeligt derfra og nøjedes som sagt med at blokere havnen og sætte svenskeflåden ud af spillet. For imidlertid at gøre denne blokade så effektiv som muligt besluttede han at spærre det sydligste af de indløb, der førte ind til havnen, ved at sænke et gammelt linieskib i løbet. Denne vanskelige opgave blev overdraget en af Niels Juels dristigste skibschefer, kaptajn Andreas Dreyer, der gang på gang havde udmærket sig i de tidligere slag. Den 2. juli stod Dreyer med det gamle linieskib Enigheden ind mod løbet modtaget af en kraftig ild fra de i havnen liggende svenske skibe; men Dreyer havde ladet en brander gå i forvejen, og svenskerne koncentrerede nu al deres skydning mod dette skib. Det blev da også sænket, men Enigheden gik fri og kunne uden større hindringer bugseres hen på den bestemte plads, hvor det lykkedes Dreyer at få

skibet sænket som beordret, hvorved løbet blev fuldstændig spæret. Som tak for denne uforfærdede bedrift blev Andreas Dreyer kort tid efter udnævnt til schoutbynacht.

I over en måned blev de danske skibe dag og nat, uge efter uge mellem Kalmar og Øland i håb om, at svenskerne dog engang ville vove sig ud for at prøve kræfter med dem. Men Wachtmeister holdt sig klogelig inde i havnen. Han skulle ikke have noget af at gå lige ind i løvens gab og sætte sin flåde på spil til ingen verdens nytte.

Først den 20. juli syntes der endelig at være en chance for, at den af Niels Juel og hans mænd så hedt ønskede kamp kunne komme i stand, for lige ved daggry observerede man fra de danske skibe fem svenske fartøjer, der for fulde sejl kom styrende sydpå med kurs mod Kalmar. Niels Juel lettede med det samme og stod de fjendtlige skibe, fem kraftige linieskibe, i møde for at tvinge dem til slag. Da de imidlertid holdt saa langt inde under land, at han ikke vovede at sende sine svære, dybstikkende skibe ind i et for ham ganske ukendt farvand, der vrimlede med skær og andre ubehagelige ting, gav han admiral Henrik Span ordre til at forsøge på at angribe de vigende svenskere med elleve lette skibe og tre brandere. Det var skibe, der ikke stak særlig dybt, hvorfor de havde større chancer for ikke at ramle på skærene.

Henrik Span, der forøvrigt var en af de få hollændere, som endnu var i dansk tjeneste, men som næsten var mere dansk end danskerne selv, angreb med det samme, skønt to af hans skibe omgående rendte på grund. Svenskerne var dog ikke videre villige til at lade kanonerne afgøre tvistighederne. De slap da også bort i sikkerhed undtagen et stort linieskib, Nyckelen, der i skyndingen kom ud af kurs og løb fast på et skær. Strandingen fandt dog sted så tæt inde under land, at skibet lå beskyttet af to batterier, der var anbragt på en lille ø udenfor havnen, og svenskerne sendte tilmed et par skibe ud til assistance for det nødstedte linieskib.

Henrik Span, der var af samme støbning som Niels Juel, modig og dristig, men ikke dumdristig, var imidlertid klar over, at resultaterne, han kunne opnå ved at angribe trods det svære svenske forsvar, rigeligt ville opveje risikoen, han naturligvis måtte løbe. Derfor slog han til med kraft i håbet om at få ram på det grundstødte svenske linieskib. Han prøvede først at sende sine tre bran-

dere ind mod det, men uheldigvis brændte de alle tre, inden de fik antændt Nyckelen eller nogle af dens sekundanter. Mange af de svenske matroser blev imidlertid så rædselsslagne, da de så de tre skibe styre ned mod sig som rygende, flammende bål, at de i panik sprang over bord og søgte at redde sig i land ved svømning. Kun et fåtal slap fra forsøget med livet og nåede op på skærene, mens resten druknede, inden de kom så langt.

Henrik Span lod derpå sine kanoner tage ordet, og de havde bedre held med sig end branderne, for kampen havde ikke været ret længe, før der, som Holberg meget malende fortæller, „kom en Kugle ind udi Nyckelens Krudtkammer, hvorover det kostbare Skib sprang i Luften med alle sine Folk“. Et andet svensk skib, der havde søgt at komme sin nødstedte fælle til hjælp, fik så hjertelig en velkomst fra Henrik Spans flagskib Christian Quartus, at det brændende fra for til agter måtte slæbes tilbage til havnen.

Mere end 800 svenske liv gik tabt, da Nyckelen mødte sin skæbne på skærene udfør Kalmar, og kun chefen og 40 mand blev fisket op af danskerne, mens de lå og kæmpede for livet i vandet. Blandt de reddede var også, efter hvad der fortælles i gamle overleveringer, en ung matroskone, der roligt havde siddet og ammet sit nyfødte barn på dækket af det ulykkelige skib under hele kampen. Hun blev senere fundet i vandet sammen med det lille barn, begge ganske uskadte. Niels Juel lod dem passe og pleje på det bedste om bord i sit eget skib Christianus Quintus, indtil han senere fik lejlighed til at sætte dem i land på Øland.

Nyckelens dramatiske undergang hin 20. juli 1679 satte punktum for Niels Juels strålende krigerfærd til søs og dermed for den lange række af glimrende bedrifter, som til sene tider vil være knyttet til hans navn: Københavns belejring, Øland, Gotland, Møn, Køge Bugt, Rygen og Kalmarsund. Med rette slutter da også gravmælets minderuner med en hyldest til Niels Juel for hans daad ved Kalmarsund i 1679:

Som Løven, der var vakt og vred, sit Rov opsøger,
Saa Juel hans Løvesind heroisk Dyd forøger.
Han Sverrigs Flaade seer og ønsker hjertelig,
At den endnu engang i Fegt vil give sig.
Men alle Sejl og Roer og al hans Omhu ikke

kan bringe den i Stand, den vil ej meer i Strikke
Men gik ad Calmarsund, dog efterlod en Lax,
Som blev erobret og gik Juel tilhaande strax.
Til Gulland gik han da, fem fjendtlig' Skib indhented'
Hvoraf han Nyckelen, et prægtigt Skib, opbrændte.
Saa lukte Gud i Laas den brodig Krig og Strid,
Hvor Juel sig haver gjort berømt til evig Tid.

XII.

FREDENS DAGE.

Freden i Lund den 26. september 1679 „lukte i Laas den blodig Krig og Strid“, der da havde hærget mellem nordens brødrfolk gennem fem lange år. Kort efter kunne Niels Juel for sidste gang lægge sin flåde op efter fuldbyrdet krigerfærd og for fremtiden hellige sig den store opgave at udbygge den orlogsflåde, der i krigens mørke tid havde vist sig at være bolværket, der sikrede fædrelandet mod fjendernes trusler.

Denne krigens lære havde regeringen til held for landet nemmet, og alle dens bestræbelser gik da også efter fredsslutningen ud på at vedligeholde marinen i så vid udstrækning som overhovedet muligt. Skibe havde man foreløbigt nok af — under krigen var flåden gennem nybygninger og erobringer fra fjenden vokset fra 22 til 36 linieskibe foruden et stort antal mindre skibe og fartøjer — men det var som sædvanligt såre vanskeligt at skaffe det nødvendige mandskab. Straks efter at freden var kommet i stand, skrev kongen da også til admiralitetet, at „da Vi ved Vor Flaade have udi sidste Krig været absolut Mester af Østersøen og Fjenden overlegen, saa er det Vor alvorlige Vilje, at I gøre Os Forslag, hvorledes Vi kunde undeholde mangan erfarene Baadsfolk“.

I overensstemmelse med denne kongelige ordre gik admiralitetet, hvis ledende mand Niels Juel var af gavn, selvom han først ved den gamle rigsadmiral Henrik Bjelkes død i 1683 også blev det af navn, i gang med at sørge for at skaffe flåden det fornødne mandskab både søofficerer, kvartermestre og „det gemeene Folk“. I 1680 sendte man således det første hold officersaspiranter udenlands for at lære søkrigskunsten i fremmed tjeneste. Blandt dem var forøvrigt Peter Raben, Christen Thomesen Sehested og den unge nordmand Iver Huitfeldt, der alle tre skulle gøre deres navne udødelige i den Store Nordiske Krig en menneskealder senere. Holmens faste stok

blev forøget og reorganiseret, så den i 1680 talte ca. 4000 kvartermestre og faste matroser og ca. 700 håndværkere, hvortil kom et marine-regiment, den såkaldte soldateske, på ca. 1200 mand, der imidlertid hurtigt overgik til hæren. Der blev endvidere udarbejdet et nyt indrulleringssystem, som gjorde det muligt at skaffe flåden de nødvendige søfolk fra handelsflåden og fiskerbefolkningen.

Niels Juel sørgede imidlertid ikke alene for at få det nødvendige mandskab, men han søgte også ihærdigt at skaffe sine folk så tålelige vilkår at leve under, som der var muligt i den tid, da kravene til tilværelsen unægteligt var noget mindre end i dag. Han mildnede således de barbariske straffebestemmelser, der stammede fra Christian den Fjerdes dage, hvorved de bedre kom til at svare til den noget blidere humane indstilling, der så småt begyndte at gøre sig gældende, og hvorved tjenesten om bord i skibene blev mere tillokkende.

Men også for folkenes ve og vel under tjenesten i land havde Niels Juel øje og tanke. Nyboder, der havde været stærkt forsømt i mange år, blev sat i stand igen og fik sin første kommandant, idet Niels Juel bestemte, at en højerestående officer, viceadmiral Ivar Hoppe, skulle tage bolig i bydelen og varetage dens og dens beboeres interesser. I 1690 flyttede forøvrigt hele den faste stok ud i Nyboder, idet de gamle skipperboder lige overfor Bremerholmen, der i mange år havde huset en stor del af skibsfolket og deres familier, blev hærget af en voldsom brand, som lagde næsten hele kvarteret i aske. De få resterende huse blev derpå solgt, men endnu den dag i dag minder gadenavnene dernede — Admiralsgade, Hummergade o. s. v. — om kvarterets maritime oprindelse.

Nu er det jo som bekendt ikke nok at have huse at bo i, man skal også have mad i munden for at kunne opretholde livet, og i hine tider blev holmens faste stok bispist for kongelig regning på „Spiseboden“ på Bremerholm. Det hele gik ofte på bedste beskub, men i 1680 kom der en ny forordning, der ganske nøje fastsatte hver enkelt mands og husstands ration, og som oprettede en ny stilling som „Spisemester“ på Holmen. Han skulde påse, at alt gik efter reglementets bestemmelser. Spisesedlen kan dog ikke have voldt den brave spisemester mange kvaler, for den var meget enkel og jævn, idet der efter reglementet skulde serveres ærter og salt

kød året rundt 14 gange om ugen til middag og aften, hårdt brød samt 6—7 potter øl daglig pr. mand.

Årene, der fulgte efter Den skaanske Krig, var frodige fredens år for Danmark. Ikke mindst søfarten, dette for landet så overmåde vigtige erhverv, blomstrede op. Admiralitetet støttede den på alle måder, bl. a. ved at forbedre navigationsundervisningen. Den første danske navigationsskole var blevet oprettet allerede under Christian den Fjerde, men først i 1685 blev den under Niels Juels ægide ført op til en sådan standard, at den virkelig blev til nytte både for orlogsflådens og for handelsflådens søfolk.

Admiralitetet hjalp også skibsfarten ved at begynde en systematisk kortlægning af de danske farvande. De første danske søkort blev fremstillet i disse år af Bagge Wandel, men den egentlige skaber af den danske hydrografi blev dog Jens Sørensen, der i 1689 stærkt støttet af Niels Juel blev udnævnt til „Søkart Directeur“, og som i denne egenskab påbegyndte den systematiske opmåling af de danske farvande, der er blevet fortsat gennem årene op til vore dage.

Det var en lykkelig grotid for flåden disse fredens år, som fulgte efter krigens dage. Både personelt og materielt gik det fremad og opad under Niels Juels fremragende ledelse, og det skulle snart vise sig, at pladsen inde paa det gamle Bremerholm Værft blev for trang for landets store orlogsflåde. Man måtte til at tænke på, hvordan man bedst kunne udvide det. Først og fremmest gjaldt det om at skaffe oplægningsplads til de mange store skibe, som flåden efterhånden rådede over.

Flåden havde gennem tiderne haft sit „leje“ mange steder i havnen — i Grønnegaarden på Christianshavn, ved Slotsholmen, i Krabbeløkken syd for Nyhavn, og i 1680 havde man forsøgt at lægge skibene længere ude på strømmen omtrent overfor Christian den Fjerdes gamle Toldbod indenfor de lave sandgrunde, Refshalegrundene, der som en slags naturlig bølgebryder lå og dækkede havnen mod de sydøstlige storme. Disse grunde havde i en årrække været benyttet af skibe til udkastning af ballast, så vandet var ganske lavt, og nu, da man havde brug for mere værftsplads til flåden, gik man i 1685 et skridt videre og besluttede at skabe en helt ny ø derovre på Refshalen. To gamle udrangerede skibsskrog, nemlig Sorte Rytter og Svenske Diderich, blev anbragt derude som

en slags sænkekasser, der dannede grundlaget for den nye landvinding, man havde planlagt, og snart kunne den egentlige opfyldning tage sin begyndelse. Fyld havde man nok af, da Københavns havn netop på den tid skulle uddybes af hensyn til de større skibe, der nu anvendtes, og lidt efter lidt voksede en ø op af vandet. Nyholm blev den kaldt i modsætning til det gamle Bremerholm, og det varede ikke længe før Nyholms skaber, admiral Henrik Span, der i 1680 var ansat på Holmen som en slags fabrikmester under Niels Juel, lod bygge en bedding paa Nyholm eller Nye Werck, som det også kaldtes, så en del af skibsbyggeriet kunne flyttes fra Bremerholm ud på den nyskabte ø. Arbejdet på den nye bedding påbegyndtes i 1690, og allerede to år senere, den 6. oktober 1692 kunne det første på Nyholm byggede linieskib, Dannebrog, der sprang i luften med Ivar Huitfeldt i 1710 nede i Køge Bugt, løbe af stabelen.

Samtidig med at dette nye værft blev anlagt, begyndte man at føre Christianshavns Vold gennem stranden nordpå til Toldboden for at skabe et militært værn for det nye anlæg. Fra Løvens Bastion på Christianshavn blev volden ført i en stor bue ud til Quintus, hvorved man fik dannet en ramme omkring Københavns Havn. Derigennem blev den store og sikre havn til, byen kan takke for sin vældige udvikling i de to et halvt århundrede, der er svundet, siden Niels Juel gav sine mænd ordre til at bygge Christian den Fjerdes vold videre ud i søen.

Som admiralitetets præsident og Holmens admiral var Niels Juel den drivende kraft i disse store arbejder. Det er på hans virke, den danske orlogsflåde kan bygge videre i dag ude på Holmen, flådens hjem bag havnens blinkende kanaler. Og posten som Holmens admiral har vel også nok været et af de kæreste af de mange ansvarsfulde hverv, der i tidernes løb blev lagt på hans skuldre. I samfulde 33 år beklædte han denne post, indtil han omsider i 1690 trak sig tilbage og overlod roret i sin nære medarbejder, viceadmiral Henrik Spans hænder for helt at hellige sig de store opgaver, som stillingen som flådens øverste myndighed førte med sig.

En af disse store opgaver var at modernisere skibsbygningen herhjemme. Niels Juel havde lige siden ungdommens læreår i Holland viet en stor del af sin interesse til skibsbygningen, og havde gennem sine mange år som farende sømand fået udviklet denne interesse yderligere. De erfaringer, han indhøstede på sine krigs-

togter, viste klart og tydeligt, af hvor stor og afgørende betydning det var, at skibene var så velbyggede og velsejlende som muligt. Hans erfaringer har endvidere sagt ham, at man på det område var sakket agterud herhjemme i forhold til svenskerne, trods alle hans og Cort Adellers forsøg på at vinde med i det nordiske skibsbygningskapløb. I sine rapporter til rigsadmiralen Henrik Bjelke efter slaget ved Bornholm den 25. og 26. maj 1676 klager han således over adskillige af de danske skibe, „der hverken vil sejle eller drive“, og adskillige gange fik han senere i krigen lejlighed til at konstatere, at de svenske skibe gennemsnitligt sejlede bedre end de danske.

Niels Juel var klar over, at man ikke længere som i gamle dage kunne lade sig nøje med at bygge skibene på „øjemål“, men måtte slå ind på mere videnskabelige metoder, om man ville følge med tiden og ikke sakke agterud. På anbefaling af Ole Rømer, der som lærer for flådens kompasmagere var kommet i forbindelse med admiralitetet, blev en af dennes dygtigste elever, den højtbegavede Olaus Judichær, i 1690 ansat som „Fabriksmester“ paa Holmen. Hans ansættelse kom til at betyde et vigtigt vendepunkt for skibsbyggeriet, der gik ind i en stor og lovende opgangsperiode. Skib efter skib, bygget efter de mest moderne principper, løb af stabelen, dels på Nyholm og dels på Gammelholm til forstærkning af den flåde, Niels Juel støt og målbevidst arbejdede på at gøre så god som overhovedet muligt.

Niels Juel glemte ikke det gamle, evigt gyldige ord, der siger: „Si vis pacem, para bellum“ — hvis du vil freden, så forbered krigen — og søgte stadig at holde orlogsflåden, Danmarks bedste fredsbevarende våben, oppe på den højeste standard, både personelt og materielt. Han skabte skibene og skaffede det nødvendige mandskab til dem, og han udbyggede og forbedrede de havne og værfter, skibene kunne ty ind til efter togterne ude til søs. Det var ikke alene de sømilitære anlæg omkring København, der nød godt af hans handlekraftige initiativ og klare fremsyn; også de mindre orlogsværfter, der fra Christian den Fjerdes tid fandtes ved Glückstadt og ved Christianssand, blev udvidede og moderniserede, og i 1684 skabte man et mindre flådestøttepunkt på Ertholmene østen for Bornholm, hvor der blev anlagt en lille havn og en fæstning på Christiansø.

Det skulle da også i årene, der kom, vise sig, at den stærke orlogsflåde virkelig var i stand til at sprede de tunge krigsskyer, der et par gange trak op over Nordens politiske himmel, blot den under Niels Juels kommando viste sig på Østersøens vande. Men det faldt ikke i hans lod påny at føre flåden i kamp, førend han selv i 1697 lagde ud på det sidste togt, hvorfra ingen vender tilbage.

XIII.

DET SIDSTE TOGT

I 1683 kulminerede som allerede nævnt Niels Juels sømilitære bane, da han ved den gamle rigsadmiral Henrik Bjelkes død blev udnævnt til hans efterfølger som præsident i admiralitetet. Rigsadmiraltitlen kom han imidlertid aldrig til at bære, for denne charge faldt bort ved Henrik Bjelkes død og er ikke siden blevet anvendt i den danske marine. Ejendommeligt nok blev han heller ikke udnævnt til general-admiral, en titel, som bl. a. hans foretrukne medbejler, Cornelis van Tromp havde båret, mens han var chef for den danske flåde, og som hans egen broder Jens Juel senere blev benådet med under den Store nordiske Krig. Man skulle ellers tro, at Niels Juels strålende fortjenester både i krig og i fred havde gjort ham værdig til at modtage en sådan anerkendelse, selv om den kun ville have været af en rent formel karakter. Reelt var han, skønt „kun“ general-admiral-lieutenant, flådens øverste chef.

Det har været lidt vanskeligt for eftertiden at forstå, hvorfor kongen, der dog i krigens hårde dage ikke havde ladet det mangle også på formelle anerkendelser af Niels Juel store og skelsættende indsats for fædrelandets vel og frelse og gjorde ham både til „General-Admiral-Lieutenant“ og „Ridder af Elefanten“ nu i fredens dage ikke lod ham stige højere i rang og storhed. Men Niels Juel rantes vel i dette spørgsmål af den samme skæbne, som så mange af krigens stormænd både før og efter ham er blevet ramt af, nemlig den at blive skubbet til side, når faren, det var deres hverv at bekæmpe, var overstået. Så har de som moren gjort deres pligt, og må vige for alle de mange ængstelige sjæle, der hyttede deres skind under uvejret, og som nu dukker frem som pippende spurve efter en tordenskyll.

Menneskene glemmer jo ofte gårsdagens helte for morgendagens, og i tiden der kom efter fredsslutningen i 1679 mødte Niels Juel

næppe den anerkendelse, som han billigvis havde krav på. Man fortæller således i de gamle beretninger, at han meget ofte i fredens dage næsten måtte gå tiggergang hos kongens skiftende rentemestre — det var datidens almægtige finansministre — for at få sin lovlig tilkommende gage. Og gang på gang hændte det, at han måtte stå i lange tider og vente paa „Audiens“ i deres forgemak, inden han, den stolte søkrieger, som fædrelandet skyldte så megen tak for hans strålende indsats i krigens hårde dage, allernådigst fik foretræde for de høje herrer, der nu spillede førstevioln. Da en af hans bekendte undrede sig over denne åbenbare tilsidesættelse af en af rigets stormænd, strøg Niels Juel, som han altid havde for skik, sig over hagen, og sagde sindigt og roligt: „Nu har man ikke længere Niels behov.“

Men landet havde trods alt brug for den gamle, gode ridder Niels, og anvendte da også flittigt hans kræfter både i marinens og i det civile livs tjeneste. Ret megen tid blev der ikke levnet ham til også at passe sine mere private affærer, og her måtte ofte hans gode og dygtige hustru Margrete Ulfeld tage fat, hvad hun da også gjorde med fast hånd, ikke mindst når det drejede sig om de efterhånden ret udstrakte jordegodsbesiddelser, som Niels Juel erhvervede sig på sit lange togt gennem livet.

Således købte han 1678 for de mange gode prise penge, sejren i Køge Bugt i 1677 indbragte ham — en admiral fik efter datidens bestemmelser en meget rundelig andel i det bytte, han og hans mænd kaprede i et slag — det skønne Valdemarslot paa Tåsinge. Slottet havde tidligere tilhørt rigshofmesteren Korfitz Ulfeld, men det blev ved hans dybe fald konfiskeret af kronen for nu i 1678 at blive købt af Niels Juel. For Margrete Ulfeld har det utvivlsomt været en dyb og inderlig tilfredsstillelse at kunne tage netop dette slot i besiddelse som et varsel om, at slægtens forbandelse, skabt af den nære frændes forræderi, var ved at blive hævet igen, nu da en af den faldne stormands æt sad som hersker på hans gamle gods.

År efter år samlede Niels Juel mere og mere af Tåsinges jord under sig, så han til sidst ejede hele øen, der senere blev oprettet til stamhus for slægten, i hvis eje Valdemarslot er endnu den dag i dag. I 1683 udvidede han yderligere sine jordbesiddelser, idet han erhvervede to store gårde på Sjælland, Eriksholm og Totterupholm.

Foruden disse herregårde, hvis drift Margrete Ulfeld måtte tage stor del i, fordi hendes ægtefælles tid var stærkt optaget af arbejdet i statens tjeneste, erhvervede Niels Juel sig også to prægtige københavnske ejendomme, hvoraf den ene lå dér, hvor nu Magasin du Nord ligger, medens den anden lå på hjørnet af Bredgade og Kongens Nytorv. Den sidste lod han imidlertid rive ned i 1683 og rejste i stedet for sin „reale“ bygning, det nuværende Thottske Palæ, for at imødekomme kongens ønske om at få skabt en værdig ramme omkring „Det nye Torv“, han havde ladet anlægge, og som i 1688 blev smykket med den franske Billedhugger L'Amoureux's bekendte rytterstatue af Christian den Femte, Kongens Nytorvs højt elskede „Hest“. Fem lange år varede opførelsen af Niels Juels stolte palæ, men så kom det også til at ligge som en værdig genbo til Gyldenløves i 1672—83 rejste gård, Gyldenløves Palæ, der i vore dage hedder Charlottenborg.

Rig på gods og guld og ære skulle Niels Juel blive på sin vej gennem livet. Men hvor højt han end nåede på strå, og hvor rundeligt hans indtægter end flød, ændrede han ikke den beskedne, næsten tarvelige levemåde, han havde vænnet sig til under sit lange liv på søen. Han stod i sin modne manddom som han havde gjort det i sin ungdom „hellere paa Vagt i Storm og Uvejr end hvilede paa de bløde Bolstere og hørte hellere Bulderet af de store Kanoner end Klinket af de fulde Pokaler“. De fordringer, han stillede til livet for sig selv, var ikke store, og han nærrede en inderlig og uovervindelig afsky for den overdådighed af mad og drikke, som så mange af hans samtid afgjort ikke gik af vejen for. Den sværm af tyskere fra Holsten og Mecklenborg, der i disse år strømmede ind over den danske grænse og dannede kernetropperne i den nye adel, som enevoldskongen nu forherligede sit hof med, fordi det nye regime stadig nærrede en for øvrigt ganske grundløs mistænksomhed imod den gamle danske adel, søgte jo som alle opkomlinge at overgå hinanden i strålende fester og prunkende klæder. Alt dette narreri var Niels Juel imod. Han var som en mand af den gamle skole i dette ords bedste betydning, nøjsom i sine krav til tilværelsen, uden derfor at være småtskåret i hele sin opfattelse og optræden. For nøjsomhed og storsindethed kan nemlig udmærket godt forenes, som de forenedes i Niels Juels personlighed.

Niels Juels fordringsløse optræden havde først og fremmest sin

rod i hans beskedenhed og i hans fuldkomne mangel på det, man i vore dage kalder for spidse albuer. Den danske historiker Malling fortæller således, at da Niels Juel blev gammel, levede han i ro på Tåsinge. „I den Tid hændte det ofte,“ skriver Malling, „at baade de, der kjendte ham, og de, der ønskede at kjende ham, rejste derhen for at høre ham tale om sine Søeslage. Men de kunde længe omgaaes ham uden at mærke af hans Samtaler, at han var Danmarks store Søemand. Han taledede aldrig selv først om sine forrige Besværligheder, Bedrifter eller Sejrvindinger, og naar nogen anden begyndte at tale til hans Roes, svarede han gjerne, at det ikke var ham, men Gud alene Æren for Sejeren tilkom.“

Ro og sindighed var også nogle af de egenskaber, der kendetegnede Niels Juels hele fremtræden, i hvert fald i manddommens og alderdommens år. Men det var ikke medfødte egenskaber, som en god fe havde skænket ham i vuggegave. De skabtes af ham selv i årene, der svandt, fordi han af livet lærte den vanskelige kunst at kunne beherske sig selv. „Denne sindige Adfærd,“ skriver Malling videre, „var ellers meer en Virkning af Overlæg og Erfaring end af et naturligt koldt Blod. I sine yngre Aar skal han have været meget fyrig og ilede gerne til Striden, naar han nogenlunde kunde.“

I denne retning synes hans broder Jens Juel, med hvem han ellers havde så mange fælles storliniede karaktertræk, at have været hans modsætning. „Han kunde,“ som Malling også fortæller, „see Fjenden i Nærheden uden at ophidses. Man siger, at da engang de ved en saadan Lejlighed vare samlede, gik Jens Juel uagtet Fjendens Kanoner begyndte at spille, omkring paa Dækket med al Koldsindighed, og anordnede, hvad der var nødvendigt, til at Flaaden kunde være i fuldkommen Orden til Slaget. Imidlertid blev Niels Juel utaalmodig og spurgte, om man ej skulde begynde, men Jens Juel holdt ham tilbage, indtil han havde seet det hele Anlæg færdigt, da sagde han: „Slaa nu til, Niels!“ Og saa slog Niels til — og vandt.“

Hvor meget eller hvor lidt der er i denne lille fortælling, som ganske må stå for den gode Mallings regning, så fortæller i hvert fald Niels Juels saga, at var han måske „fyrig af Sind“ i sin ungdom, så lærte han meget hurtigt at beherske sig, når det gjordes fornødent, både i strid, og når uretten ramte ham hårdt og ubarm-

hjertigt, f. eks. da han blev skubbet til side af Cort Adeler og Cornelis van Tormp. Han lærte at bie og vente tålmodigt, til det var tid, før han slog til, både når det gjaldt om at hamre løs på svenskeflåden, og når det i fredens dage gjaldt om at skære igennem al den megen udenomssnak, der også dengang var en stor og næsten uoverstigelig hindring for det frie, friske initiativ.

Niels Juel havde i hele sit lange liv kunnet glæde sig over et fortrinligt helbred, trods alle de mange og hårde strabadser, han havde været udsat for på søen i krig som i fred, strabadser, der havde fået mange af hans jævnaldrende til at bukke under i en ung alder. Ejendommeligt nok var han heller aldrig blevet såret alvorligere i de mange slag og træfninger, han havde deltaget i, skønt han dog ikke havde sparet sig selv, men altid været fremme i forreste række, hvor det gik hedest til. Rask og rørig og i besiddelse af en usvækket arbejdsevne nærmede han sig stærkt støvets år, da han i 1693 rantes af et ulykkestilfælde, som undergravede den hidtil kernesunde kæmpes helbred og var en stærkt medvirkende årsag til hans død fire år senere.

Selve ulykkestilfældet var i og for sig ikke særlig alvorligt. Niels Juel faldt takket være en af sine tjeneres uforsigtighed og brækkede den ene arm, men det lykkedes dog hans trofaste „Huschirurg“ at få helet bruddet. Det lange og uvante sengeleje, der fulgte i dets kølvand, svækkede imidlertid hans konstitution så meget, at han aldrig senere blev helt rask igen. Dog passede han trods de svære smerter, sygdommen, vistnok galdesten, forvoldte ham, sine mange pligter uden at klage og klynke, indtil han omsider i slutningen af 1696 måtte give op og gå til sengs, hvorfra han aldrig skulle rejse sig.

Selv var han ganske klar over, hvad vej det bar; men han, der så mange gange havde set døden roligt i øjnene i felten, frygtede den heller ikke nu, da han usvigeligt sikkert vidste, at den var på vej, og at det kun kunne være et spørgsmål om kortere eller længere tid, når han — som den gode kristne mand han var — skulle møde den, og forberedte sig fattet på sin uafvendelige skæbne.

Timen, han så længe havde ventet, slog den 8. april 1697, kl. 11 om formiddagen. Omgivet af hele sin familie sov han stille hen i sit hus på Kongens Nytorv. Dødsbudskabet vakte dyb sorg overalt

i landet — fra kongens høje slot til nyboderfolkets lave, gule længer og de tåsingebønderes gårde — for alle følte, at med ham var en af Danmarks store og gode sønner gået bort.

Hans lig blev lagt i en forgyldt kobberkiste, på hvis midte der var anbragt en plade med følgende indskrift: „Her hviler den af Byrd og Blod samt af alle Dyders Fuldkommenhed højædle og velbaarne, nu salige Herre: Niels Juel til Thorseng, Eriksholm og Totterupholm, Ridder af Elephanten, kongelig Majestæts til Danmark og Norge Geheimeraad og General-Admiral-Lieutenant, født i Christiania i Norge Anno 1629 den 8. Maj af højædle og velbaarne Erik Juel til Hundsbek, Danmarks Riges Raad og Landsdommer i Jylland, og Fru Sophia Sehestedt til Højeriis. Denne salige Herre har af sin Ungdom været begavet med alt det, som kan kaldes priseligt, hvorfor han og er brugt i de værdigste Stillinger, og har deri opnaaet stor Ære og Navnkundighed i mange lykkelige Søslag, som en tapper og ypperlig Søhelt, havde stor Naade hos sin Konge, var elsket af sit Fædreland sine efterladte Børn og Venner, en forstandig, gavnlig og brav Mand, from mod Alle, som ved Døden er os berøvet Anno 1697, da han havde levet hos os i 67 Aar 11 Maaneder. Hans berømte Dyder og Navn ere hos Efterkommerne uforgængelige, thi hvem saa lever, dør salig. Den 8. April.“

På kistens låg blev der endvidere anbragt et krucifiks med Kristus på korset og ved dets fod et billede af Niels Juel omgivet af krigstrofæer og billeder af de forskellige søslag, den afdøde admiral havde deltaget i.

Den højtidelige bisættelse i Holmens Kirke fandt først sted mange måneder senere, den 17. juni 1697. I al denne lange tid stod kisten opstillet i sørgeværelset i Niels Juels hus, mens der døgnet rundt stod en æresvagt bestående af en kaptajn og fire sergenter omkring den. Time efter time, dag efter dag, måned efter måned, stod der mænd stive som støtter og holdt vagt ved den hensøvede stormands kiste, mens de tændte kerter blafrede og blussede i den tunge, blomsterduftende luft.

Den 17. juni samledes derpå et stort og fornemt følge i palæet på Kongens Nytorv for at følge Niels Juel til hans sidste hvilested i Holmens Kirkes kapel. Før båren blev ført ud af det hus, han havde elsket så højt, trådte hans gode ven geheimeråd Marcus

Gjøe, overhofmesteren ved Det ridderlige Akademi i København, frem foran båren og holdt en tale, hvori han i smukke og værdige ord skildrede Niels Juels store og rige personlighed. Under Marcus Gjoes tale stod en harniskklædt mand ved hans side med Niels Juels blottede sværd i hånden, og da talen var forbi, tog Marcus Gjoe sværdet og lagde det på kisten, idet han udtalte: „Vel Sværd! Tjen nu ingen meer! Thi, om du end vil lede længe efter en anden Herre, saa viid, at du vil næppe finde Nogen, i hvis Haand du kan vorde saa priselig. Din salig Herre misbrugte dig aldrig til ulovlig Hevn eller Vrede mod Nogen. Han skjemtede dog ikke, naar han blottede dig. Blank foer du af Balgen, men blodig foer du ind igjen, thi han brugte dig til store Ting for Gud, for Kongen og for disse Riger, Nu, din salig Herres Stridsdag have en Ende, og han hviler af al sin Møje, hviil du ogsaa og hviil paa den Grav, hvori din salig Herre hviler. Og som din Id har været hidindtil i Uro og Ufred, saa vær og forbliv nu indtil Verdens Ende et Freds- og Ærestegn paa din salig Herres Ligkiste, og din Tjeneste være her-efter denne alene at du peger med din Od til din salig Herres Gravskrift, paa det at de, der gaar der forbi, maa vorde curieuse at læse, hvad du peger til, saa ville de, dig til ære, skønne om din Klinges gennemtrængende Magt og Skarphed, naar din salig Herre holdt om Fæstet og vilde bruge dig. Farvel.“

Da den gribende og højtidelige ceremoni i palæet var afsluttet, bar søofficerer og unge adelsmænd den tunge kiste ned til Nyhavn, hvor en kongelig chalup lå og ventede på at føre den hensovede søens stormand ud på det sidste togt gennem havnens blinkende vande til Holmens Kirkes kapel, hvor en sørgeklædt skare med hele det kongelige hus i spidsen ventede for at vise Niels Juel den sidste ære.

Dump tordnede sørgesaluttens drøn og blandede sig med kirkeklokkernes kimen og klemten, da kisten blev båret ind i kapellet og anbragt på den plads, hvor den siden har stået i de svundne århundreder, værnet og vogtet af slægt efter slægt, der i ærbødighed har bevaret mindet om Danmarks største søkriger gennem tiderne, Niels Juel, sejrherren fra slaget i Køge Bugt. Bag den tunge egetræskiste og flankeret af relieffer, der fortæller om hans største bedrifter på togtet gennem livet: Københavns belejring 1658—59, Bornholm 1676, Gotland 1676, Øland 1676, Møn 1677, Køge

Bugt 1677, Rygen 1678 og Kalmar 1679, står der en marmorbuste af den store søhelt, og under den læser man Thomas Kingos myndige mindeord:

Staa Vandringsmand og sku en Søhelt an i Steen
Og est Du selv ej Flint, ær da hans døde Been,
Thi det er Herr Niels Juel, hvis Marv og Been og Blod
Med fyrigt Hjærte for sin Konges Ære stod,
Hvis Manddoms Drifter i saa mange Søslag slaa
Og gjennem Hav og Luft og Land med Ære gaae.
En Mand af gammel Dyd og dansk Oprigtighed
Af Ja og Nej og hvad man godt og ærligt veed.
Hans Sjæl den er hos Gud, hans Been i denne Grav.
Hans Navn i Minde, mens der findes Vand i Hav.